

**Az Ózdi Művelődési Intézmények
Lajos Árpád
Honismereti Körének
évkönyve**

Ózd, 2011

**AZ ÓZDI MŰVELŐDÉSI INTÉZMÉNYEK (ÓMI)
KIADVÁNYA**

Felelős kiadó:

**Pappné Szalka Magdolna igazgató,
Ózdi Művelődési Intézmények**

Szerkesztette és összeállította:

Alabán Péter – Döbör Istvánné – Kocsik László

A borítón az Olvasó felvételét **Kajdi Szabolcs** készítette

A kötet megjelenését támogatták:

Pro Renovanda Cultura Hungariae Alapítvány

Nyomdai kivitelezés:

Litoplan Kft., Kazincbarcika

ISSN szám:

0230-1512

Előszó

Aki a múltat kutatja, nemcsak a régi korokban mélyed el, hanem a jelenben és a jövőben is. Hiszen ahogy napjainkban a jövőt építjük, határozzuk meg, úgy egykoron a mi jelenünket építették, befolyásolták elődeink. Egy hasonlattal élve, ahogy a fa nem hozhat hajtást és termést gyökér nélkül, úgy a múlt ismerete nélkül nem lehetünk teljesen tisztában a jelen történéseivel, viszonyaival sem. A Lajos Árpád Honismereti Kör tagjai élen járnak Ózd történelmének kutatásában, és annak a lakossággal történő megismertetésében. Elengedhetetlen, hogy minden közösségben legyen néhány ember, aki amolyan krónikásként, szülőföldjének és őseinek történelmét megírja, hiszen lelkünk mélyén valamennyire mindnyájan lokálpatrióták vagyunk, kötődünk a városhoz, az épületekhez, a földhöz, az itt élő emberekhez.

Ózd város számára nagyon fontosak a civil szervezetek, ezért lehetőségeinkhez képest igyekszünk őket támogatni. Lehet, hogy sokan azt gondolják, mondják, ennek mértéke nem túl magas, de ebben a súlyos anyagi helyzetben többet nem tud adni a város. Ezt is érdemes megbecsülni, hiszen vannak Ózdnál nagyobb és tehetősebb városok, amelyek nem fordítanak pénzt a civil szféra megsegítésére.

A városvezetésnek fontos a hagyományok ápolása, a múlt értékeinek megőrzése. Az ifjabb generációk már egy másik Ózdot ismertek meg, számukra fontos lehet, hogy tisztában legyenek a város valaha volt szebb napjaival is. Az idősebb korosztályok számára pedig az emlékezés a nagyon fontos. Időutazás fiatalokba, a munkahelyükre, az emlékek, élmények világába, amely számos boldog percet adott nekik.

Az októberben felállt új városvezetés Ózd meglévő örökségének védelmét, illetve annak jövőbeni hasznosítását egyik fő prioritásként kezeli. Az ipari múltból származó emlékeink jórészt kihasználatlanok, szeretném ha ezt az állítást a jövőben kevésbé lehetne elmondani. Szerencsés lenne, ha az ipari műemlék jellegű épületeinkbe újra élet költözne, valamilyen formában hasznosulnának, és ahogy egykoron, a jövőben megint Ózd ütőereit alkotnák. Ez nem egyszerű feladat, de hiszem, hogy ezen irányú fáradozásainknak lesz eredménye.

Ez a kiadvány nagyban szolgálja ez irányú céljainkat, hiszen mindenki számára érdekes és hasznos információkat tartalmaz, felhívja az olvasók figyelmét a múlt értékeire, fontosságára, a város hagyományaira. A szerzőknek kívánom, hogy még nagyon sok érdekes írással jelentkezzenek lakóhelyüinkről, minden jelenlegi és egykori ózdi lakos örömére.

FÜRJES PÁL
Ózd város polgármestere

VOLT EGYSZER ... BÁNSZÁLLÁS

Bánszállás, egykor önálló település Ózdtól hét kilométerre, a Hangony patak jobb oldalán, félkörben erdők ölelte magaslaton fekszik, Center és Sajóvárkony között. Itt találkoznak Királd, Center és Sajóvárkony határai, amit határkő jelez a temető feletti hegyen. Innen tiszta időben a Táttra csúcsai is látszanak és az egész Sajó völgye, amely akkor még iparilag nem volt szennyezett.

Gyermekkorunkban szabadidőnk nagy részét a környező hegyeken töltöttük, mert édesapáink három műszakban dolgoztak és mindig aludt valaki a kis szoba-konyhás lakásokban. A hegyeken biztonságban voltunk és vigyáztunk egymásra. Sajóvárkony felé van a kis és nagy Szelelő, amik a régi bánya szellőző aknáiról kapták a nevüket. Ezek is a téli játékok helyszínei voltak. A Sakta (jelenleg Akna út) fölött a Hetény, amely már a várkonyi területekhez tartozott. Szemben a Hangony másik oldalán a vasútállomás, az országút, fölötte az Állomás-hegy, mellette a Nagyvölgy, ahová gombázni jártunk, aztán a Kőfej tető. Nevét valószínűleg onnan kaphatta, hogy valamikor kőből készült szoborfejeket találtak ott. Ez a hely nekem mindig titokzatosnak tűnt. Úgy képzeltem, hogy itt valamikor emberek élhettek. Kanyargós, régi-régi gyalogút ment rajta fölfelé, ezt az utat soha nem lepte el bozót, két oldalán fagyalbokrok álltak és olyan virágok, amik máshol nem nyíltak.

A település kialakulása 1868-ban kezdődött, amikor a RIMA RT megnyitotta bányáját, a gyár szénnel való ellátására az egri káptalan területén. A Center felé eső Boda-gödrében már 1845-től a felszíni kibúváznál külszíni fejtést végeztek. Ezt a bányát a RIMA betiltatta, magánbánya volt. Sok bezakadás van még most is ott. Az első bányát a mostani óvoda mögötti völgyben nyitották meg. Az óvoda akkor felozoló (felolvasó) volt, ahol a bányába leszállók névsorát olvasták fel. A bányászok „jelen” szóval igazolták magukat. A bányából kitermelt meddőt a völgy két oldalán halmozták fel, a Kismakkos alá és a barakk-sor fölé. Ezt a kiegészítő agyagot teniszpályák talajának hordták el. Én, mint kislány nagyon féltém ettől a piros hegytől. Most már benőtte a gaz az egész oldalt. Ezeket a haldányokat a telep lakói felortották, művelésbe fogták, krumplit, kukoricát termeltek rajta.

1890-ben új bányát nyitottak a teleptől délre, a mostani Akna úton. Ez egy függőleges, mélyművelésű akna volt. Innen a meddőt a telep felé eső oldalra halmozták fel, meredek lejtőjén sokat csúszkáltunk lefelé, a szürke porrá vált pala jól csúszott. Ennek a bányának kimerülése után nyitották meg a csépteleki völgyben a Péch Antal tárót. Emlékeim már ide kötődnek, 1934-ben születtem.

1947-ben új bányát nyitottak a Nyeste völgyében, a Béke tárót. Ez a bánya 1957-ig működött, majd még néhány évig, amíg visszarábolták. Így hívták ezt, a bezárás előtti technikát. Itt nagyon jó kalóriájú, majdnem feketeszenet bányásztak. Amikor bezárták, apósom volt a főaknász. Siratta a bányát, felelőtlen lépésnek tartotta a bezárását. 1978-ban halt meg, mindig reménykedve, hogy majd újra megnyitják. Fiainak sokszor elmondta, hogy merre menjenek majd a szén után, merre maradtak a széntelepek kibányászatlanul. Két nagyobb fia bánya-mérnök lett, a férjem az ÓKÜ-nél volt művezető.

Az én nagyapám lengyel származású volt, a Szepességben született. Nagymamám német, mindkettőjük édesanyja, nevük alapján szlovák volt. 1888-ban kötöttek házasságot, itt telepedtek le Bánszálláson. Anyakönyvi kivonatukat máig őrzöm. Nagyapám jó munkás volt, Ő is a felügyeletnél dolgozott. A háború előtt munkája alapján csak neki volt kitüntetése, amit az ünneplő ruháján viselt haláláig. Törve beszélt a magyar nyelvet, de hogy milyen érzésű volt, azt mutatja, hogy minden vasárnap este sötétben pipázás és egy pohár bor mellett elénekelt a Kossuth nótát, amit máig is az ő hangján hallok, bárhol is hallom énekelni. Amikor született 1865-ben, biztosan elevenen élt a magyar szabadság emléke a lengyelek körében is.

1. kép: „Glück auf”=„Szerencse fell!” Az első bánya dolgozói. Bánszállás, 1890

Emlékeim idején a bánya gondnoka Urbányi Dezső, majd 1945-ig Eisele Lajos volt. A vezetői lakás a temető mellett volt. Szép épületben laktak, amihez nagy kert tartozott. Ide jártunk gyümölcsért, amit pénzért adtak, de magunk szedtünk. Tartottak tehenet és volt egy virágház is. Gyönyörű nagy vaskapuját valakik eltulajdonították és eladták a háború után. Ez a lakás volt aztán a fiatalság szórakozásának a helyszíne. Nagy zárt verandáján a gyerekek még selyemhernyót is tenyésztettek, amiknek etetéséhez az országútról hordtuk az eperfa levelét. Itt voltak a fiatalság gyűlései, a hetenként ösztáncnak nevezett összejövetelek is, amit szombatonként tartottunk meg. Mellette kosárlabda-pálya volt és itt zajlottak le a május 1-jei majálisok is.

Településünk népessége nevük alapján igen sokszínű, sokféle nemzetiségű volt, azonban mindenki magyarnak tartotta és vallotta magát. Leírom azon családok neveit, akik eszembe jutnak: Kositzki, Lapsánszki, Csepilszki, Harizsenki, Bisztri, Král, Petrenkó, Jochmann, Uhlár, Bics, Sahin, Thern, Buócz, Pukkel, Blondi, Aftán, Kraijanka, Bozin, Pochner, Heileng, Rusznyák, Jaskó, Hodek, Singlár, Vodráska, Wágner, Csák, Kovács, Tóth, Szabó, Lengyel, Kisbenedek, Úveges, Csoltó, Bagi, Szívós, Igó, Kismarton, Harzsó, Szerencsi, Kupcsok, Lipták, Törő, Molnár, Madár, Magyar, Magyar, Bukszár, Farkas, Varga, Balogh, Borbás, Tánco, Garlati, Vass, Sándor, Bukovinszki, Gajdos, Kiss, Rácz, Takács, Mihály és még sok más nevűek is.

1943-ban Erdélyből menekültek a háború elől a Székely, Jurasek és Janik családok. 1945 után a cseh-szlovákiai kitelepítés után a Fűkő családok. Később a mezőgazdaság térszerkesztése után sok család jött az Alföldről is. Soha egyetlen bántó szó – hogy ki kicsoda és honnan jött – el nem hangzott. Senkit nem bántottak, nem közösítettek ki. A megbecsülés alapja a munka és a tisztesség volt. Nem okozott gondot a különféle vallásokhoz való tartozás sem. A lakók nagy része római katolikus, néhány család református volt. Egyedül a Král család volt evangélikus és szeretett óvónénink, Kovács Ilona, aki haláláig Bánszálláson élt.

A reformátusok az iskolában tartották istentiszteleteiket, a katolikusok a Saktán, a régi felekezeti iskolában, ahol az oltárt hétköznapokon összehajtható fehér faajtókkal zárták le. Vasárnaponként misére mentünk. Az oltár bal oldalán a gyerekek alacsony padosorai voltak, elől a lányok, hátul a fiúk ültek. Aztán a fiatalabb nők lócái, ezek már az oltár felé néztek, mögöttük a férfiak álltak. A jobb oldalon volt egy körülkerített pódium, ahol Balogh Endre, iskolánk igazgatója

harmóniumon kísérte az énekeket. Következett a telep és a bánya vezetőinek támlás padsora, utána az idősebb asszonyok lócai.

Emlékeim idején a csépteleki bánya működött. Oda jártak a bányászok siktába a hegyen át, kb. két kilométerre, télen-nyáron, csúszkálva, bokrokba kapaszkodva, kiizzadva. A ruhájuk télen rájuk fagyott és mégis be kellett menniük a munkahelyekre. Sem autóbusz, sem fürdő nem volt nekik, koszosan, szénporosan jöttek haza munka után. Szerpentin is vezetett a bányához, de itt csak a vezetők hintói vagy szekerek jártak, a bányászok a rövidebb, de meredekebb kaptatókat használták. Fiatalon kerültek be a bányába. Nem is fiatalon, gyermekkorúan. Először vízfordók, lóvezetők lettek. A lovak egész életüket a bányában éltek le, megvakultak a sötétben, ott is patkolták őket. Ők húzták a fővágaton kifelé a csilléket. Ahogy nőttek a gyerekek csillések lettek, Ők a fővágatig tolták a csilléket a munkahelyekről. Aztán néhány év segédvájárok után lehettek vájárok. Ez 10 évbe is belekerült, de a gyakorlat hozta meg azt a tudást, ami szükséges volt ahhoz, hogy értsék, hallják meg a bánya hangját, ami a biztonságukat szolgálta. Később már vájárvizsgát kellett tenniük, majd a háború után ipari tanulóként jártak vájáriskolába.

A balesetben elhunytak temetése igen megrázó volt. A társak vitték ki a koporsót és minden bányász, aki akkor nem dolgozott, ott volt a temetésen. Szívbemarkoló látvány volt, ahogy a kemény, munkában megfáradt bányászok csoportja könnyeikkel küszködve énekelte a bányász himnuszt. A bányász himnuszt csak az 1920-as évek eleje óta nevezik bányász himnusznak. A dallam első részét Szerdahelyi József és Vahot Imre „A bányarém” című daltételekéből vették, második része Felső-Sziléziában a XIX. század eleje óta ismert tarnovitzi bányászdal dallama. Mai magyar szövegét Tasonyi Ernő írta 1904 körül.

A bányászok munkája igen nehéz volt. Nem voltak gépek, kézzel fúrták a lyukakat a robbantáshoz, amit nem csinálhatott akárki, nagy körültekintést igényelt, mert a szén nem zúzható össze, csak darabosra lőtték. A lyukba azután gyutacsot, kapszlit raktak, melyhez a cindert, gyújtózsínort erősítettek. Ez a cinder egy kb. egyméteres zsinór volt, belsejében futott egy szál, amit léleknek neveztek, ez vitte a tüzet be a lyukba. A lélek körül volt a puskapor, ami segítette előre vinni a lángot, majd az egész be volt vonva valamilyen anyaggal, ami a kezét is megfogta. Fekete volt és kátrányszagú. Ennek a végét gyújtották meg és a lyukba helyezték lőport aztán így robbantották fel. Ezekben a bányákban nem volt süjtőlég, karbidlámpákkal világítottak. A lámpák két részből álltak: az alsó részébe rakták be a kb. dió nagyságúra összetört karbidot, a felső részébe vizet tettek. A két részt összecsavarták. Alsó részén volt egy pipaszzerű cső, ebbe csavarták bele az égőt. Felső részén volt a vízcsap, amit lehetett szabályozni, hogy mennyi víz folyjon a karbidra. Ha nagyobb lángot akartak, akkor több víz kellett a gázfejlődéshez.

A fő vágatokban sólével átitatott vastag keményfából, stompokból készült a falazat, amit kb. egy méterre helyeztek el egymástól, ez is attól függött, hogy mennyire kellett védekezni a beomlástól. Közét hasított fából készült berakásokkal bélelték ki. A munkahelyeken a fejtésekben – ahol térdelve, sokszor hason csúszva fejtették a szén – puhább fát használtak ideiglenesen. A leestett fadarabokat vagy az ideiglenes támokat gyújtósnak hordták haza.

Szakmánya dolgoztak, a kitermelt szén mennyiségét csillékből mérték. A csillékre akasztották fel a baligát, amely egy-egy csapat száma, ismertetője volt. Ez egy kb. tíz centiméteres lemezlap volt. A csapatokban mindenkinek meg volt a beosztása, az idősebbeket kímélték, könnyebb munkára osztották. Ezekkel a baligákkal mérték a csapat teljesítményét, ezek kicserélése a sajátjukkal elbocsátást vont maga után. Megbocsáthatatlan bűnnek, lopásnak számított. A szerszám, a ruha, bakancs, karbid, a munkához szükséges dolgok mind a sajátjuk volt, a fizetésükből levonták. Karbidot használtunk a lakások világításához is. Vagy karbidlámpával vagy petróleumlámpával világítottunk. Hetente két alkalommal lehetett vételezni, fémtartókkal jártunk érte a Saktára. A telep villamosítása 1938-ban kezdődött, először a felső telepen, majd az alsón, ahol mi is laktunk. 1940-ben mentem iskolába, én még sámliin ülve, hokedlin írva, ilyen lámpáknál tanultam.

A telep kialakulásakor először a felső telep három házsora készült el. Ezek nevei: iskola sor, magazin sor és hátsó sor voltak. Ide családok bányászok költöztek. Az egyedülállóknak két darab egy emeletes ház készült, amit 1938-ban 16 család részére átalakítottak szoba-konyhás lakásoknak. Pár éve 60 cm-es falait, emeletre vivő vaslépcsőit barbár kezek igen nagy munkával szétverték. Ezek az épületek még száz évig szolgálhatták volna lakóikat.

Az úgynevezett barakk épületekben is egyedülálló munkások laktak. Nagyon sokan dolgoztak a bányában a környező községekből is. Nekézseny, Csokvaomány, SÁta, Bóta lakói vagy a barakkban laktak – ahonnan egy héten egyszer mentek haza – vagy gyalog jártak dolgozni. Szeretném most látni azokat a munkanélkülieket, akik ezt vállalnák a családjuk megélhetéséért. Ezeket a barakkokat aztán később átalakították, egyedül élő özvegy bányászasszonyok kapták meg a kb. 18-20 m² -es helyiségeket.

Családok is laktak itt, azok két helyiségben. Kb. 30 család. Később épült meg az alsó telep két házsora. A házsorok négy-négy szakaszból álltak, minden oldalon négy lakás egymás mellett, a telepen kb. 170 lehetett a számuk. A lakások területe 29 m² volt. Sok gyerek is volt akkoriban, a mi egymás melletti négy lakásunkban 17 volt a számunk. Nagyon kellett alkalmazkodni mindenkinek, hogy egymást elviseljék. Volt olyan lakás, ahol három dolgozó volt, mert lakást csak a családosok kaptak. Egymást váltották az ágyakban. Tisztálkodni, mosni, főzni kellett.

2. kép: Emeletes lakóház a temető felé. Ózd-Bánszállás, 1985

A lakások berendezése egyszerű volt. A szobában súrolt deszkapadló, a konyhában cementpadló volt. A szobákban ágyakon és szekrényeken kívül semmi nem fért el, a fiatalabbaknál már ebben az időben toalett tükör is volt. A konyhában asztal, székek, dikó, szekrény vagy stelázs, az ablak előtt a vizes pad, rajta két rocska és zománcos bögre. A tűzhely téglából rakott volt. Elképzelni sem tudná most már senki, hogy ezekben a helyiségekben nyáron is tüzet kellett rakni, vizet melegíteni, főzni, sütni és így aludtak is. Az volt a szerencse, hogy ablakot, ajtót nyitva lehetett hagyni éjszakára is. Ha elmentek az élelmiszert bevásárolni a magazinba vagy a mézszárszékbe, vagy vízért, akkor is.

Nagy megerőltetés volt a víz beszerzése is. A homokbánya alatt volt a bazin, a víztároló, ahová a rétről nyomták fel a vizet. Csap, csak négy volt a telepen. Egy a temető mellett – ahol a bánya vezetői laktak négy önálló épületben – egy a magazin előtt, egy a magazin sor végén, egy pedig a lóistállónál.

Mi, alsó telepiek a kiskútra jártunk vízért, kb. kétszáz méterre. Rocskában hordtuk a vizet, váskán. Hogy mi az a váska? Ilyet most csak a vietnamiaknál és más elmaradottabb népeknél láthatunk a televízióban. Ez egy kb. méteres rúd, alsó része lapos, hogy ne törje a vállat. Két végéről horgas vas lógott, amire a rocskát akasztottuk. A gyerekeké kisebb volt, kandlikat raktunk a végére, így segítettük édesanyáinkat a vízfordásban.

Édesapáink úgy jöttek haza munkából, hogy csak a szemük látszott ki a szénporos arcukból. Kétszer kellett megmosakodniuk, hogy tiszták legyenek. Lavórban mosakodtunk. Sok volt a gyerekek, sokat kellett mosni, főzni, takarítani. A kenyeret is otthon sütöttük, az állatok itatása, feldolgozása is sok vizet igényelt. A mosást teknőben, kézzel végezték, kisfiaim tíz évesek voltak, amikor tudtam mosógépet venni.

Az asszonyok – kivéve az özvegyeket – nem dolgoztak. Otthon minden munka rájuk hárult. Laktató ételeket kellett főzni a családnak, ami nem drága, de annál több időt igényelt. Gyúrta, kenyeret sütöttek, befőztek, az öregek gondozása is rájuk hárult. Édesanyám is három öreg nagyszülőt gondozott. A vasalást faszenes vasalóval végezték. A kiűzített faszenet berakták a vasalóba, kézzel lóbálták, hogy nagyobb legyen a parázs, melegebb a vasaló. Mai napig őrzöm nagymamám vasalóját.

Mi gyerekek is sokat dolgoztunk. Most visszagondolva nem is esett nehezünkre, játék volt az is. Kapálni jártunk a szüleinkkel. Minden család bérelt egy-egy vékás, vagy több, földet a környező falvak parasztjaitól. Vagy pénzért, vagy felesbe, ahol a földet megdolgozva a gazda, a bevetett krumplit, kukoricát a bérlő és a munkát is a bérlő adta, vagy harmadost, ahol csak a munkát adta a bérlő és háromfelé osztották a terményt, tehát egyharmada jutott neki. Kinek-kinek az szabta meg, hogy hogyan csinálta, hogy mennyi pénze volt, volt-e elvetni valója, vagy mennyi volt a gyerek, akik munkaerőnek számítottak. Télire mindenkinek meg volt a krumpli, kukorica az állatoknak. Köztesként babot, tökört ültettek. Ősszel az érés idején a gazda, vagy ha pénzes volt a föld, az üzemi kocsi hordta haza a terményeket. Boldogan válogattuk a krumplit háromfelé. Egyik az étkezésekhez, másik rész a jövő évi ültetéshez, harmadik – amibe a vágott és nagyon apró krumplik tartoztak – az állatok etetéséhez.

A kukorica fosztása is kalákában folyt. Főtt kukoricát eszegetve, egymást kormos kukoricával összekelve, vidáman folyt ez a munka is. Ősztől tavaszig az egész telep sárgult az ereszek alá felagatatott kukoricától. Két-két kukoricát összekötve rakták fel az eresz alá elhelyezett rudakra, s innen szedtek le az állatok etetéséhez.

Minden házhoz tartozott padlás is, minden lakásnak kb. 7 m-es rész jutott. Itt tartották a disznóöléshez szükséges nagy edényeket, az állatoknak vásárolt terményt, árpát, korpát, lólisztet is. Disznóölés után a füstölt húsokat, a szalonnát, kolbászt. Soha senkinek nem hiányzott egyetlen centiméter sem, pedig a létra állandóan készen állott a feljárónál és nem volt zárva a padlás. Nyáron ide hordtuk a vadkörtét ivedni. Amit nem bírtunk megenni, azt megszállták. Télen aztán a finom susinkát megfőzték, jó csemege volt. A környéken minden vadkörtefát ismertünk, tudtuk melyik milyen körtét ad, érésekor aztán a hátikosárral mentünk érte. Nem a hátunkon, hanem a fenekünkön lógott a kosár, elől a vastag kantárt összekötöttük, hogy le ne forduljon a hátunkról.

Akkor még autónak hírért sem hallottuk. A ló is kevés volt, inkább csak a gazdagabb parasztoknak. A gazdák nagy testű szürke marha ökrökkel dolgoztak, amik nagyon szép állatok. Nyaranta a faeper érése idején az országútra jártunk epreszni. Akkor az országút két oldalán végig eperfák voltak. Érése idején már szünidő volt, délelőtt, délután lementünk, hazára is hoztunk a többieknek kandlikba. Utána jót ittunk az állomási kerekés kúton. Az országútra a telep alatti rakodóról induló sínek mentén jutottunk le. Az állomástól és vissza ezen a mellékszárnyon szállították a bányafákat a telep alatti rakodóra, ahonnan pánváglival, sodronykötéllel vontatott síneken haladó nyitott csilléken szállították fel a szózóhoz. A RIMA RT bányáihoz itt sózták a bányafákat. A régi akna épületében volt a szózó. Ez a sóraktár a háború után sokat segített a telep

lakóin. Gyalog hordták a falvakba a sót, 30 kilométerekre is, vagy a nyitott vagonokon, vagy a vagonok tetején utazva nagyobb távolságokra is. A sóért mindenféle élelmiszert lehetett kapni. Cserélték lisztre, tejre, tojásra, vajra, árpára és mindenféle élelemre, ami akkor még a paraszti gazdaságokban fellelhető volt, és amit sikerült a háborúban megmenteni.

3. kép: A bányatröszt központi raktára és a barakk-sor. Ózd-Bánszállás, 1990

A tejet a sátaí báró gazdaságából hordták a telepre. Fél literes, literes üvegekben, teteje viaszos papírral lezárva. Ennek a tejnek az ízét sohasem felejttem el, ilyen finomat azóta sem ittam. Másnap cseréltük az üvegeket. Sok környékbeli gazda is hordott tejet a telepre. Emlékszem Sajónémetiből László néni hordott nekünk tejet, amíg bírta, később a centeriek-től vettük. Nem emlékszem, hogy valaha is fél-, egy liternél többet vettünk, de mások sem, akárhány gyerek volt. Havonta fizettünk a tejért. A háború alatt és után is többen jártak Hétfébe, keresztül a Sajó gázlóján Sajónémeti alatt. Az edényeket a Felvidékről lejáró drótostótok foltozták, fenekezték. Végigjárták a telep minden sorát és „drotóoznyi, foótoznyi” kiáltásukkal hívták fel az asszonyok figyelmét. Ami végképp semmire sem volt jó, csak az került ki a szemétre. A szemetet az üzemi kocsi szedte össze a telepen minden héten. Nem is volt a környék olyan szemetes, mint most.

A földek minden centiméterét megművelték a dolgozó emberek. A telepiek a bányához tartozó haldányokat és egyéb területeket felortották, művelték. Minden lakáshoz kiskert is tartozott. Itt voltak az állatok óljai, a pince és a szenesláda. A megmaradt kis területeken répát, zöldséget, zellert, karalábét termeltek. Akkor még nem volt zöldséges bolt. A Sajóvárkonyon termelő bulgár, akinek földje a várkonyi vasútállomás alatt volt, a Hangonyból öntözte a földjét, hetente hordta a friss árut, nyáron dinnyét is. A Hangony akkor még tiszta volt, a fiúk fürödtek is benne.

A kertek paticskerítéssel voltak egymástól elkerítve. A patics növendék sarjfa volt, amit szabad volt kivágni, így mindig tiszta volt az erdő. Úgy készült, hogy méterenként leástak vastagabb fákat, erre merőlegesen alulra, felülre és középre vékonyabbakat, majd a közét még vékonyabbakkal fonták be, egyiket előlről, másikat hátulról engedték be a rászögelt fák közé. Éppen úgy, mint a szöttekésnél. Jó sűrűre készítették, hogy a kiscsirkék a szomszédoknál kárt ne tehessenek.

A réteken sok szép vadvirág volt: margaréta, pipacs, búzavirág, rózsaszín kakukkszegfű, tavasszal gólyahír. A Hangony hídja mellett volt egy nagyobb vizenyős terület, ebben sok volt a sás, innen hordtuk a buzogányokat, dísznek is szép volt, amíg nem foszlott, később ezerszám ontotta a piheszálakat. Sok gólya is volt akkor, ebben a sásos tóban rengeteg béka lakott. Nyári esteken hatalmas koncertet adtak. A Hangony hídja felé vezető vasúti síneken szerettem magamban üldögelni és nézni az előjövő gyönyörűségek zöld-arany színekben pompázó gyíkokat. Úgy gondoltam ők is néznek engem, mert a szemük felém nézett, kis torkuk mozgott és én mindenféle meséket gondoltam róluk. A réten keresztül jártunk Ózdra is; természetesen gyalog. Keresztülváltunk a kiskútnál a réten, ki a Hangony partjára, végig Ózdig. Most megfulladnánk abban a porban, amit a gyár kiereszt. A gyalogjárás természetes volt. Putnokra is így jártunk, az Aszó alatt, Centeren, Sajónémetin át, az Aszó alatt a putnoki bányáig. Itt egy hídon – ami nem volt kifeszítve, lengett – mentünk át Putnokra a réten át a vásárba.

A telepre nem lehetett bárkinek bejönni. Sorompó zárta el az utat. Szerencsi bácsi nyitogatta a sorompót az üzemi hintók, szekerek előtt, ha jött valaki, akit úgy ítélt meg, hogy beengedhető, azt beengedte. Beengedte a bulgárt, aratás után a zsupszalmával megrakott kocsikat. A zsupszalmát – ami rozsszalma volt – hosszú szárú és keményebb, az ágyakban a trozsások megtöméséhez használták fel. Nem cserélték minden évben, csak ha már nagyon lelaposodott, összetört a szalma. Ilyenkor a magasra megtömött trozsásokon szabad volt hancúrozni, így egyengettük el benne a szalmát.

Valamikor a zsidó árusok is bejártak. Árultak mindenféle dolgot, képeket, amik bibliai tárgyúak voltak, sőt ékszer is. Ott hagyták részletre a lakosoknál; tudták, hogy senki sem fogja letagadni. Az ózdi kereskedők is adtak részletre mindent.

A RIMA RT gondoskodott arról, hogy a telepen lakók lehetőleg mindent megvásárolhassanak. Az élelmiszerboltban – amit magazinnak nevezünk – minden kapható volt, ruhaféle is. Egy hónapban egyszer kellett fizetni. Egy keményfedelű füzetbe tintaceruzával írták be a vásárolt dolgok nevét és árát. Kétféle füzet volt. Volt, aki hónap végén kézből fizetett, de ezek kevesen voltak. A telep nagy részének úgynevezett kreditet, hitelt írtak, amit fizetéskor levontak. Vigyáztak arra, hogy a dolgozók ne adósodjanak el, általában a megírt kredit elég volt élelmiszerre. Akinek hamarabb elfogyott, mert közbejött valamilyen dolog, ami több élelmiszert igényelt vagy sok volt a gyerek, az biztosan számíthatott arra, hogy rokonok, ismerősök, sőt bárki a telepen kisegíti a legközelebbi hitelig. Akinek kevesebb gyereke volt, az könnyebben élt, akinek sok volt, azok jobban összetartottak. Ennyi év után is látom ezt a családoknál, akiket ismertem.

Szüleinknek nagyon meg kellett dolgozniuk, azért hogy felnevelhessenek és lehetőségük szerint taníttathassanak bennünket. Én nagyon szerettem volna tanító néni lenni, elsőöket tanítani. Ez a vágyam soha nem teljesülhetett.

A telep kulturális életét is segítette a RIMA RT. Szép olvasónk volt, ami egy nagy terem-ből – ahol a nézők ültek – színpadból és öltözőből állt. Másik felében volt a kocsma és a kocsmáros lakása. Sokszor volt színházi előadás, a lakók között sokféle tehetséges ember volt. Gyakran rendeztek bált akkoriban, szilveszter, farsang, húsvét, Szent István nap, szüreti bál voltak a legnagyobbak. Csoltó Laci bácsiék zenéltek, a zenés darabokat kísérték és Ők adták a szerenádot is május elsején. A lányok csak édesanyjukkal mehetek bálba, akik lócákon, székeken ültek a fal mellett körben. Szünet alatt a táncosok karöltve körben sétáltak a teremben. Az olvasó máskor a nevének megfelelően olvasó volt, ahová újságokat járatnak. Az újságokat nádból készült tartókba foglalták be, így nem gyűrődtek össze, fogójánál tartva lapozgattak. A könyvtár is itt volt.

A sport, különösen a futball népszerű volt. A sportpálya 2 m-es deszkakerítéssel volt körbevéve. A bejárattal szembeni oldalon fedett lelátó volt lóccákkal beépítve. A telep apraja-nagyja meccset nézett. Center felé eső részén volt a futópálya, ennek elején vasból készült nyújtó. Kör-

ben az állóhelyeket elkerítve a pályát sodronykötél védte, amit pár méterenként kuglibábokkal hasonló beásott tartó tartott. A leventéknek is ez volt a kiképző pályájuk, kötelező volt a részvétel ezeken az erőfejlesztő edzéseken. Az akna felé eső út bal oldalán ló pályát építettek. Fedett részén több lóállással, a végén állítható bábokkal.

A pálya mellett volt a tánckert. A bejárat mellett a dolgozók kuglipályája, mellette a nyári kocsmá, asztalokkal, székekkel, emelvényen a zenekar helye, majd a táncolók kör alakú tere. Aztán egy teniszpálya magas, vékony vaskerítéssel. Itt csak a vezetők és azok gyerekei játszhattak. Aztán az urak kuglizója következett. Minden egység körül sétatú, a területen gyönyörű nagy fákkal. A sétatúton a lányok sétáltak karonfogva. A rendet soha senki nem bontotta meg. Aztán a „betelepültek” megtámadták ezt a kertet, aminek berendezését már előzőleg szétverték. Nekiestek a fáknak, kivágták olyan magasan, hogy véletlenül meg ne hajoljanak, meg ne fájduljon a derekuk. A polgármesteri hivatalnak kellett aztán eltakaríttatni, gyökereiket kiforgatni, hogy eltűnjön az emberi csúfágnak ez a szégyenfolta.

A dolgozók sem ünnepnapokon, sem vasárnapokon nem dolgoztak, kivéve néhány embert, akik a bánya fenntartáshoz kellettek. Legnagyobb ünnepünk Szent István napja volt, ami a bányatelepek búcsúnapja. Ilyenkor a környékbeli cigányok is bejöhettek, házról-házra járva, mindenhol kaptak valamit. Ilyenkor a misét a futballpályán tartották. Az oltárt zöld gallyakkal körbe építették. Mellette két oldalt az I. világháborús harcosok álltak egyenruhában, fehér kesztyűben. Úrfelmutatáskor a homokbányában hármat robbantottak.

Másik nagy ünnepünk március 15-e volt. Ezt az ünnepet a szoborkertben tartottuk meg. Nagyon szép kert volt, körbe kerítve kb. egyméteres léckerítéssel, melynek teteje hullámosra volt vágva, belülről sűrű fagyalbokrok, amit ugyanígy vágtak le. Ezeken a bokrokon nyaranta sok jánosbogárka volt, mint kis lámpások világítottak este. Különleges fák voltak benne, valamilyen sárga virágú fa, ami hasonlított az akácvirághoz, vadgesztenyék, hársfa és más érdekes levelű fák, orgonabokrok. Sétatúja fehér kavicsal volt felszórva, az út mellett támlás padokkal, a szobor körül nyírott bukszus sorral.

4. kép: Karácsony az óvodában. Háttérben Barthalis Jánosné, Győri Márta óvónő (balra) és Vass Sándorné dajka (jobbra). Bánszállás, 1963

A szobor I. világháborús emlékmű volt, alapzata lépcsőkkel körbe véve. Az emlékmű alján, négy oldalon, öntöttvas lapokon az I. világháborús halottak nevei. Ezen négy oszlop, közepén vaskereszt, tetejéről örökmécses lógott, a tetején egy turulmadár. Az emlékmű mellett zászlórúd, amire ilyenkor felvonták a nemzeti színű zászlót. A „Talpra magyar”-t egyik tanítónk szavalta el, a többi műsort az iskolások adták. Szavaltunk és énekeltünk kánonban.

A telep óvodáját 1905-ben nyitották meg. Kovács Ilonka óvónéni 1945-ig sok gyereket tanított. 1905-ben született édesapám és engem is. Egyetlen nagy teremből állt az óvoda, a padlója olajos volt. Hosszú, karos, alacsony lócákon ültünk, talán tízen is elfértünk egyen-egyen. A felszereléshez kis asztalkák is tartoztak. Dadus akkor még nem volt. Az óvónéni sok mondókát, éneket tanított meg nekünk. Játékaink nem nagyon voltak, egy-két fajték, babák. Inkább közösen játszottunk. Amikor lehetett, kint voltunk a szabadban. Az óvodához kert is tartozott, néhány hinta, homokozó volt benne, legnagyobb része füves volt. Tízórait mindenki otthonról vitt: zsíros vagy lekváros kenyeret. A vizet kandliban tárolták, innen öntöttek a hazulról vitt kis zománcos bögréinkbe.

Az 1950-es években fejlődött legtöbbet az óvoda. Ekkor Barthalisné Márta néni volt a vezetője. Már dadus is volt és öltözőnek is leválasztottak egy kis helyiséget. A kisfiaim már hozzá jártak. Az üzem és a szülők segítségével otthonossá, kedvessé tették, a bejárat fölé kis harangot szereltek, úgy hallottam ezt Miskolcra elvitték. Zenélt és szépen énekelt Márta néni és a gyerekeket is erre oktatta. A kert is megszépült, modernebb hinták és egyéb játékok épültek, fedett részek is voltak, ahol esőben is kint lehettek. Bevezették a vizet, WC-t. Jelenleg nem önálló az óvoda, Várkonyhoz tartozik.

Akkoriban iskolások kb. 160-an voltunk. Többen jártak már akkor polgáriba is. Három tanteremben tanultunk. Mi alsók egyik héten délelőtt, másik héten délután. A kis iskolának a második sor iskolához közel eső végén, két lakásból volt kialakítva a tanterem. Az elsők a harmadikosokkal, a másodikosok a negyedikesekkel jártak együtt. A nagy iskolában két tanterem volt, ahol az egyikbe a hatodik és nyolcadik, a másikba az ötödik és hetedik osztály járt. Az igazgató úr lakása is itt volt, akit akkor Balogh Endrének hívtak.

Az én elsős tanító néni Schifter Aranka volt. Nagyon szerettem iskolába járni, jó tanuló voltam, ha nem kitűnő, akkor jeles. Szótagolva tanultunk olvasni, talán azért nem tudnak a mostani gyerekek helyesen írni, mert másképp tanulják. A tanító néni minden betűnek képet rajzolt, így elég könnyen tanultunk olvasni. Az alsó tagozatban minden osztály 8 óráig – a tanulás kezdetéig, a gyülekezés alatt – a szorzótáblát mondta, gyakorolta, így a rendetlenkedés is elkerülhető volt.

Helyben laktak akkor a tanítóink is. Kevés, 3-4 tanítónk volt. Minden csínyről tudomást szereztek, amit elkövtünk. A férjem mesélte, hogy körhinta jött be a telepre. Ekkor egyes székek voltak rá felfüggesztve és felül fiúk hajtották. Tíz menet után ezek egyszer felülhettek a hintára. A mögötte lévő területen – amit nagy kertnek hívtunk – cirok volt ültetve. A fiúk kihúzogatták és verték vele a hintán ülők lábát. Másnap igazgatói raport. Sorba hívta ki az ott lévő cirokhuzigálókat, mogyorópálcával ráverve a fenekükre ezekkel a szavakkal: „Majd megtanulod fiam megbecsülni a más munkáját”. A mostani tanítókat nem irigylem, de mi tiszteltük őket. Nekünk nem volt még TV, rádió is csak egy-kettő a telepen, se jót, se rosszat nem tanultunk tőle. Példaképeink szüleink és tanítóink voltak és az egész közösség.

Tavasszal mi gondoztuk az iskola kertét is. A nagyfiúk ásóztak, a lányok gazoltak, gereblyéztek, metszettük a fákat. Az igazgató úr biztatott bennünket a csicsókaevésre, ami a kerten belül a kerítés mellett volt. Nem szerettük, most jó pénzért, mint az egészséges élet jelképét árulják. Almafák voltak a kertben. Érés idején az almákat a fiúk lehordták az igazgató úr pincéjébe, mikulásakor nagy vesszőkosarakban felhozták és mindnyájan kaptunk belőle két-két almát.

A karácsonyi ünnepekre is műsorral készültünk. Sok szép verssel, énekekkel, színdarabbal, angyaloknak öltözve. 1945 karácsonya még szomorú volt sok családnak. Háború után apáink fogságban voltak, eltűntek vagy meghaltak. Balogh igazgató úr tanított nekünk egy éneket. Nem

csak szövege, de dallama is csodálatosan szép volt. Ezt az éneket sem azelőtt, sem azután nem hallottam, de én nem felejtettem el. Énekünk alatt és után az egész színházterem sírt. Ideírom a szövegét: „Karácsonyeste, gyertyáid fénye vigye el messze üzenetünk. Virradatváró sok száz magyarnak, hazavágyóknak bizodalunk. Gyötrelmes rabság, bánatos fogság, szomorú élet nem tart soká, Karácsony este gyertyáid fénye növelje nagygyá magyar hitünk.”

Iskolánkban nem voltak olyan oktatási, szemléltetési tárgyaink, amik most vannak. Az osztálytermek olajlak voltak felkenve. Kettesével ültünk a padokban, egybe volt az asztalunkkal, melynek lapja kissé felénk lejtett. Középen egy lyuk volt a tintatartónak, ami lemezzel volt lefedve. Félrehajtva ide mártogattuk tollainkat. A toll hegye cserélhető volt, lúdtollnak vagy a másik félét százasstollnak hívtuk. Otthonra házi feladataink elvégzéséhez tintásüvegünk volt. A padok minden tanteremben három sorban voltak elhelyezve. Elöl a katedra, rajta az asztal, szék a tanítóinknak, mögöttük a falon a tábla. A tábláinkat még valódi tengeri szivaccsal töröltük le. Az alsósoknál a betűk képei a falon és egy lábon álló golyós számológép, ami úgy nézett ki, mint egy porolóállvány, rajta kihúzott drótokon színes fagolyók, egysesek, tízesek, százasok, ezresek más-más színben. A felsősöknél a térképek, a hegy és vízrajzi, a másikon a megyék és városok más-más színnel jelezve. Itt volt egy lábon álló forgatható földgömb és a könyvtár is.

Az iskola utolsó záró napja a tornavizsga volt, amit a pályán tartottunk meg. Ez volt az évről. Erre minden felnőtt és gyerek kíváncsi volt. Mindenki szerepelt, klottnadrág és fehér trikó volt rajtuk. Szépek voltunk, amikor ennyi gyerek egyformában, egyszerre tornázott. A fiúk gúllakat készítették, a lányok fehér ruhában kendővel végeztek különféle gyakorlatokat. 1950-re aztán teljesen elmúltak ezek a vizsgák. Egyszer volt még egy időszak, amikor Antal István tanár úr volt a tornatanár az 1960-as évek elején. Ő sokat foglalkozott a gyerekekkel és szép előadásokat csináltak. Aztán elvitték a felsősöket Sajóvárkonyra, majd az alsósokat is. Elmentek a tanítók is. Minden közösségnek kárára van, ha nincs iskolája, temploma. Hát nekünk nem maradt.

Az iskolában a természet szeretetére is neveltek minket. Minden évben május közepén volt a „Madarak és fák napja”. Ekkor az erdőbe mentünk, ott megtanultuk azt, hogy kis állatot megfogni nem szabad, mert az anyja nem fogadja vissza. Tilos volt madárfészket kiszedni, állatokat hajszolni. Egyik évben a Bán patak partjára kirándultunk. Oda, ahol most a víztározó van, az Elli forráshoz. A réten folyt keresztül a Bán patak, szalonát sütöttünk, játszottunk egész nap. Nem fáradtunk el, pedig oda is, vissza is gyalog mentünk Csernelenyen, Bótán, Sátán át.

Mi Ilukával, a barátnőmmel sokat játszottunk együtt és jártuk az erdőt, a tarlót mindenütt gyűjtve, ami értékes, hasznos volt. Ők heten voltak testvérek, de nagyon szerettem náluk lenni. Édesanyjuk Annuska néni szépen kézimunkázott. Óráig elnéztem, hogy egy szál cernából milyen gyönyörűségeket horgolt. Sok úrilány kelengyjét készíttette el. A telepieknek is Ő drukkolta a fálvédőket, amik akkor divatban voltak. Ezek szálöltéssel voltak kivarrva általában piros vagy kék színnel és feliratosak voltak. A feliratok a képekhez igazodtak, pl. az asszony főzött a konyhában és a felirat körben: „Az én uram sokat keres, ezért főzők tyúkhúsleveset”. Vagy pl. folyó partján egy nő és egy férfi, felirata: „Maros vize folyik csendesen, borulj a vállamra kedvesem.” A fálvédők kb. 5 cm szélességben szövött szalaggal voltak szegve, színük szintén piros vagy kék. Most ezeket újra keresik nosztalgiaiból, mi sokat értékelnek ítével kidobtuk vagy elhasználtunk másra.

A felnőttek is próbáltak olyan szórakozást keresni, ami pénzbe nem került és a gyerekekkel együtt lehettek. Nyaranta a Sajóra jártunk fürödni. Vasárnapokon ebéd után Centeren és Sajónémetin át, keresztül a malomgáton gyalog mentünk a Sajó partra. Fürdőhelyünk a vasúti híd és Sajónémeti között volt. Innenső oldalán a rét, ahol pokrócokon pihentünk, másik oldalán szép árnyas hely nagy fákkal, ide hordták a lovakat fürösztetni Hétből. Sokszor fürödtünk így. A fürdőhely előtt, a parton közel a Sajóhoz, gödröket ástak, itt puhították nyúvés után a kendert a sajónémetiek.

A Sajó akkor még nagyon tiszta volt. Bánszállásra az üzemi kocsi is innen hordta a sódert az építkezésekhez. A kocsis Takács bácsi békateknőket hozott nekünk. Ez a békateknőnek hívtok valami fekete kagyló volt. Kívül matt fekete, bordás, belül gyöngyház. Egyszer egy kicsit rózsaszíneset kaptam, sokáig őrizgettem. Ez a tisztaság, a víz, az út szélén is megművelt földek látványa soha nem tér már vissza, a mostani gyerekek nem ismerik. Nekünk is már csak emlék, ahogyan a meleg por átfolyt a lábujjaink között. A nap nem égetett csak meleget adott, azok a tiszta, meleg, langyos esők, ami után a föld megkelt, játék volt utána a kapálás is. Most ha esik, bármilyen melegen süt a nap, az eső hideg, a földet leverí és megkeményíti.

A szép meleg nyárestéken szinte mindenki kiült az ablakok alatti kis lócákra, vittük magunkkal a sámlikat és az idősek meséltek. Mesés vagy valós történeteket, félelmeteseket is, aztán hazafelé igencsak szedtük a lábunkat. A csillagos ég látványa mindenkit elbűvöl. A legszebb látvány, ami létezik. Úgy ahogy mi láttuk, már nem látni sohasem...

Anyai nagymamám, aki 30 éves korában özvegyen maradt, 5 gyereket nevelt fel. Nagypapa halálakor a legkisebb 1 éves, a legnagyobb, édesanyám 10 éves volt. Abban az időben nem volt ennyi segítség az árváknak sem. Nagymama – aki neve és elődei alapján magyar származású volt, a Varga és Balogh család biztosan az – Ózdra járt az urakhoz mosni és vasalni, amit nagyon szépen tudott. Megélt két világháborút. Ezek az idős asszonyok, akik emlékeimben élnek gondos, takarékos emberek voltak. Nagymamának is volt mindene. Járt az erdőbe, egész télire szépen telerakta a bódéját száraz fával, szedett csipkét, szedret, számócat – ezekből sok volt az erdőinkben – lekvárt főzött, aszalt vadkörtét, hullott almát, amit lehetett befőzött.

A házhoz nekünk 600 öles kert tartozik. Amíg lehetett, mindent termeltünk, onnan került ki az állatok eledele, krumpli, zöldség, tök, bab, uborka, gyümölcsök, szőlő, bor, méz – persze sok munkával. A gyümölcsfákat kivágták, az oltott ribizli és büszke bokrok koronáját eltörték, a szeder és szőlő alól kivágták a drótokat. Egyik reggel csak a félig érett, összetipport gyümölcsök feküdtek a földön. Mindent tönkretesznek. Még késő ősszel is összegyűjtöttük a be nem érett paradicsomot, azt is besavanyítottam, sok lecsót is főztem be. Mindennek értéke volt számunkra. Emlékszem nagymama még szappant is főzött.

A háború alatt még volt minden, ami a megszokott élethez kellett. A szüleinknek biztosan nagyon nehéz volt, de mi gyerekek nem éreztük annyira a háborút. Kivéve, amikor megszólalt a sziréna és éjjel is szaladtunk az óvóhelyre. A telepen három volt belőle. Az egyik a temető alatt, a másik a Nagyhaldány, a harmadik a Hősök kertje alatt. Ez egy nagyon vizes hely volt. A háború idején a másik két óvóhelyen tartózkodott a telep népe. Mindenkinek volt egy dikó betéve, hogy a gyerekek tudjanak hol feküdni. Keresztmamámnak – aki lány volt – a falazat és az ágy között volt a rejtékhelye, mert nagyon félt az oroszoktól. Én, ha bejöttem és végig világítottak minden fekvőhelyet lámpával, ráfeküdtem.

5. kép: Munkács család. Balról jobbra: ifj. Lapsánszki Károly, id. Lapsánszki Károly, Lapsánszki Anna, Lapsánszki Margit és Schunderlich Anna. Bánszállás, kb. 1894

1944. december 15-én jöttek be az oroszok a telepre. A férfiak akkor már nem voltak otthon, elvitték a németek édesapámat is, aki Kassáról szökött vissza többedmagával. Akiket elkaptak, elhajtották, volt olyan telepi is, akit a telep alatt hajtottak a transzportba és sok év múlva került haza. Néhány bányászt az oroszok lőttek agyon, ezek farkaslyukiak voltak, hiába bizonygatták, hogy se nem katonák, se nem nyilasok. Soha nem értek haza. Az éjszakák félelemben teltek. Egyik velem egyidős kislány édesanyját vitték ki egy éjszaka, hiába sírt, rimázkodott a gyerek. Kivitték egy 15 éves kislányt is, hiába ajánlkozott egy középkorú nő – aki kiment volna helyette – nem volt kegyelem. Sok fiatal nőt kivitték krumplit pucolni, hogy mit tettek velük, soha nem mondták el. Egyszer az egyik nap nagy riadalom volt a felső telepen. Az asszonyok sikoltoztak, futottak. A parancsnok akkor elfogatta azokat a katonákat, akik riogatták őket, egyet bezárt a Szinnye Kristóf bácsi pincéjébe. Reggel kinyitották a pincét és a parancsnok fejbe lőtte. Biztosan sok volt már a rovásán. A temető melletti árok partjára temették el. Amikor összeszedték az orosz katonákat, ő is a várkonyi emlékműhöz került.

Később újra megindult az élet, kellett a szén a gyárakba, otthonokba. Élelem egyre kevesebb volt, a tartalékok elfogytak, az élet indításakor szükség volt a veteményekre hogy aratni lehessen, az állatállományt sem vágták le szívesen, hiszen szaporítani kellett, mert azt is elvitte a háború. A bányászok a fizetséget szénben kapták meg, a gyártól a szénért vassal fizettek. Volt egy pár megbízott ember, aki a szén és vasat távolabbi vidékekre vitte el, onnan cserébe élelmiszert kaptunk.

A telep akkor még nagyon szép, rendezett volt. 1947 után aztán sok minden megváltozott. Gátlástalan emberek letörték a hősök szobráról a turulmadarat és a keresztet. Levették a temető kapujáról a „Feltámadunk” szót, majd széthordták a kerítését is. Akkor még végig a tisztí soron a temetőig és az emeletes házak mellett is kb. 60 cm-es fakerítés volt, a mögötte lévő ágyásokban virágok nyíltak. Virág nyílt a kis lakások ablakaiban is. A bányászok egyre többet dolgoztak, már vasárnapokon is, az élelmiszerek fogytak, a parasztoktól mindent elvitték. Elvették a templomot

6. kép: Hősök kertje. Bánszállás, 1938

a Saktán, átalakították lakásoknak. A telepen szaporodott a nép, sokan jöttek az Alföldről, ahol nekik már nem jutott kenyér. A dolgozók minden területen hűsvét és karácsony másnapján is dolgoztak. Semmirevaló embereket kellett éltetni. Bizony sok mindent megélt a nép 1956-ig.

A kocsmáros ebben az időben Endrésik János bácsi volt, aki szerette a hivatását és szerette a szépet. A nyári kocsmát, a tánckeretet is rendbe hozta. Mindkét oldalon fedett, leterített asztalokkal és székekkel körbevett szórakozóhely volt, közepén egy vaskerítéssel körbevett kis tó, közepén szökőkút, fölötte kandeláber szép lámpákkal és a tóban aranyhalakkal. Mindenütt virágtartók lógtak, tele virágokkal. Senkinek eszébe nem jutott, hogy valamit megrongáljon. Akkoriban készült a bányatröszt raktára a régi rakodó térségében. Itt tárolták a tröszt minden munkához szükséges anyagát, sokan dolgoztak itt is. Volt bányász zenekarunk, futball és sakkcsapat, kézilabda csapat, színjátszó kör, táncsoport, kulturáltan szórakoztunk.

Ekkor a telepnek jó híre volt. Virágzott a brigádmozgalom, Ózdról is sok brigád járt ki Bánzállásra, mert a legszebb település volt a környéken. Volt még lőtér is, az MHSZ tagjai ide jártak gyakorolni. A fiatalok is összetartottak. Mindent megünnepeltünk, sok előadást tanultunk és mutattunk be. Jó volt itt élni. A hirdetésményeket ekkor a kisdobos olvasta fel a lakosoknak. Minden soron addig dobolt, amíg összegyűltek az emberek és utána olvasta fel a tudnivalókat. A mi időnk híres kisdobosa Rácz néni volt, aki a hirdetés felolvasása után különböző mondásokkal nevetette meg az embereket. Aztán az olvasóból hangos bemondón keresztül értesültünk a hírekről, rendeletekről.

A telepen valamikor összefüggő árokrendszer húzódott. Szükség volt rá, hiszen a környező hegyekből a víz keresztülfolyt a telepen. A vizet végül a Hangonyba vezető nagy árok szedte össze. Most az óvoda mögött, ahol a régi bányák voltak, mocsaras, nádas rész van, mely szinte az óvodáig ér. Ebben a völgyben valamikor búza, árpa föld húzódott, kukoricát, krumplit természetek a várkonyi gazdák. A képviselők kibéleltetett néhány árkot. Ezekből később kilopták a beton lapokat, és a nem megfelelő gondozás miatt az árkok betemetődtek.

Megszűnt a bánya, megszűnt a központi raktár, elvitték az iskolát. Az 1970-es évek elején Ózdon is megkezdődött a panel házak építése. A fiatalok, akik a gyárban dolgoztak eljöttek Ózdra lakni. Az öregek elhaltak. Az 1980-as évek elején elkezdődött a betelepülés. Sajnos ezeknek az embereknek egy része az együttélés legelemibb szabályait sem képes betartani. Régen a telep egyik soráról a másikra átjárók voltak. Az átjáróban középen a WC-k, nyolc illemhellyel. Mindegyikbe két-két család járt. Nem voltak kulcsra zárva, mégsem ment senki a másikéba. A barátnőmmel minden héten karbidporral súroltuk le. A WC-nek soha nem volt szaga. Telente, amikor a leghidegebb volt, egy brigád kitakarította az összes WC-t. Felvették a mellette lévő betonlapot, rúdra akasztott vödörrel merték ki a tartalmát, úgy öntötték be a vasból készült lajtos kocsiába. Ekkor pár napig éreztük, amit most egész évben. Most már mindenki a saját, vagy szomszédja kertjében, vagy a feltört lakásokban végzi el a dolgát. Volt olyan kert, hogy még a földet is fel kellett szedetnie a polgármesteri hivatalnak a fertőzés veszély elkerülése érdekében. Elvitték a telekhatárokon lévő két méteres betonkerítéseket is. Így szabaddá vált az útjuk a kertekbe. Kivágták a gyümölcsfaikat, nem tudtuk művelni a kertjeinket.

A telep lakói sokszor gyűjtöttek aláírásokat. Akkori képviselőnk, Bárdos István sokféle fordult segítségért, helyi és országos lapok is közölték az itteni állapotokat, fényképekkel illusztrálva. Összetörték már többször is a temetőben lévő sírokat. Akik haza jönnek halottak napjára, sírnak, és átkozódnak, mikor szüleik sírját összetörve találják. A harangunkat is ellopták. A polgármester úr saját keretéből csináltatott újat. Mostanában aki teheti, már a halottját is elviszi a temetőből. Kinek ártottak ezek a rég elhalt, munkában és tisztességben élt valamikori emberek?

A képviselőnk újjáépíttette a hősök kerti emlékhelyét. Felírták rá a neveket is, igaz nem vasba öntve, csak műanyagban. Szép kerítést is csináltatott köré. Most meg lehet nézni, hogy néz ki. Kerítés nincs, az emlékmű és lépcsője is megrongálva. Kidobott pénz, amit a telepre fordítanak. A rendőrséghez már a lopásokat sem jelentik be, hiszen nem tehetnek semmit ők sem. Tanú nincs, egymástól is félnek, virággal a szegény emberek kirablása.

Az idealista jogvédők a többségi társadalmat hibáztatják helyzetükért. Ezzel sokan visszaélnak, és nem tesznek semmit magukért. Mindenki tudja, hová megy el a pénzük. Gépeznek, isznak, cigarettáznak, vagy a kamatra adó, szintén cigány származásúak viszik el tőlük. Nem mindegyikük ilyen, ezek környezetére ezek a dolgok nem jellemzők. Sok becsületes ember is van közöttük, akiknek viselniük kell a sok felelőtlen ember magatartásának következményeit. 1945-ig dolgozniuk kellett, hogy megéljenek. Vályogot vetettek, saját házukat is abból építették fel. Kosarat fontak, teknőt, fakanalat vájtak, de meszeltek, kapáltak is, a dolgos becsületes cigányokat pedig a falusiak is megbecsülték. Aztán a falvak ellehetetlenülése után ezek a munkák megszűntek...

Több éve már, hogy én is elköltöztem Bánzállásról. Magamra maradtam, a férjem meghalt, a gyerekek nem ott laknak. A három szobás, vegyes tüzelésű kazánnal fűthető családi házamat ott

kellett hagynom. Idős vagyok, már a belső kertet sem bírtam úgy rendben tartani, mint régen. De legnagyobb baj a közbiztonsággal van. Akkor döntöttem el, hogy el kell jönnöm, mikor a szomszédom éjszaka meglátott egy embert ólálkodni a soron, másnap az előttem lévő bokorban egy kihegyezett kardot talált. Senki sem érzi már magát biztonságban. A családi házak 1954-ben épültek, egyszerre kilenc, a bányász építkezés keretében, de most már senki sem lakik bennük. Mélyen áron alul voltak kénytelenek eladni őket.

Elköltözésem után ellopták a bezárt pincéből a nagy kazánomat, levágták a 4 m-es gáz-kéményemet. A portán két ház van, a másikat is feltörték, szétverték teljesen a fürdőszobát, elvitték a két szobából a bútorokat is. Mérhetetlen károkat tudnak okozni. 2003 telén villanyoszlopok dőltek ki Bánszállás mellett. Két napig fűtés nélkül voltunk a -20 fokos hidegben. A 120V-os magasfeszültségű oszlopok közeiből kivágták az összekötő vasakat és a hóvihar feldöntötte őket. A gyárnak 500 milliós kára lett, és az ÉMÁSZ-nak is sok millió. Hallottuk, hogy meglettek a rablók, de nem bűnhődtek meg.

Mi bánszállásiak, ha találkozunk, panaszkodunk, sírunk és emlékezünk. Nekünk már csak ez maradt. Azért írtam le emlékeimet, hogy maradjon valami nyoma, hogy volt egyszer egy szép kis település, ahol dolgos szegény, de boldog emberek éltek. Ott, ahol a becsület fokmérője a munkához való hozzáállás és az erkölcsi tartás volt. Ha Bánszállásra gondolok, egy régi-régi emlék jut eszembe... és egy illat.

Nyolc éves lehettem, amikor kimentünk a Nagyhaldány fölötti hegyre. Csapatokban jártunk, augusztus vége lehetett. Az erdő alatt egészen a várkonyi útig művelt földek voltak, az árpat már levágták. Szemben velem az Állomás hegy, jobbra kinyílt az egész völgy. A nap már nem égetett, melegen sütött. A többiek bementek az erdőbe; én nem tudom, miért maradtam le. Lefeküdtem a földre, éreztem magam alatt a meleg földet, nézegettem a tájat, az eget, amelyen egyetlen felhő sem volt. A tiszta levegőben még a távoli helységek, a pogonypusztai tanya is úgy látszott, mint ha elérhettem volna a kezemmel. Simogattam magam mellett a kakukkfűveket, beszívтам az illatukat. Aztán lehunytam a szemem és úgy éreztem, hogy én része vagyok ennek a szépségnek. Egy vagyok vele, és nagyon boldog voltam. Ha a régi Bánszállásra gondolok, ez az érzés sokszor megérint. Érzem a kakukkfű illatát, és érezni fogom, amíg élek.

Néhány oldalnyi írásom a jelenlennel foglalkozik, ami inkább illene egy mai újság oldalaira. Szükségesnek tartottam megírni, mert Bánszállás tönkretételét ezen dolgok okozták. A társadalomban, éppúgy, mint a természetben egyforma törvények uralkodnak. Ha ezeket nem vesszük figyelembe, tevékenységeinkkel mélyreható rossz változások következnek be. Minden mindennel összefügg, mert „úgy kicsiben, mint nagyban, úgy fent, mint lent” – ez a törvény! Ha valamikor egyszer a régi helyén Bánszállás nevét felvéve új település épül, az már nem lesz ugyanaz. 140 éves fennállása alatt lakosainak száma átlagosan kb. ezer fő volt. Jelenleg kb. harmincan vannak a régebbiek, de már nekik nincsenek emlékeik a régi életünkről. Boldog lehet az, aki szülőhelyének múltját annak szép jelenében írhatja meg és biztos lehet annak még szebb jövőjében. A mi Bánszállásunknak elborzasztó jelenén kívül jövője már nincs. Senki sem fogja történetét továbbírni. Elszakadt a lánc, szemei szerteszét gurultak, soha többé nem lehet összefűzni.

Bánszállás helyzetére pontosan ilyenek Kesztyósné Dezső versének utolsó sorai:

„Nem kelti föl se könny, se szó, se vegyszer.

Hol volt, hol nem volt a világon egyszer.”

CSÁK LÁSZLÓNÉ

AZ IPAROSÍTÁS TÁRSADALMI HATÁSAI BORSODNÁDASDON – A LEMEZGYÁR

A történeti Nádasd község, a mai Borsodnádasd Ózdtól (így a legközelebbi vasútvonaltól) 14 km-re délnyugatra, a szlovák határtól (Bánréve) alig 30 km-re helyezkedik el. Közigazgatási hovatartozása tekintetében 1873-ban Borsod, 1924-ben Borsod, Gömör és Kishont, 1938-ban ismét Borsod, míg 1945-ben Borsod-Gömör vármegyéhez tartozott, előbb (1873-tól) a szentpéteri, 1885-től pedig az ózdi járáshoz. Jelentős névváltozatai nem alakultak ki: 1903-tól nevezik Borsodnádásdnak.

Az 1849-et, majd a kiegyezést (1867) követő évtizedek alatt bekövetkező társadalmi-demográfiai változások okainál elsődleges szerepet tulajdoníthatunk a gazdasági viszonyoknak. A század második felében (Nádasd 1855-1856-ban) zajló földtagosítások eredményeképpen a volt jobbágyok telki állománya még tovább aprózódott. A volt földesúri családok (pl.: Somoskőy, Kubinyi, Tahy) itt is jobban jártak, a jobb minőségű részeken felül a bányahelyek is náluk maradtak.¹ Az 1893. évi, 100 kataszteri holdnál nagyobb birtokosokat összeíró felmérés idején a legnagyobb területtel Kubinyi Imre rendelkezett (1137 kat. hold), ami csaknem a duplája például a nádasi úrbérek által közösen birtokolt földek nagyságánál (589 kat. hold). Módosabb gazdáknak számított még Grósz Jónás (397 kat. hold) és Tahy Emánuel (345 kat. hold), de meg kell említeni a közeli Bekölce község tulajdonában álló 236 kat. hold, vagy a már jelenlévő Rimamurány-Salgótarjáni Vasmű Részvénytársaság 215 kat. hold területét is.² A 10 évvel későbbi, közvetlenül a századfordulót követő állapotokat vizsgálva megállapítható a bekölcei úrbérek további földtulajdon szerzése (534 kat. hold) mellett a szentdomonkosiak feltűnése a birtokosok között elég jelentős, 337 holdas állománnyal. Csaknem fél évszázaddal később a 100 hold fölötti kategória már nem is létezett, az 1945-ös földosztás addigra felszámolta a nagybirtokrendszert.³

Mindeközben a felszabadított, vagyonilag azonban egyre jobban differenciálódó paraszti réteg mellett növekedni kezdett a nem mezőgazdasági népesség aránya, mely előrevetítette az iparosodás (indusztrializáció) kezdetét. Bár utóbbi időpontját valójában nehéz megállapítani, országos és regionális szinten is kétség kívül összefüggésben állt a gyári termelésre való áttéréssel. Az átmenet vizsgálata különösen érdekes, ha azt vesszük, hogy a későbbi ózdi kistérség a magyarországi nehézipari központok egyikébe, a Rimamurány-Salgótarjáni Vasmű Rt. tevékenységi területéhez tartozott. A vállalat üzemi decentralizációját jelzi az üzemek elhelyezése: Ózdra az acélgyártást, Borsodnádásra a lemezhengerlést, Salgótarjánba pedig a készáru gyártást összpontosította.

Fényes Elek statisztikus 1851-ben kiadott – valójában az 1830. évi Névtárak alapján összeállított, tehát időben korábbi viszonyokat tükröző – Geográfiai Szótára a XIX. század első felében, a lemezgyár létesítését megelőzően, már három kőszénbányát említ Nádasd határában. Közülük az akkor működő – 2 felügyelő és 24 bányász által „művelt” - kettőből Ózdra szállították meglehetősen kis kapacitással a kitermelt szén (évi 2000-3000 tonna).⁴ Az ország egyik legkorszerűbb, kavarokemencékkel és profilhengerosokkal ellátott gyára 1861–1863-ban épült fel Volny József (1819–1878) irányításával, s a következő év tavaszától finomvasgyártással megkezdte működé-

1 *Bárczy Zoltán*: Fejezetek a Borsodnádásdi Lemezgyár történetéből. Alapításának 100. évfordulója alkalmából. Borsodnádasd 1960. 43.

2 [belussi] *Baross Károly* (szerk.): Magyarország földbirtokosai. Az összes 100 holdnál többel bíró magyar birtokosok névsora, a tulajdonukban levő földterületek művelési ágak szerinti feltüntetésével. Bp. 1893. 106.

3 Az 1949. január 1-jei adatok között már csak 100 hold alatti birtokosokat találunk. Vö. Varga Gáborné (szerk.): Borsod–Abaúj–Zemplén megye története és legújabb kori adattára. Miskolc 1970. 94.

4 *Fényes Elek*: Magyarország geographiai szótára melyben minden város, falu és pusztá betűrendben körülményesen leíratik I-II. Pest, 1851. 124–125.

sét. A szepességi származású Volny korábbi pályafutása mutatja, hogy igazi szakember állt az üzem élén: 1849 és 1850 között kohómérnök volt a pohorellai vasgyárban, majd a Bártfa közelében lévő máriavölgyi kohó vezetője lett. 1852-től 1856-ig gróf Nádasdy Tamás betléri vasgyárának igazgatójaként tevékenykedett, ezután pedig másfél évtizedig a Rimai Coalitio és a Murányi Unió fúziójával létrejött Rimamurányvölgyi Vasmívelő Egyesület felügyeleti tisztségét látta el.⁵

1868-ban az egyesület részvényesei – állami támogatásra is számítva – 200 ezer forintot szavaztak meg egy Bánrève–Center–Ózd–Arló–Nádasd vonalon haladó vasút megépítésére. Az építkezések első szakasza 1872 őszére fejeződött be, amikor átadták a Bánrève és Ózd közötti 12 km-es szakaszt. A másik, Ózd–nádasdi vonalon (16 km) nem sokkal ezután, 1873 márciusától indulhatott meg a szállítás, amely főképp a teherforgalom céljait szolgálta.⁶ Az 1873. évi túltermelési válság miatt nehéz pénzügyi helyzetbe került és modernizálásra szoruló Rimamurányvölgyi Vasmű Egyesület 1881-ben egyesült a Salgó-Tarjáni Vasfinomító Társulattal, így létrejött a Rimamurány–Salgótarjáni Vasmű Részvénytársaság.

A gyári munkavállalás fokozatos térhódításával megváltozott a térség foglalkoztatási szerkezete. Az ózdi járásban a századfordulót követő egy évtized alatt a mezőgazdasági népesség aránya 44,5%-ról 34,4%-ra csökkent, míg a bányászatban foglalkoztatottaké 15,1%-ról 18,6%-ra, az iparban dolgozóké pedig 28,4%-ról 31,2%-ra növekedett. 1910-ben az ózdi vasgyár és nádasdi lemezgyár a teljes lakosság több mint 10%-ának, 3700 főnek adott munkát és megélhetést.⁷ Munkaidejükről és munkakörülményeikről az 1884. évi ipartörvény (XIII. tc.) rendelkezett, amely alapján pontos rendszabályokat készítettek.

A „Rima” számos „munkásgyarmata” közül mindeközben kiépültek az Ózd-Karu dűlői, a bányászati, 1870-ben pedig – idővel 108 kő- és téglalakással - a nádasdi lemezgyári munkáskolóniák. Az életkörülményekre jellemző, hogy „a társulat igyekezett a megszokott formát követni a telepítésnél. Gyümölcsös- és veteményes-kerteket, társulati földeket is biztosítottak a munkásoknak.”⁸ Mindez korántsem jelentette, hogy a munkások előkelő körülmények között éltek volna. Dr. Katona József megyei főorvos 1898. évi, Tarnay Gyula alispánnak írt jelentése számos, egészségügyi szempontból is kifogásolható hiányosságra hívta fel a figyelmet az ózdi, járdánházi és a borsodnádasdi bányatelepeken. A fennmaradt dokumentumokból kiderül, hogy 14-16 évesek gyerekek – törvénytörő módon – gyakran éjszaka is 12 órában műszakban dolgoztak. A jelentés Nádasd esetében kevesebb szabálytalanságot tárt fel, azonban az életkörülményeket jól prezentálják előtűnk a jelentés 9. pontjában leírtak: „Nádasdon a lakások jobbára földes szobákból állanak. Átlag 16 szoba van egy épületben, melynek az udvarra csak 4 ajtaja van, a mennyeiben haránt folyosók vannak alkalmazva, és egy ilyen haránt folyosón átlag 28 ember közlekedik, az egész épületben pedig 92 ember lakik. Tehát földes, szűk és részben mélyen fekvő lakásban veszedelmes a zsúfoltság.”⁹

Az iparosítás a település nemzetiségi viszonyaiban is megmutatkozott. Az ipari munkásság etnikai hátterét nézve országos szinten a munkaerőhiánnyal magyarázható a német és szlovák ajkúak számbeli arányukat meghaladó mértékű jelenléte. Mindez feltételezhető Ózdon és környékén is, azonban adatokkal csak az 1890. évi népszámlástól kezdve rendel-

5 *Hadobás Sándor*: 130 éve hunyt el Volny József. In: *Bányászattörténeti Közlemények* 2008. 1. 96.

6 *Vass Tibor*: Az ózdi iparvasút története. Közlekedési Múzeum, Bp., é.n. [2001]. 21.

7 *Tengely Adrienn*: A nemzeti tanácsok működése az ózdi járásban (1918. november – 1919. március). Kézirat (szakdolgozat). Ózd, 2001. Ózdi Művelődési Intézmények (ÓMI) Városi Múzeum, ltsz. 825-2001. 2.

8 *Nemcsik Pál*: Munkáslakás és berendezése a Rimai Társulat munkásgyarmatain (1852–1945). In: *Legújabbkori Múzeumi Közlemények*. Bp., 1967. 1-2. sz. 23–24.

9 *Borsod vármegye főorvosának jelentése az alispánhoz az ózdi, járdánházi és nádasdi telepeken folytatott egészségügyi vizsgálatról*. 370.sz./F. 898. Miskolc, 1898. július 4. Forrás: *Beránné Nemes Éva – Román János* (szerk.): *Források a borsodi és miskolci munkásmozgalom történetéhez I. 1869–1918*. Miskolc, 1975. 158.

kezünk a nem magyar anyanyelvűekről. Birta István a népszámlálási kötetek alapján megállapította, hogy 1890 és 1900 között számukban nem tapasztalható (már) növekedés, s bár a vasgyár folyamatos terjeszkedésével párhuzamosan nőtt a lakosságszám, e mögött nem a más nemzetiségűek, sokkal inkább a „magyar telepesek” számbeli gyarapodása állt.¹⁰ Az említett kategória alatt a kolonizált munkásokat értjük, rajtuk kívül megkülönböztetjük a helyben élő (községbeli) és az ideiglenesen „ágy- vagy albrétletben” lakó munkás csoportokat. Habár 1900-ban az ózdi gyár munkásainak 57%-át a környező falvak adták, a 12–20 km-es körzet 46 bejárója között borsodnádásdit nem találunk, ami nyilvánvaló módon a lemezgyár jelenlétével magyarázható.

A nádasdi munkásság etnikai összetételét 1851 és 1894 között, a lemezgyári „munkásszemélyzet” nyilvántartási naplója alapján vizsgálva Nemcsik Pál 520 dolgozót tüntet fel, amelynek 6,5%-a (34 fő) volt „külfonos” és 93,4%-a „magyarfonos”. Közölt adatait feldolgozva utóbbiak többsége (52,1%-a) helyből, illetve a szomszédos Balaton és Bekölce községek átrétegződött, korábban meglehetősen homogén, földművelő és állattenyésztő parasztságából származott, 47,9%-a pedig betelepített munkásnak számított. A munkáscsoportokon belül igen nagy volt a fluktuáció: többen nem megfelelő magatartásuk miatt voltak kénytelenek távozni, de jellemző volt a kimaradás és az önkéntes távozás is (1900-ban például csak ezen három ok miatt 130 fő került el a gyártól.¹¹) A külföldről (pl. Csehország, Poroszország [majd Németország]) érkező családok (pl. Neuhöffer, Hammerstein) munkásai főként a gyár szakembergárdáját erősítették, pótolva az akkor még „kinevelésre váró” szakmunkás réteget.¹²

1899-ben az 515 fős létszám 3,9%-a volt üzemi vezető, illetve szakmunkás átlagosan 34 korona, 77,5%-a betanított munkás átlag 20 korona, 18,6%-a pedig napszámos átlag 6 korona hetibér juttatással.¹³ Az említett kategóriák jól mutatják a képzettség és a bér szerinti rétegződést a Rimamurány-Salgótarjáni Vasmű Rt. különböző gyáregységeiben. 1920-ban a borsodnádásdi lemezgyárhoz köthető 695 fős (telepi) népességen belül 27 németet, 9 szlovákot (tót) és 1 ukránt (rutént) találunk. A létszámemelkedés a külterületeken is nyomon követhető volt: 1930-ban a Borsodnádásdi Lemezgyár telepein 886 főt írtak össze, melynek – érdekes módon – többsége (52,6%-a) nő volt. A nemzetiségek jelenléte még mindig megfigyelhető, hiszen 22 fő szlovák és 9 fő német ajkú is volt közöttük.¹⁴ Az idegen nemzetiségűek (leginkább tehát németek és szlovákok) száma idővel azonban fokozatosan csökkent a faluban: a visszaesés a századforduló és a trianoni békeszerződés között közel 10%-os volt, majd tovább folytatódott.

A munkaerőbázist jelentő aktív korcsoportok tekintetében érdemes kitérni a keresők – eltartottak megosztására. Miközben a két világháború között 20 év alatt több mint 30%-kal emelkedett a település lakóinak száma, a keresőket nézve mindössze 2%-os pozitív irányú

10 *Birta István*: Az ózdi vasgyár munkáviszonyai a századforduló idején (Adalékok). In: *Deák Gábor* (szerk.): Borsodi Történelmi Évkönyv II. Magyar Történelmi Társulat Borsod-Zempléni Csoportja, Miskolc, 1968. 253.

11 *Nemcsik Pál*: Adatok a borsodnádásdi munkásság betelepedéséhez, munkamegosztásához és migrációjához, 1864–1909. In: Borsodi Levéltári Évkönyv IV. Miskolc 1981. 166–167. és 4. táblázat.

12 Uo. 150–152.

13 *Koroknai Ákos – Lehoczky Alfréd – Sárközi Zoltán*: A gyár társadalma. In: Berend T. Iván (szerk.): *Az Ózdi Kohászati Üzemek története. Ózdi Kohászati Üzemek*. Ózd, 1980. 155. A 11. táblázat adatai alapján a nádasdi ipari munkásság átlagos havi bére 17 korona, ami csaknem fele volt az ózdi vasgyárban dolgozók átlagosan havi 30 koronás bérének.

14 Az 1920. évi népszámlálás. Első rész. A népesség főbb demográfiai adatai. Községek és népesebb puszták, telepek szerint. Magyar Statisztikai Közlemények. Új sorozat. 69. kötet. Bp., 1923. 221.; illetve Az 1930. évi népszámlálás. I. rész. Demográfiai adatok községek és külterületi lakotthelyek szerint. Magyar Statisztikai Közlemények. Új sorozat. 83. kötet. Bp., 1932. 409.

differencia tapasztalható: 1920-ban arányuk 39,2% volt, 1941-ben pedig 41,2%.¹⁵ A keresők foglalkoztatása terén ebben az időszakban már egyértelmű az ipari munkavállalás döntő súlya: a jelzett perióduson belül az itt dolgozók aránya a kereső népességen belül csaknem 12%-kal még tovább emelkedett és 1941-ben elérte a 61,5%-ot. A fizikai dolgozók száma ekkor már 1100 főt tett ki az 1347 kereső személy között.

A főbb népgazdasági ágazatok közül az ipari szektorhoz szorosan kötődő bányászat jelentőségének csökkenését mutatja az 1,6%-os foglalkoztatottság, de ugyanígy elhanyagolható az 1%-ot sem elérő építőipari keresők aránya. Az ipari táj által eredményezett arculatváltozás természetesen leértékelt az agrárium szerepét, s így a mezőgazdasági népesség számában is fokozatos visszaesést hozott. Amíg 1920-ban az őstermelők aránya 26,6% volt a keresők körében, addig a korszak végén csupán 18,6%.¹⁶

1. kép: Munkáslakások Borsodnádason (1930-as évek)¹⁷

Az 1920-as és az 1930-as években tovább folytatódott az üzem bővítése. 1930-ra a borsodi iparvidék három megyét (Borsod, Gömör és Kishont) érintő területén a dolgozók száma megközelítette a 12–13 ezer, a Borsodnádasi Lemezgyárban pedig az 1000 főt. A fejlődésben a nagy gazdasági világválság (1929–1933) okozott törést üzemáganként különböző létszám- és munkaidő-csökkenést eredményezve. Ezt követően – immár a második világháború kitörésének árnyékában – a fegyverkezési verseny által hozott fokozódó termelés új követelményekkel találta magát szemben: a minőségi modernizáció szükségességével és az új beruházások támasztotta igényeknek való megfeleléssel.

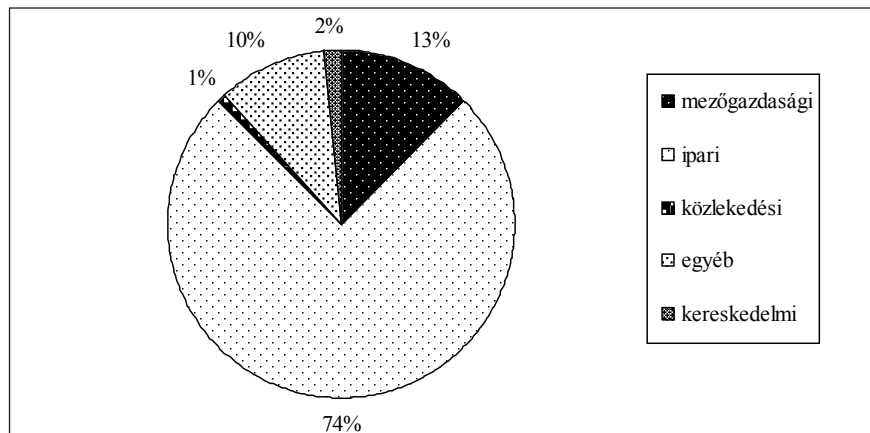
A második világháború alatt a nádasi üzem katonai parancsnokság felügyelete alá került, több dolgozó pedig behívót kapott. Az 1944. évi német megszállást követően – átmenetileg –

15 Az 1920. évi népszámlálás. Második rész. A népesség foglalkozása és a nagyipari és kereskedelmi vállalatok községenként. Magyar Statisztikai Közlemények. Új sorozat. 71. kötet. Bp., 1925. 108.; illetve Az 1941. évi népszámlálás 1. Foglalkozási adatok községek szerint. Történeti Statisztikai Kötetek. KSH. Bp., 1975. 370.

16 Uo.

17 Forrás: <http://www.rfmli.hu/digitkonyvtar/dok/kepeslap/html-ek/megye/borsodnadasd.htm>

szinte teljesen leállt a termelés, felszabadulása december 21-én történt meg.¹⁸ Az 1946. február 27-én aláírt csehszlovák-magyar paritásos lakosságcsere – egyezmény I–II. cikke értelmében a hazánkban állandó lakhellyel rendelkező szlovák (és cseh) nemzetiségű lakosok önkéntesen áttelepülnek Csehszlovákiába. A rendelkezés értelmében Borsod-Abaúj-Zemplén megyéből 1946 és 1948 között 4332 fő települt át a szomszédos államba, közülük 13 fő (az összes 0,3%-a) Borsodnádásdról.¹⁹ A gazdasági-társadalmi életben ezt követően már a tervgazdálkodáson és az „erőltetett iparosításon” nyugvó kommunista irányelvek voltak a mérvadók.

2. kép: A jelenlévő népesség megoszlása Borsodnádásdon népgazdasági ágak szerint 1941-ben²⁰

A térségben a bányászat utolsó szakasza ezalatt, az 1950-es évek első felében indult meg, s a karácsonylovai, a hasznosi és a bánberekli tárókban több mint 20 évig folyt a kitermelés, egyben egy új bányász lakótelep építését is maga után vonva. A Mocsolyás dűlőben 1958 elején 50 bányászlakás épült. Lakóinak többsége a faluból, vagy a megye más területeiről érkezett fiatal házaspár volt, többnyire egy-két gyermekkel. A vándorlást jól mutatja azonban, hogy a beköltözők 14%-a Heves, csaknem 11%-a pedig Szabolcs-Szatmár megyéből jött, de akadtak Pest, Békés, Fejér, Hajdú-Bihar, Bács-Kiskun megyei és budapesti származásúak is. Az új telep vonzó volt továbbá a rossz lakáskörülmények között élő falusiak (borsodnádásdiak), valamint a régi-tradicionális nádásdi családokba „benőszült”, de továbbra is idegennek („jött-ment”-nek) tartott fiatalabb nemzedék számára.

Az államosítás (1946. december 1.) után a borsodnádásdi lemezgyár állami tulajdonba véve kapcsolódott be a hazai kohászatba, s az Elektroacélmű létrehozásával (1949) új üzemművel is gyarapodott. Finomlemez gyártása a Dunai Vasmű megjelenéséig lényegében monopolisztikusnak mondható. A Dunai Vasmű termelésének előretörésével a vállalat léte az 1960-as évek közepén azonban már megkérdőjeleződött, így a fennmaradás érdekében felvetődött a szerkezetváltás szükségessége. A 100. évforduló évében (1964) termelése 79591 tonna finomlemez és 7673 tonna acélöntecs, dolgozói létszáma pedig 2406 fő volt. A Borsodnádásdi Lemezgyár termelési szerkezete voltaképpen ekkortól alakult ki: 1967-ben megindult a járműkerékgyártás, 1968-ban a lemezfeldolgozás (mezőgazdasági terménytárolók, mezőgazdasági szerárúk), 1970-ben az acélöntvény-gyártás, 1988-ban pedig meredekvállú tárcsás kerekek előállítás. A Járműkeréküzem a régi salakhányó

18 Bárczy i.m. 98.

19 *Bencsik János – Szászi Ferenc: A csehszlovák-magyar lakosságcsere etnikai, demográfiai és társadalmi adatai Borsod-Abaúj-Zemplén megyében (1946–1948).* In: Veres László – Viga Gyula (szerk.): A Herman Ottó Múzeum Évkönyve XXXV–XXXVI. HOM. Miskolc, 1997–1998. 317, 319.

20 *Varga Gáborné (szerk.), i.m. Adattár 92.*

helyén épült fel, mint a Borsodnádasi Lemezgyár új üzeme. Az üzemi termelés 1969-ben indult meg 92 milliós költségvetéssel. Az üzem beindulásával az Ikarus 200-as család sikereivel párhuzamosan nőtt az autóbuszokhoz felhasználható „8x20”-os méretű kerékpántok termelése.

Az 1960. január 1-jei adatok tanúsága szerint a „szocialista falu” kereső népességének 67,2%-a (1387 fő) tevékenykedett az iparban és már csak alig 4,5%-a (93 fő) a mezőgazdaságban. Ez egyben azt is jeleníti meg, hogy előbbi szektor már 3217 főt, utóbbi csupán 141 főt tartott el ekkor. Az ipari dolgozóknak 62,1%-a már szak- vagy betanított munkás volt (852 fő), a egyéb fizikai dolgozók aránya 18,2%-ot (252 fő), a szellemieké 18,7%-ot (260 fő) tett ki.²¹ A biztos megélhetést és egzisztenciát jelentő ÓKÜ és a Borsodnádasi lemezgyár már a XIX. század második felétől kezdve a szakmát-foglalkozást örökítő munkáscsaládokat, munkásdinasztiákat „nevelt ki”, de ez jellemző volt a Rimamurányi Rt. salgótarjáni „telepén” is. Közülük egyik példaként kiemelendő a háromgenerációs Marhoffer család, amely bár inkább ózdi kötődésű volt, a második generációba tartozó tagja, Marhoffer László lakatos és hámoskovács a Magyar Kommunista Párt (MKP) soraiba tagfelvételt nyerve 1951 októberében a Borsodnádasi Lemezgyár nagyüzemi párttitkára lett.²²

Az ipari munkások nagy része két vagy három műszakban dolgozott. A kollektívát, s így a munkát, valamint a szocialista munkaversenyt voltak hivatottak erősíteni a szocialista brigádok, melyek teljesítményét egy évi jó munka és a vállalat elvégzése után oklevéllel, később brigádzászlóval jutalmazták. Borsodnádason Petrány Béla hengerész szocialista brigádja (a Zalka Máté szocialista brigád) például – változó tagszettel mellett – 1960 és 1979 között egy alkalommal Ezüst koszorús, 12 alkalommal Arany koszorús elismerésben részesült, de 1975-ben elnyerte a Magyar Népköztársaság Kiváló Szocialista Brigádja kitüntető címet is, majd 1979-ben újból ők lettek a Vállalat Kiváló Brigádja.²³

3. kép: Kohászok a gyerekekért: Gyermeknap. Borsodnádasi, 1983²⁴

21 Uo.

22 Kovács Károlyné: A háromgenerációs ózdi Marhoffer család. In: Nagy Károly (szerk.): Lakóhelyünk Ózd 7. Ózdi Népművelési Intézmények (ÓNI) Honismereti Köre. Ózd, 1982. 72.

23 Lemezsajtó – A Magyar Szocialista Munkáspárt [MSZMP] BNL Nagyüzemi Pártbizottságának Lapja 1980/1. 6.

24 Forrás: Magánarchívum (Béres László)

A gyáriparban való, egy egész faluközösség megélhetésének alapját jelentő foglalkoztatás társadalmi hatásai között kiemelendő a paraszti nagycsalád végleges felbomlása, valamint a munkás kiscsaládok létrejötte; még a legelzárta térségekben is (pl. Hangony-völgy fái). 1970-ben a borsodnádasi család-háztartások döntő többsége (92,5%-a) egy családból állt, tehát a korábbi, a Barkóság több községére jellemző rokonsági együttélési formák úgy tűnik, végleg eltűntek. 1980-ra, miközben a háztartások 81,3%-át kitevő család-háztartások száma összességében némileg (1,9%-kal) csökkent, már az egy családós háztartásmodellben belül is túlnyomórészt (87,8%-ban) rokon és nem rokon személy nélküli „modern”, voltaképpen „csak” szülőkből és gyermekekből álló nukleáris családokat találunk.²⁵ A korábbi nagycsaládra jellemző három vagy több családból álló háztartások eközben szinte teljesen eltűntek, napjainkban a kétnemzedékes háztartások a leggyakoribbak. Foglalkoztatottságukat nézve az 1990 utáni kedvezőtlen változásokra utal, hogy amíg a rendszerváltás népszámlálása idején 100 háztartásra még 106 kereső jutott, addig 2001-ben csupán 62.²⁶ A gazdasági-társadalmi változásokkal megjelent és fokozatosan általánosabbá vált a női munkavállalás is. Borsodnádason ezt igazolandó, tíz év alatt csaknem 10%-kal nőtt az aktív keresőkön belül a nők aránya (1970-ben 27,1%, 1980-ban 36,4%), majd ez a növekedés megállt és stagnált a rendszerváltás idején (1990: 35,1%).²⁷

4. kép: Vendégek az ünnepen: 125 éves a Borsodnádasi Lemezgyár. Borsodnádasi, 1989. április 30.28

Értékesítési problémák 1990 februárjától, a gépjárműprogram összeomlásával kezdődően jelentkeztek. 1991-re az üzemnek szembe kellett néznie azzal a ténnyel, hogy az „olcsó” alapanyagot a jövőben már nem kaphatja, technológiai adottságai miatt a költségeit nem tudja csökkenteni, így a végtermék ára magasabb lesz, mint a világpiaci ár. A termék ezáltal elad-

25 Népszámlálás 1970. évi népszámlálás 11. Borsod-Abaúj-Zemplén megye adatai I. KSH. Bp., 1972. 631.; illetve 1980. évi népszámlálás 5. Borsod-Abaúj-Zemplén megye adatai. KSH. Bp., 1981. 830–831.

26 Forrás: http://www.nepszamlalas.hu/hun/kotetek/06/05/data/tabhun/4/load03_1_0.html

27 Népszámlálás 1970. évi népszámlálás 11. Borsod-Abaúj-Zemplén megye adatai I. KSH. Bp., 1972. 529; 1980. évi népszámlálás 5. Borsod-Abaúj-Zemplén megye adatai. KSH. Bp., 1981. 723; illetve http://www.nepszamlalas.hu/hun/kotetek/06/05/data/tabhun/4/load02_1_2.html

28 Forrás: Magánarchívum (Béres László)

hatatlanná, veszteségessé vált a külpiacon, ráadásul az Ikarus csődbe jutásával nem csak az új típusú kerékpántokból volt minimális az igény, hanem a hagyományos trilex iránti kereslet is csökkent. A vállalati lap 112 milliós veszteségről tudósított az 1990. évre vonatkozóan, amely újabb létszámleépítésekhez vezetett.

A több mint 308 millió Ft-os tartozásról küldött felszólító levelet, amit a Borsodnádasi Lemezgyár már nem tudott kifizetni, termelése 1991 augusztusában leállt, az egyre nagyobb mértékű havi veszteség mellett pedig a vezetés ősszel öncsödöt jelentett be. A Vállalati Tanács a szeptember 9-én tartott ülésén mindössze egy napirendi pont szerepelt: az igazgató bejelentette a felszámolási eljárás megindításának kezdeményezését. A Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bíróság október 3-ai meghallgatásának jegyzőkönyve²⁹ szerint az év eleji 1550 fős dolgozói létszám 950-re csökkent, mivel azonban a rendelés állomány fizetőképes kereslettel tovább nem volt bővíthető, az elbocsátások folytatódtak. A Szanáló Szervezet 6836/91. iktatószámú levele alapján november 28-án a gyár felszámolása megkezdődött.³⁰ Bezárásáig a hazai kohászat több mint egy évszázadon át egyetlen, de mindvégig elismert finomlemezgyára volt.

ALABÁN PÉTER – VOZÁR GYULÁNÉ

29 Forrás: Magánarchívum (Béres László)

30 Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bíróság 2. Fpk. 207/1991/12–13. számú végzés.

A „LAKÓHELYÜNK ÓZD” BIBLIOGRÁFIÁJA

„Azt akarjuk, hogy a múltban megszerzett erők ne vesszenek el, hanem szárnyat adjanak a mának, és segítsenek meghódítani a jövőt; de főként azt, hogy ne kelljen a mának újra és újra megállni olyan feladatok előtt, amelyeket már a múlt megoldott.” (Kner Imre: A könyv művészete)

Az Ózdi Lajos Árpád Honismereti Kör 1970 óta jelenteti meg - időszakonként - a „Lakóhelyünk Ózd” c. könyvsorozat köteteit. Ez a kiadvány nyújt lehetőséget a helyi kutatások és tudományos dolgozatok publikálására. Ily módon jelent meg az elmúlt 40 évben számos dolgozat, amelyek bibliográfiai feldolgozása szükségessé vált a helytörténeti tájékozódások és kutatások számára.

A bibliográfia nemcsak informál, tájékoztat hanem egyben alkalmas arra, hogy általa az eddigi honismereti tevékenységeket lemérhessük, összegezzük. A feldolgozott tanulmányokból következtetéseket vonhatunk le az elmúlt évek szakmai tevékenységéről, ráébredhetünk egy-egy helytörténeti terület feldolgozatlanságára vagy feldolgozottságára.

Valamint nem utolsósorban emlékezhetünk a már eltávozott honismereti kutatókra, gyűjtőkre, akiknek a teljesítménye ezekben a tanulmányokban is tapinthatóak. Az ő hagyatékuk összekapcsolja a múltat a jelennel és a jövővel.

A bibliográfiai segédlet retrospektív helyismereti-helytörténeti bibliográfia, amely tételszámos, azon belül szerzői betűrendben ismerteti a sorozat 1-17. kötetiben megjelent tanulmányokat.

Mutatói: cím -, földrajzi-, név- és tárgymutató számai a bibliográfiai tételekre utalnak. A névmutató a szerzőket már nem, csak a - többnyire életutat összegező - tanulmányokban szereplőket tárja fel.

A sorozat kötetei városunk könyvtáraiban megtalálhatóak.

I. Bibliográfia szerzői betűrendben

1. 106 éves az ózdi kórusmozgalom.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 14.(2004), p.:52 - 55.
2. ADORJÁN Lajos: Amíg a lányból, legényből egy pár lett.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 2. (1971), p.: 60-65.
3. ADORJÁN Lajos: Gyermekjátékok Sajóvárkonyról.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 3.(1972),p.: 97 - 111.
4. ADORJÁN Lajos: Sajóvárkony zselléreinek életmódja az 1930-1940-es években. In: Lakóhelyünk Ózd.- 4. (1973), p.:141 - 146.
5. ADORJÁN Lajos: A tardonai vőfélybot nyomában.- In: Lakóhelyünk Ózd.- [1.](1970), p.: 44 - 46.
6. ADORJÁN Lajos - VASS Tibor, ifj.: Az ózdi néptánc 60 éve.- In.: Lakóhelyünk Ózd.-17. (2009), p.: 9-35.
7. ALABÁN Péter: 30 éve halt meg Feszty Masa.- In.: Lakóhelyünk Ózd.-17.(2009), p.: 59-63.
8. ALABÁN Péter: Adalékok Hódoscsépány történetéhez (XIX- XX.sz.) In: Lakóhelyünk Ózd.- 14.(2004), p.: 30- 35.
9. ALABÁN Péter: Domaháza társadalma a XIX -XX. században.- In: Lakóhelyünk Ózd.-14. (2004), p.:24 -28.
10. ALABÁN Péter: Ezredfordulás városismertető és kistérségi kézikönyv Ózd és térségéről.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 14.(2004), p.: 29 -30.
11. ALABÁN Péter: In memoriam: Elhunyt a domaházi „parasztpolgár”[Medve Alfonz].- In.: Lakóhelyünk Ózd.-17.(2009), p.: 65-66.
12. ALABÁN Péter: Társadalmi viszonyok Ózdon a rendszerváltozás után. In: Lakóhelyünk Ózd.-15.(2007), p.: 26 - 39.
13. ALABÁN Péter: Társadalomtörténeti vizsgálatok a barkóság falvaiban. In: Lakóhelyünk Ózd.-16.(2008), p.: 28 - 42.
14. ARVISURA - Igazszólás.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 14.(2004), p: 13 .

15. BALOGH Lászlóné: 45 éves a Lajos Árpád Honismereti Kör: A Gyári temetőben 2007. nov.16-án elhangzott jubileumi emlékbeszéd. In: Lakóhelyünk Ózd.-16. (2008), p.:20 - 22.
16. BÁNFALVI László:Holló Barnabás szobrászművész.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 15. (2007), p.: 73- 78.
17. BÁNFALVI Lászlóné: Könyvtárkultúra Ózdon a kezdetektől napjainkig. In: Lakóhelyünk Ózd.-14.(2004), p.:46 - 47.
18. BÁNFALVI Lászlóné: Az ózdi könyvtárkultúra története I.: A kezdetektől 1949-ig.(Borsodi Kalászos 4.II.Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár. Miskolc, 2007. 187 p.) In: Lakóhelyünk Ózd.- 16. (2008), p.: 44 - 45.
19. BARSÍ Ernő: Tompa Mihály és a pataki kórus.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 12. (1988), p.: 127 - 132.
20. BELLÉR Júlia: Születés-keresztelő Szentsimonban.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 3.(1972), p.:181 - 201.
21. BENEDEK Mihály: A mi Ózdunk.- In: Lakóhelyünk Ózd.-17. (2009), p.:3-6.
22. BÓDIS Ilona. Mészégetés Aggteleken.- In: Lakóhelyünk Ózd. 8.(1983), p.:190 - 195.
23. BODNÁR Mónika: Emléktábla Péczeli József tiszteletére.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 13. (1994), p.: 57 - 63.
24. BODNÁR Mónika: Gömöri képek: A Gömöri Múzeum első állandó kiállítása. In: Lakóhelyünk Ózd.- 11.(1987), p.: 61 - 68.
25. BOGYÓ János: A Finomhengermű fejlődéstörténete. - In: Lakóhelyünk Ózd.- 2.(1971), p.: 30 - 35.
26. BOGYÓ János: Szemelvények az ózdi Forrasztógyár 1882-1906.évi üzemi naplójából .- In: Lakóhelyünk Ózd.- 5. (1980), p.: 43 - 49.
27. CZAKÓ Gyula: Beszámoló 1970.évi tevékenységről.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 2. (1971), p.: 1.
28. CZAKÓ Gyula: Beszámoló 1971 évi tevékenységünkről. - In: Lakóhelyünk Ózd.- 3. (1972), p.: 1- 5.
29. CZAKÓ Gyula: Beszámoló az 1973-75 évi tevékenységről. - In: Lakóhelyünk Ózd.-5. (1980), p.: 8-11.
30. CZAKÓ Gyula: Évfordulók-események 1974-ben. - In: Lakóhelyünk Ózd.- 5.(1980), p: 106-115.
31. CZAKÓ Gyula: Körünk tevékenysége 1962-1968. években. - In: Lakóhelyünk Ózd.-[1.] (1970), p.: 1 - 15.
32. CZAKÓ Gyula: Körünk tevékenysége 1969-ben. - In: Lakóhelyünk Ózd.- [1.](1970) p.: 16- 22.
33. CZAKÓ Gyula: Munkaterv az 1970.évre.- In: Lakóhelyünk Ózd.- [1.](1970), p.: 47-52.
34. CZAKÓ Gyula: 1972.évi munkatervünk. -In: Lakóhelyünk Ózd.- 3.(1972), p.: 6 - 9.
35. DEMJÉN Gabriella: Upponyi hiedelmek.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 9. (1985), p.: 177-190.
36. DOBOSY László, id.: Adalék a régi inasképzéshez. - In: Lakóhelyünk Ózd.- 3. (1972), p.: 76 - 81.
37. DOBOSY László, id.: Évfordulók, események 1970-ben. - In: Lakóhelyünk Ózd.- 2. (1971), p.: 85 - 88.
38. DOBOSY László, id.: Évfordulók-események 1971-ben. - In: Lakóhelyünk Ózd.- 3.(1973), p.: 206 - 212.
39. DOBOSY László, id. - CZAKÓ Gyula: Évfordulók - események 1972-ben a „ 700 éves Ózd” jubileumi évében. - In: Lakóhelyünk Ózd.- 4.(1973), p.: 186 -191.
40. DOBOSY László, id.: Évfordulók - események 1975-ben. - In: Lakóhelyünk Ózd.- 5.(1980), p.: 116 - 124.
41. DOBOSY László, id.: Évfordulók - események 1976 - 1980-ban. - In: Lakóhelyünk Ózd.- 6.(1981), p.: 113 - 151.
42. DOBOSY László, id.: Évfordulók - események 1981-ben. - In: Lakóhelyünk Ózd.- 7.(1982), p.: 151- 161.
43. DOBOSY László, id.: Évfordulók - események 1982-ben. In: Lakóhelyünk Ózd.- 8. (1983), p.: 230 - 242.

44. DOBOSY László, id.: Évfordulók - események 1983-ban.-In: Lakóhelyünk Ózd. - 9.(1985), p.: 213 - 223.
45. DOBOSY László, id.: Évfordulók - események 1984-ben; Évfordulók - események 1985-ben.- In: Lakóhelyünk Ózd.-10.(1986), p.: 110 - 123.
46. DOBOSY László, id.: Évfordulók - események 1986-ban.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 11.(1987), p.: 145 - 152.
47. DOBOSY László, id.: Évfordulók - események 1987-ben; Évfordulók - események 1988-ban.-In: Lakóhelyünk Ózd.- 12.(1988), p.: 192 - 207.
48. DOBOSY László, id.: Évfordulók - események 1989-ben; Évfordulók - események 1990-ben; Évfordulók - események 1991-ben.- In: Lakóhelyünk Ózd.-13. (1994), p.: 135 - 164.
49. DOBOSY László, id.: Földesúri változások Ózdon.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 4.(1973), p.:12 - 19.
50. DOBOSY László, id.: A gyári munkások önszegélyező egylete, haszonbérleti szerződése 1872-ből. - In: Lakóhelyünk Ózd.-13. (1994), p.: 42 -45.
51. DOBOSY László, id.: Kolerajárvány Ózdon.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 5. (1980), p.: 12 - 13.
52. DOBOSY László, id.: A lakóházak építőanyagai és téglagyártás Ózdon. - In: Lakóhelyünk Ózd.- 12. (1988), p.: 93 - 99.
53. DOBOSY László, id.: Mamut leletek Ózdon.- In: Lakóhelyünk Ózd.-[1.] (970), p.: 42 - 43.
54. DOBOSY László, id.: Megkerült Tompa Mihály emléktáblája Susán. - In: Lakóhelyünk Ózd.- 12.(1988), p.: 132 - 133.
55. DOBOSY László, id.: Miért fújnak Ózdon? - In: Lakóhelyünk Ózd.-[1.] (1970), p.: 34 - 36.
56. DOBOSY László, id.: Móricz Zsigmond városunkban.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 6. (1981), p.: 62 - 64.
57. DOBOSY László, id.: Ózd 1840-ben.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 4. (1973), p.: 42 - 54.
58. DOBOSY László, id.: Ózd város és az ózdi járás földrajzi nevei.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 2. (1971), p.: 10 - 12.
59. DOBOSY László, id.: Ózdi helynevek Pesty Frigyes helynévtárában.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 7. (1982), p.: 47 - 53. Lakóhelyünk Ózd.-8.(1983)p.: 88-98.
60. DOBOSY László, id.: Az ózdi vasgyártás kezdetéről közölt téves adatok helyesbítése.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 4. (1973),p.: 84 - 88.
61. DOBOSY László, id.: Az őslénytani csoport munkája. - In: Lakóhelyünk Ózd.- 2.(1971), p.: 5 - 7.
62. DOBOSY László, id.: Pincék feltörése Putnokon és környékén. - In: Lakóhelyünk Ózd.-10. (1986), p.: 92 - 96.
63. DOBOSY László, id.: A putnoki polgári iskolába járás Ózdról.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 6.(1981), p.: 65 - 71.
64. DOBOSY László, id.: Ragadvány nevek Ózdon.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 6.(1981), p.: 16- 28.
65. DOBOSY László, id.: A régi bolyoki templom.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 4.(1973), p.: 28 - 31.
66. DOBOSY László, id.: A sátoi és bótai borospincék.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 9.(1985), p.: 151 - 164.
67. DOBOSY László, id.: Szabó Lőrinc költő Ózdon.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 4.(1973), p.: 116 - 120.
68. DOBOSY László, id.: Útvonalak a gyár kialakulása időszakában.- In: Lakóhelyünk Ózd.-[1.] (1970), p.: 23 - 25.
69. DOBOSY László, F.: Múzeumi közgyűjtemények Ózdon.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 14.(2004), p.: 48 - 51.
70. DOBOSY László, F.: A szocialista realizmus értékei és emlékei Ózdon.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 15.(2007), p.: 79 - 94.
71. DÖBÖR Istvánné: Eseménynaptár:(2004.II. félév-2006.) In: Lakóhelyünk Ózd.- 15. (2007), p.: 5 - 19.
72. DÖBÖR Istvánné: Hét könyve jelent meg:[Vass Tibor]- In: Lakóhelyünk Ózd.- 14. (2004), p.: 13 - 14.

73. DÖBÖR Istvánné: A Lajos Árpád Honismereti Kör története 1962 - 2007. In: Lakóhelyünk Ózd.-16.(2008), p.: 6 - 19.
74. DÖBÖR Istvánné: Soltész Józsefné (1922-2008).- In.: Lakóhelyünk Ózd.- 17.(2009), p.: 67.
75. EGERSZEGI Sándorné: Boszorkányhit a múltban és napjainkban.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 2.(1971), p.: 66 - 70.
76. ELEK Géza : A böllér.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 3.(1972), p.: 112 - 144.
77. ELEK Géza : Falusi dolgozók bejárása és a munkásszállítás az ÖKÜ-ben.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 5. (1980), p.: 55 - 71.
78. ELEK Géza : Pecszenyesítés Putnokon a XX. század elején.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 5.(1980), p.: 81 - 100.
79. Az elmúlt években az Ózdi honismeret pályázaton résztvevők névsora.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 14.(2004), p.: 7 - 8.
80. Emlékezzünk Nagy Károlyra.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 14. (2004), p.: 4 - 5.
81. Emlékezzünk Németh Gyulára.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 15. (2007). p.: 109 - 110.
82. Emlékezzünk Soltész Józsefre.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 15.(2007), p.: 107 -108.
83. Eseménynaptár: (2003-2004.I.félév) In: Lakóhelyünk Ózd.- 14.(2004), p.: 8 - 11.
84. FAGGYAS István: A 2.sz. Házépítő Szövetkezet megalakulása Ózdon.- In: Lakóhelyünk Ózd.-3.(1972), p.: 16 - 28.
85. FAGGYAS István: Az első házépítő szövetkezet Ózdon.- In: Lakóhelyünk Ózd.- [1.](1970), p.: 37 - 41.
86. FAGGYAS István: Ózdi Városgazdálkodási Vállalat fejlődéstörténete /1952-1972/.-In: Lakóhelyünk Ózd.- 4. (1973), p.: 55 - 68.
87. FARKAS Péter: Az ózdi Városi Múzeum néprajzi gyűjteménye. -In: Lakóhelyünk Ózd.-16. (2008), p.: 46 - 51.
88. GORETTY Dániel -ÓVÁRI GÁBOR: Magyar hősök emlékezete magyar katonasírok a Felvidéken.- In.: Lakóhelyünk Ózd.-17.(2009), p.: 45-57.
89. HACSI Lajos: Helytörténeti órák az ÖKÜ Gyártörténeti Múzeumában.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 6. (1981), p.: 72 -93.
90. HALÁSZ László: Az ózdi acélmű fejlődéstörténete.- In: Lakóhelyünk Ózd.- [1.](1970), p.: 30 - 33.
91. Halottaink : id.Vass Tibor, Faggyas István, Veszelszky Viktor.- In: Lakóhelyünk Ózd.-16. (2008), p.: 53 - 57.
92. HERBÁLY Eszter: Májusfa állítás régen Sajóvezden.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 13.(1994), p.: 130 - 134.
93. HORÉMUSZ László: Az ózdi blokkos fejlesztésének szükségszerűsége.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 5. (1980), p.: 34 - 42.
94. IVÁK József: Az ózdi durvahengermű fejlődéstörténete (1893- 1906).- In: Lakóhelyünk Ózd.- 3.(1972), p.: 60- 70.
95. IVÁK József: Az ózdi Durvahengermű fejlődéstörténete (1906- 1944).- In: Lakóhelyünk Ózd.- 4. (1973), p.: 89 - 97.
96. IVÁK József : Az ózdi sportélet múltjából.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 3.(1972), p.:88-96.
97. IVÁK József: A szervezett sportélet története Ózdon.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 11.(1987), p.: 138 - 144.
98. IVÁK József: Természetjárás Ózdon.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 4. (1973), p.:121 - 135.
99. A jelenkor helytörténete: „Sok-sok csepp a tengerben”.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 15.(2007), p.: 23 - 25.
100. JENŐVÁRI László: Utószó.- In: Lakóhelyünk Ózd.-[1.] (1970), p.: 64.
101. JIRKOVSKY Imre: Előszó.- In: Lakóhelyünk Ózd.- [1.](1970),
102. JUHÁSZ Béla: Népi ifjúsági és gyermekjátékok Szuhafőn.- In: Lakóhelyünk Ózd. -12. (1988), p.: 157- 174.

103. JUHÁSZ Béla: Népi ifjúsági és gyermekjátékok Szuhafőn. 2.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 13.(1994), p.: 122 - 129.
104. KAMONDY Miklós: Postai hírközlési adatok történetéhez.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 7.(1982), p.: 55- 63.
- 105.KERÉKGYÁRTÓ Mihály: A tisztí állomány tevékenysége az ózdi vasgyárnál.- In: Lakóhelyünk Ózd.-11. (1987), p.: 83 - 89.
106. A kissikatori római katolikus körtemplom.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 15. (2007), p.: 100-103.
107. KISS Károly: Tízéves az ÓNI Honismereti Köre.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 4. (1973), p.: 1-3.
108. KOCSIK László: Beri Béla Istvánffy- díjas helytörténet.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 14.(2004), p.: 12.
109. KOCSIK László: Egy sikeres előadássorozat „A hely, ahol élünk.”- In: Lakóhelyünk Ózd.- 15.(2007), p.: 20 - 22.
110. KOCSIK László: Az ózdi írott sajtó története (1902- 2006).- In: Lakóhelyünk Ózd.-15. (2007), p.: 52-70.
111. KORÉNYI Lajos : Zenei élet Ózdon (1893- 2003).- In: Lakóhelyünk Ózd.- 14. (2004), p.: 37- 40.
112. KOVÁCS Antal: Az ózdi gyár és lakótelep vízellátása.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 5.(1980) p.: 50- 54.
113. KOVÁCS Béla: A Szentsimoni Katolikus Olvasókör és a Dalárda története 1899-1949: Rövidített változat.- In.: Lakóhelyünk Ózd.-17.(2009), p.: 37- 44.
114. KOVÁCS Károlyné: A három generációs ózdi Marhoffer- család.- In: Lakóhelyünk Ózd. - 7.(1982),p.: 65- 84.
115. KOVÁCS Károlyné: Ózd képes levelezőlapokon (1. rész) .-In: Lakóhelyünk Ózd.- 10.(1986), p.: 42- 62.
116. KOVÁCS Károlyné: Ózd képes levelezőlapokon (2. rész).-In: Lakóhelyünk Ózd.- 11.(1987), p.: 31 - 48.
117. KOVÁCS Károlyné: Ózd képes levelezőlapokon (3.rész).- In: Lakóhelyünk Ózd.-12. (1988), p.: 72- 92.
118. KOVÁCS Károlyné: Üzemétkeztetés az Ózdi Kohászati Üzemekben.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 6. (1981), p.: 36 - 48.
119. KOVÁCS László, É. : A cserhántás a Dél- Gömöri erdőgazdálkodásban .- In: Lakóhelyünk Ózd.- 11.(1987), p.: 90 - 98.
120. KOVÁCS László, É.: Ebédvívók: A májfa.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 2. (1971), p.: 71-79.
121. KOVÁCS László, É.: Erdei fuvarozás a Sajó balparti dombvidéken.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 9. (1985), p.: 165 - 176.
122. KOVÁCS László, É.: „A falukultúra és a hagyományművelés szolgálatában”: Muharay Elemér(1901-1960).- In: Lakóhelyünk Ózd. 12.(1988), p.: 134 - 142.
123. KOVÁCS László, É.: Gömöri emberek : Részletek egy népi anekdota gyűjteményből.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 9. (1985), p.: 63 - 72.
124. KOVÁCS László, É.: Gömöri emberek : Részletek egy népi anekdotagyűjteményből.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 10.(1986), p.: 63 - 73.
125. KOVÁCS László, É.: Gömöri emberek: Részletek egy népi anekdotagyűjteményből.- In: Lakóhelyünk Ózd.-11.(1987), p.: 54 - 60.
126. KOVÁCS László, É.: Gömöri emberek : Részletek egy népi anekdotagyűjteményből.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 12.(1988), p.: 152 - 156.
127. KOVÁCS László, É.: Húsvéti öntözködés.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 3. (1972), p.:158 -180.
128. KOVÁCS László, É.: A Járási Művelődési Központ Honismereti Körének eddigi tevékenysége.- In: Lakóhelyünk Ózd.- [1.] (1970), p.: 55 - 63.
129. KOVÁCS László, É.: Köreink kapcsolatáról.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 7. (1982), p.: 21- 31.

130. KOVÁCS László, É.: Téli favágás a Sajó balparti dombvidéken.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 10. (1986), p.: 102- 109.
131. KOVÁCS László, É.: Tompa Mihállyal kapcsolatos szájhagyományok.- In: Lakóhelyünk Ózd.-13. (1994), p.: 64 - 79.
132. KOVÁCS László, É.: Lúgzás és mosás.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 2. (1971), p.: 80 - 84.
133. KOVÁCS László, É.: Szénégetők.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 4.(1973), p.: 172 - 185.
134. KOVÁCS Tiborné : A régi Ózd népi ruházatkodása, díszítőművészete.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 4. (1973), p.: 147- 164.
135. Könyvszemle: KORÉNYI Lajos: Zenei élet Ózdon: Az Erkel Ferenc Zeneiskola 50 éves története (Ózd,2007.43.o.).-In: Lakóhelyünk Ózd.- 16.(2008), p.: 43 - 44.
136. KÖVÉR Balázs: Kendertermesztés és feldolgozás Sajóvelezden.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 11.(1987), p.: 99 - 123.
137. KURUCZ János: Az iparfejlesztés hatása az Ózdra költözésben, az otthonteremtés folyamatában.- In.: Lakóhelyünk Ózd.-12. (1988), p.: 175 -191.
138. KURUCZ János: Munkafeltételek változása az ózdi blokkosori kormánypadon.- In: Lakóhelyünk Ózd.-5. (1980), p.: 24 - 33.
139. KURUCZ János: Munkaszervezeti feladatok a balesetek megelőzésére az Ózdi Kohászati Üzemekben.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 6. (1981), p.: 49 - 56.
140. KURUCZ János: Az üzempszichológia helye, szerepe, eredményei az ÓKÜ- nél.- In: Lakóhelyünk Ózd.-7.(1982), p.: 99- 116.
141. KURUCZ János: Az üzempszichológiai munka 20 éve az Ózdi Kohászati Üzemekben.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 13. (1994), p.: 110- 121.
142. LAKATOS Mihály. Ózd gyógyító völgyei (szegény ember patikája).- In: Lakóhelyünk Ózd.- 14. (2004), p.: 41- 42.
143. Lakóhelyünk Ózd.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 14. (2004), p.: 3.
144. LÉGRÁDI József: Hiedelmek az ózdi cipósi cigányok körében.- In:Lakóhelyünk Ózd.- 4.(1973), p.: 165- 171.
145. LÉKA Tivadar: A nyugdíjasok körében végzett vizsgálat tapasztalatai Ózd városban és járásban.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 8.(1983), p.: 197- 229.
146. LÉVAI Zoltán: Az ÓKÜ környezetvédelmi tevékenysége.- In: Lakóhelyünk Ózd.-7. (1982), p.: 85 - 97.
147. MALINKÓ János: Várkony és Sata lakóinak ellentéte.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 4. (1973), p.: 32 - 33.
148. MÁZIKNÉ KÖHALMI Márta: Textilbe hímzett álmok: 30éves Ózdon a díszítőművészeti szakköri tevékenység.- In: Lakóhelyünk Ózd.-14.(2004), p.: 55- 57.
149. MEZŐKÖZY András: Mátyás király Sajógömöri szobrának története.- In: Lakóhelyünk Ózd.-12. (1988), p.:103- 114.
150. MIKOLA Béla: Településhálózati változások Ózd térségében.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 13.- (1994), p.: 26 - 41.
151. MISPÁL István: A közlekedési gyárrezsleg iparvasúti gépműhelyének fejlődés- története.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 4. (1973), p.: 105-115.
152. MOLNÁR Mihály: Karácsonytól - Vízkeresztig.(Bánrévei szokások).- In: Lakóhelyünk Ózd.- 7.(1982), p.: 135- 145.
153. MOLNÁR Mihály: Luca-napi szokások Bánrévén.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 6. (1981), p.: 105- 112.
154. MOLNÁR Mihály: Népi állatgyógyászat.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 12.(1988), p.: 143-151.
155. MOLNÁR Mihály: Palóc-barkó vászondíszítés Sajópüspökiben.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 3. (1972), p.: 145- 157.

156. MOLNÁR Mihály: Péter- Páltól Erzsébetig.(Bánrvevei népszokások. Bef. rész.).- In: Lakóhelyünk Ózd.- 10.(1986), p: 97- 101.
157. MOLNÁR Mihály: Vincétől- Virágvasárnapig.(Bánrvevei szokások.).-In: Lakóhelyünk Ózd.- 8.(1983), p: 159- 171.
158. MOLNÁR Mihály: Virágvasárnaptól- Péter-Pálig. (Bánrvevei népszokások).- In: Lakóhelyünk Ózd.-9.(1985), p: 97 - 111.
159. NAGY Károly: 25 éves a Kelemér -gömörszőlősi Múzeumbaráti Kör.- In: Lakóhelyünk Ózd.-10.(1986), 32- 41.
160. NAGY Károly: Dr. Almási Balogh Pál- Kossuth és Széchenyi orvosának- életútja.- In: Lakóhelyünk Ózd.-13.(1994), p: 80- 90.
161. NAGY Károly: Bányászok Somsálypusztán.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 6. (1981), p: 29- 35.
162. NAGY Károly: Beszámoló az 1976-80. évi tevékenységünkről.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 6. (1981), p: 5- 15.
163. NAGY Károly: Beszámoló az 1981.évi tevékenységünkről.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 7.- (1982), p: 9- 20.
164. NAGY Károly: Beszámoló az 1982. évi tevékenységünkről.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 8. (1983), p: 47- 73.
165. NAGY Károly: Beszámoló a Honismereti Kör 1983.évi tevékenységéről.- In: Lakóhelyünk Ózd.-9.(1985), p: 6- 52.
166. NAGY Károly: Beszámoló a Honismereti Kör 1984.és 1985. évi tevékenységéről.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 10. (1986), p: 5- 31.
167. NAGY Károly: Beszámoló a Kun Béla Művelődési Központ Lajos Árpád Honismereti Kör 1986. évi tevékenységéről.- In: Lakóhelyünk Ózd.-11.(1987), p: 5- 30.
168. NAGY Károly: Beszámoló a Kun Béla Művelődési Központ Lajos Árpád Honismereti Kör 1987.és 1988.évi tevékenységéről.- In: Lakóhelyünk Ózd.-12. (1988), p: 39- 71.
169. NAGY Károly: Beszámoló a Bükk Művelődési Központ és Vendéglátó Ház Lajos Árpád Honismereti Kör 1989. és az 1990. évi tevékenységéről.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 13.(1994), p: 5- 25.
170. NAGY Károly: A Lajos Árpád Honismereti Kör jubileumi emlékülése, 1987. okt. 30.-án.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 12.(1988), p: 5 - 25.
171. NAGY Károly: Az Ózdi Honismereti Kör emlékülése.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 8.(1983), p: 12- 26.
172. NAGY Károly: Részlet Bél Mátyás megyeleírásából az Ózd környéki falvakról és a dédesi várról. (I.rész.).- In: Lakóhelyünk Ózd.- 9.(1985), p: 87- 96.
173. NAGY Károly: Részlet Bél Mátyás leírásából az Ózd környéki falvakról (II. közlemény).- In: Lakóhelyünk Ózd.-10. (1986), p: 84- 89.
174. NAGY Károly: Szemelvények az Ózdi Honismereti Kör 20 éves tevékenységéből.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 8.(1983), p: 27- 37.
175. NAGY Károly: Az új élet jelei Hódoscsépányon (1945.aug.).- In: Lakóhelyünk Ózd.- 8.(1983), p: 121- 125.
176. NAGY Károly: Visszatekintés az elmúlt 25 évre.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 12.(1988), p: 26 - 38.
177. NÉMETH Gyula: A centenáriumi esztendőnek egységtteremtő ereje volt.(1948).- In: Lakóhelyünk Ózd.-12. (1988), p: 100- 103.
178. NÉMETH Gyula: A mártírok emlékműve.(1956)- In: Lakóhelyünk Ózd.- 3. (1972), p: 71- 75.
179. NÉMETH Gyula: Ózd első munkás képviselője. /Leniczky Gyula/- In: Lakóhelyünk Ózd.-10. (1986), p: 89- 91.
180. NÉMETH Gyula: Tisztos légy, hasznos légy.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 7.(1982), p: 147- 150.
181. NÉMETH Gyula: Választójog és demokrácia.1.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 13.(1994), p: 97- 109.
182. NYÍRI Viola: Patkolt tojás Borsodban.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 3. (1972), p: 202-205.

183. ONDREJKÓ Zoltán: A nagyolvasztó profil fejlődése, változásai.- In: Lakóhelyünk Ózd.- [.] (1970), p.: 26- 29.
184. Az Ózdi Vizualis Csoport.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 14. (2004), p.: 58- 59.
185. PÁLMAI Zoltán: Műkedvelő művészeti mozgalmunk története.- In:Lakóhelyünk Ózd.- 2.(1971), p.: 52- 59.
186. PAPPNÉ SZALKA Magdolna: 125 éve alakult meg az Ózdi Gyári Olvasó Egylet.- In.: Lakóhelyünk Ózd.-17.(2009), p.: 7 - 8.
187. PAPPNÉ SZALKA Magdolna: Közművelődés újra az Olvasóban !.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 16.(2008), p.: 23- 27.
188. PAPPNÉ SZALKA Magdolna. Találkozhatunk a Csendesben ?!.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 14.(2004), p.: 44- 46.
189. PATKÓ Imre: Ózd 700 éves évfordulóján rendezett ünnepségek értékelése.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 4. (1973), p.: 69- 83.
190. PATKÓ Imre: Településünk fennállásának 700.évfordulójára készülünk.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 3.(1972), p.: 10- 15.
191. RINGELHANN Béla: Dr. Almási Balogh Pál a reformkor orvosa és szerepe a XIX. sz.-ban.- In: Lakóhelyünk Ózd.-13. (1994), p.: 91- 96.
192. ROZSGONYI Jánosné: Ózd város fejlődése a felszabadulástól napjainkig, a jövő tervei.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 8. (1983), p.: 38 - 46.
193. SAFFARIK Gyula: Adatok Pétervására történetéhez. - In: Lakóhelyünk Ózd.- 8. (1983), p.: 126 - 140.
194. SAFFARIK Gyula: Barkóföld történetéből oklevelek tükrében.- In: Lakóhelyünk Ózd.-7. (1982), p.: 123 - 134.
195. SAFFARIK Gyula: Egy munkás ötvösművész.[Matula Lajos].- In: Lakóhelyünk Ózd.- 11.(1987),p.: 49 - 53.
196. SAFFARIK Gyula. Idegenforgalmi lehetőségek Ózd környékén.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 9.(1985), p.: 191- 212.
197. SAFFARIK Gyula : Irodalmi és képzőművészeti barangolások a barkók földjén.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 6. (1981), p.: 95 - 103.
198. SAFFARIK Gyula: Az ÓKÜ kémiai laboratóriumának története.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 8. (1983), p.: 111 - 114.
199. SAFFARIK Gyula: Természtjárás és honismeret.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 3. (1972), p.: 82 - 87.
200. SÁGI Tibor: Borsodnádasi Helytörténeti Gyűjtemény története.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 15. (2007), p.: 95- 99.
201. SCHMIDT György: A régi ózdi kohók rekonstrukciója.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 3.(1972), p.: 29- 36.
202. SEFFER Ferenc: Ózd első vízvezetékei.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 2.(1971), p.:13-16.
203. SOLTÉSZ József: Balladák gyűjtése Ózd környékén.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 9. (1985), p.: 133- 149.
204. SOLTÉSZ József: A munkások középfokú szakoktatásának kialakulása Ózdon.- In: Lakóhelyünk Ózd 8.(1983), p.:141- 158.
205. SOLTÉSZ József - SOLTÉSZ Józsefné: Az ózdi József Attila Gimnázium néprajzi szakkörének tevékenysége (1969-1972).- In.: Lakóhelyünk Ózd.- 4. (1973), p.:136-140.
206. SOLTÉSZ Józsefné: Molnárkalács - ostyasütés Ózd környékén.- In:Lakóhelyünk Ózd.- 8. (1983), p.: 172 - 189.
207. SOLTÉSZ Józsefné: Molnárkalács - ostyasütés Ózd környékén (II. rész).- In: Lakóhelyünk Ózd.- 9.(1985), p.: 113- 132.

208. SOLTÉSZ Józsefné: Ózd környéki balladák és népi gyermekjátékok.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 5.(1980), p.: 72- 80.
209. Tájékoztató az Ózdi Lajos Árpád Honismereti Kör 2003. évi tevékenységéről.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 14.(2004), p.: 5 - 6.
210. TALIÁN Zoltán: Egyház és hitélet: 110 éves a római katolikus templom.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 14.(2004), p.: 35-37.
211. TALIÁNNÉ VANKA Mónika- TALIÁN Zoltán: A Hódoscsépányi katolikus elemi népiskola története 1948-ig.-In: Lakóhelyünk Ózd.- 15.(2007), p.: 40 - 45.
212. TÓTH János: „20 éves az Ózdi Honismereti Kör” c. kiállítás megnyitó beszéde.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 8.(1983), p.: 7- 11.
213. TÓTH János: Az Ózdi Honismereti Kör 20 éves.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 7. (1982), p.: 5 - 8.
214. TUZÁNÉ MÁK Zsuzsanna: A gimnázium honismereti, helytörténeti tevékenysége.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 14.(2004), p.: 42 - 43.
215. TUZÁNÉ MÁK Zsuzsanna: Van utánpótlás.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 16.(2008),p.: 52.
216. PAPPNÉ SZALKA Magdolna: Utószó.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 15.(2007), p.: 111.
217. Van utánpótlás.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 14.(2004),p.: 61.
218. VARGA Dezső: A „700 éves Ózd „c. kiállítás megnyitója.- Lakóhelyünk Ózd.- 4. (1973), p.: 20 - 27.
219. VASS Tibor: Az acél-nyersvas gyártás kialakulása és fejlődése Ózdon.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 9.(1985), p.:73 - 80.
220. VASS Tibor: Anekdoták a kohászati üzemek dolgozóinak életéből.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 6.(1981), p.:57- 61.
221. VASS Tibor: Anekdoták a kohászati üzemek dolgozóinak életéből.- In :Lakóhelyünk Ózd.- 7.(1982), p.: 117- 121.
222. VASS Tibor: Anekdoták a kohászati üzemek dolgozóinak életéből.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 8.(1983), p.: 115-119.
223. VASS Tibor: Anekdoták a kohászati üzemek dolgozóinak életéből.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 9.(1985), p.: 81- 86.
224. VASS Tibor: Czakó Gyula (1922- 1979).- In: Lakóhelyünk Ózd.-5.(1980), p.:5-7.
225. VASS Tibor: A drótkarika kézi elhúzása és kötözése.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 4. (1973), p.: 98 -104.
226. VASS Tibor: Az élet megindulása Ózdon a felszabadulás után.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 8. (1983), p.: 75 - 87.
227. VASS Tibor: Az élet megindulása a felszabadulás után. 2.rész.-In: Lakóhelyünk Ózd.-9. (1985), p.: 53- 61.
228. VASS Tibor: Emléktábla leleplezés, szabadtéri bemutató és jubileumi kiállítás az évfordulón [125.]-In: Lakóhelyünk Ózd.-2.(1971),p.: 36-44.
229. VASS Tibor: A gyár I. világháborúig eltelt időszakának legjelentősebb műszaki vezetői.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 2.(1971), p.: 17 - 22.
230. VASS Tibor: A gyáralapító Rombauer Tivadar (1803-1855).- In: Lakóhelyünk Ózd.-12. (1988), p.: 115-126.
231. VASS Tibor: A három hengermű története Ózdon.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 10.(1986), p.: 74-83.
232. VASS Tibor. Az ivóvízellátás biztosítása az ÓKÜ dolgozói részére.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 11.(1987), p.: 73 - 82.
233. VASS Tibor: A kavart-acélgyártás korszaka Ózdon.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 8.(1983), p.: 99-110.
234. VASS Tibor: Ózd felszabadulása 1944.dec.20.-In:Lakóhelyünk Ózd.-7. (1982), p.: 33 - 46.
235. VASS Tibor: Az ÓKÜ fénykora.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 2.(1971), p.:23-29.
236. VASS Tibor: Az ózdi acélgyártás fejlődésének főbb szakaszai, a szakmai jövevényszavak alkalmazási helyei.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 3.(1972), p.: 37-59.

237. VASS Tibor: Az ózdi vasmunkások táplálkozási szokásai.- In: Lakóhelyünk Ózd.-13. (1994), p.: 46-56.
238. VASS Tibor, ifj.: Olimpikonjaink.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 14.(2004), p.: 15 - 23.
239. VERES Lajos önálló kiállítása.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 14.(2004), p.: 59 - 60.
240. VESZELOVSZKY Viktor: 75 éves a Hivatalház II. .-In: Lakóhelyünk Ózd.- 2.(1971), p.: 45-51.
241. VESZELOVSZKY Viktor: A Bolyky család ősi háza Ózdon.- In: Lakóhelyünk Ózd.-5. (1980), p.: 14 - 19.
242. VESZELOVSZKY Viktor: A vasvár-pusztai harangláb története.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 5.(1980), p.: 20 - 23.
243. VESZELOVSZKY Viktor: A „Vasvár-pusztai” vízimalom.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 4.(1973), p.: 34 - 41.
244. VIGA Gyula: 30 éve halt meg Lajos Árpád.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 15.(2007), p.: 104 - 106.
245. VOZÁR Gyuláné: A Borsodnádasi Lemezgyár Járműkerék Üzeme 1966 és 1990 között.- In: Lakóhelyünk Ózd.-15.(2007), p.: 46 - 51.
246. ZELENÁ Mária: Lakodalmi szokások Bánhorvátiban.- In: Lakóhelyünk Ózd.- 11.(1987), p.: 124 -137.

II. MUTATÓK

I. Címmutató

- A 2.sz. Házépítő Szövetkezet megalakulása Ózdon. 84.
- „20 éves az Ózdi Honismereti Kör” c. kiállítás megnyitó beszéde. 212.
- 25 éves a Kelemér - gömörszőlősi Múzeumbaráti Kör. 159.
- 30 éve halt meg Feszty Masa. 7.
- 30 éve halt meg Lajos Árpád. 244.
- 45 éves a Lajos Árpád Honismereti Kör. 15.
- 75 éves a Hivatalház II. 240.
- 106 éves az ózdi kórusmozgalom. 1.
- 125 éve alakult meg az Ózdi Gyári Olvasó Egylet. 186.
- „700 éves Ózd” c. kiállítás megnyitója. 218.
1972. évi munkatervünk. 34.
- Az acél-nyersvas gyártás kialakulása és fejlődése Ózdon. 219.
- Adalékok Hódoscsépány történetéhez (XIX - XX. sz.) 8.
- Adatok Pétervására történetéhez. 193.
- Adalék a régi inasképzéshez. 36.
- Almási Balogh Pál - Kossuth és Széchenyi orvosának- életútja. 160.
- Almási Balogh Pál a reformkor orvosa és szerepe a XIX. sz.-ban. 191.
- Amíg a lányból, legényből egy pár lett. 2.
- Anekdoták a kohászati üzemek dolgozóinak életéből. 220, 221,222,223,
- Arvisura- igazszólás. 14.
- Balladák gyűjtése Ózd környékén. 203.
- Bányászok Somsály- pusztán. 161.
- Barkófield történetéből oklevelek tükrében. 194.
- Beri Béla Istvánffy -díjas helytörténész. 108.
- Beszámoló 1970. évi tevékenységről. 27.
- Beszámoló 1971. évi tevékenységünkről. 28.
- Beszámoló az 1973-75. évi tevékenységről. 29.
- Beszámoló az 1976-80. évi tevékenységünkről. 162.

- Beszámoló az 1981.évi tevékenységünkről. 163.
 Beszámoló az 1982. évi tevékenységünkről. 164.
 Beszámoló a Bükk Művelődési és Vendéglátó Ház Lajos Árpád Honismereti Kör 1989. és az 1990. évi tevékenységéről. 169.
 Beszámoló a Honismereti Kör 1983. évi tevékenységéről. 165.
 Beszámoló a Honismereti Kör 1984.és 1985. évi tevékenységéről. 166.
 Beszámoló a Kun Béla Művelődési Központ Lajos Árpád Honismereti Kör 1986. évi tevékenységéről. 167.
 Beszámoló a Kun Béla Művelődési Központ Lajos Árpád Honismereti Kör 1987.és az 1988. évi tevékenységéről. 168.
 A Bolyky család ősi háza Ózdon. 241.
 Borsodnádasi Helytörténeti Gyűjtemény története. 200.
 A Borsodnádasi Lemezgyár Járműkerék Üzeme 1966 és 1990 között. 245.
 Boszorkányhit a múltban és napjainkban. 75.
 A böllér. 76.
 A centenáriumi esztendőnek egységteremtője volt (1948). 177.
 A cserhántás a Dél-Gömöri erdőgazdálkodásban. 119.
 Czako Gyula (1922-1979.) 224.
 Domaháza társadalma a XIX - XX. században. 9.
 A drótkarika kézi elhúzása és kötözése. 225.
 Ebédvivők. A májfa: 120.
 Egy munkás ötvösművész [Matula Lajos]. 195.
 Egy sikeres előadásorozat „A hely, ahol élünk”. 109.
 Az élet megindulása Ózdon a felszabadulás után. 226, 227,
 Az elmúlt években az Ózdi Honismereti Pályázaton résztvevők névsora. 79.
 Előszó. 101.
 Az első házépítő szövetkezet Ózdon. 85.
 Emlékezzünk Nagy Károlyra. 80.
 Emlékezzünk Németh Gyulára. 81.
 Emlékezzünk Soltész József. 82.
 Emléktábla leleplezés, szabadtéri bemutató és jubileumi kiállítás az évfordulón [125]. 228.
 Emléktábla Péczeli József tiszteletére. 23.
 Erdei fuvarozás a Sajó bal-parti dombvidékén. 121.
 Eseménynaptár. 71, 83,
 Évfordulók, események 1970-ben. 37.
 Évfordulók, események 1971-ben. 38.
 Évfordulók-események 1972-ben a „700 éves Ózd” jubileumi évében. 39.
 Évfordulók-események 1974-ben. 30.
 Évfordulók-események 1975-ben. 40.
 Évfordulók-események 1976-1980-ban. 41.
 Évfordulók-események 1981-ben. 42.
 Évfordulók-események 1982-ben. 43.
 Évfordulók-események 1983-ban. 44.
 Évfordulók-események 1984-,1985-ben. 45.
 Évfordulók-események 1986-ban. 46.
 Évfordulók-események 1987-,1988-ban. 47.
 Évfordulók-események 1989-ben. 48.
 Évfordulók-események 1990-ben. 48.
 Évfordulók-események 1991-ben. 48.
 Ezredfordulós városismertető és kistérségi kézikönyv Ózd és térségéről. 10.
 „A falukultúra és a hagyományművelés szolgáltatásban”. [Muharay Elemér]. 122.
 Falusi dolgozók bejárása és a munkásszállítás az OKÜ-ben. 77.
 A finomhengermű fejlődéstörténete. 25.
 Földesúri változások Ózdon. 49.
 A gimnázium honismereti, helytörténeti tevékenysége. 214.
 Gömöri emberek- Részletek egy népi anekdota gyűjteményből. 123, 124,125,126,
 Gömöri képek - A Gömöri Múzeum első állandó kiállítása. 24.
 A gyár I. világháborúig eltelt időszakának legjelentősebb műszaki vezetői. 229.
 A gyáralapító Rombauer Tivadar (1803-1855). 230.
 A gyári munkások önszegélyező egylete haszonbérleti szerződése. 50.
 Gyermekjátékok Sajóvárványból. 3.
 Halottaink: id. Vass Tibor; Faggyas István ; Veszelovszky Viktor. 91.
 A három generációs ózdi Marhoffer-család. 114.
 A három hengermű története Ózdon. 231.
 Helytörténeti órák az OKÜ Gyártörténeti Múzeumában. 89.
 Hét könyve jelent meg. 72.
 Hiedelmek az ózdi cipósi cigányok körében. 144.
 A Hódoscsépányi katolikus elemi népiskola története 1948-ig. 211.

- Holló Barnabás szobrászművész. 16.
Húsvéti öntözködés . 127.
Idegenforgalmi lehetőségek Ózd környékén. 196.
Az iparfejlesztés hatása az Ózdra költözésben, otthonteremtés folyamatában. 137.
Irodalmi és képzőművészeti barangolások a barkók földjén. 197.
Az ivóvízellátás biztosítása az ÓKÜ dolgozói részére. 232.
A Járási Művelődési Központ Honismereti Körének eddigi tevékenysége. 128.
A jelenkor helytörténete: „Sok-sok csepp a tengerben”. 99.
Karácsonytól- Vízkeresztig (Bánrévei szokások.) 152.
A kavart-acélglyártás korszaka Ózdon. 233.
Kendertermesztés és feldolgozás Sajóvezden. 136.
A kissikatori római katolikus körtemplom. 106.
Kolera járvány Ózdon. 51.
Könyvszemle: Korényi Lajos : Zenei élet Ózdon: Az Erkel Ferenc Zeneiskola 50 éves. 135.
Könyvtárkultúra Ózdon a kezdetektől napjainkig. 17.
Köreink kapcsolatáról. 129.
Körünk tevékenysége 1962 -1968. 31.
Körünk tevékenysége 1969-ben. 32.
A Közlekedési Gyárrészleg iparvasúti gépműhelyének fejlődéstörténete. 151.
Közművelődés újra az Olvasóban ! 187.
A Lajos Árpád Honismereti Kör jubileumi emlékülése, 1987. okt.30-án. 170.
A Lajos Árpád Honismereti Kör története 1962-2007. 73.
Lakodalmi szokások Bánhorvátiban. 246.
A lakóházak építőanyagai és a téglagyártás Ózdon. 52.
Lakóhelyünk Ózd. 143.
Luca-napi szokások Bánrévén. 153.
Lugzás és mosás. 132.
Magyar hősök emlékezete magyar katonasírokok a Felvidéken. 88.
Májusfa állítás régen Sajóvezden 92.
Mamut leletek Ózdon. 53.
Mátyás király sajógömöri szobrának története. 149.
A mártírok emlékműve. 178.
Megkerült Tompa Mihály emléktáblája Susán. 54.
Mészégetés Aggteleken. 22.
A mi Ózdunk. 21.
Miért fújnak Ózdon? 55.
Molnárkalács - ostyasütés Ózd környékén. 206, 207,
Móricz Zsigmond városunkban. 56.
Munkafeltételek változása az ózdi blokkosri kormánypadon. 138.
A munkások középfokú szakoktatásának kialakulása Ózdon. 204.
Munkaszervezeti feladatok a balesetek megelőzésére az Ózdi Kohászati Üzemekben. 139.
Munkaterv az 1970. évre. 33.
Múzeumi közgyűjtemények Ózdon. 69.
Műkedvelő művészeti mozgalmunk története. 185.
A nagyolvasztó profil fejlődése, változásai. 183.
Népi állatgyógyászat. 154.
Népi ifjúsági és gyermekjátékok Szuhafőn. 102, 103,
A nyugdíjasok körében végzett vizsgálat tapasztalatai Ózd városban és járásban. 145.
Az ÓKÜ fénykora. 235.
Az ÓKÜ kémiai laboratóriumának története. 198.
Az ÓKÜ környezetvédelmi tevékenysége. 146.
Olimpikonjaink. 238.
Ózd 700 éves évfordulóján rendezett ünnepek értékelése. 189.
Ózd 1840-ben. 57.
Ózd első munkásképviseelője [Leniczky Gyula]. 179.
Ózd első vízvezetékei. 202.
Ózd felszabadulása 1944. dec. 20. 234.
Ózd gyógyító völgyei. 142.
Ózd képes levelezőlapokon. 115, 116, 117,
Ózd környéki balladák és népi gyermekjátékok. 208.
Ózd város fejlődése a felszabadulástól napjainkig, a jövő tervei. 192.
Ózd város és az ózdi járás földrajzi nevei. 58.
Az ózdi acélglyártás fejlődésének főbb szakaszai, a szakmai jövevényszavak alkalmazási helyei. 236.
Az ózdi acélmű fejlődéstörténete. 90.
Az ózdi blokkosri fejlesztésének szükségessége. 93.

- Az ózdi durvahengermű fejlődéstörténete (1893-1906.) 94.
- Az ózdi durvahengermű fejlődéstörténete(1906-1944.) 95.
- Az ózdi gyár és lakótelep vízellátása. 112.
- Ózdi helynevek Pesty Frigyes helynévtárában. 59.
- Az Ózdi Honismereti Kör 20 éves. 213.
- Az Ózdi Honismereti Kör emlékülése. 171.
- Az ózdi írott sajtó története (1902-2006.) 110.
- Az Ózdi József Attila Gimnázium néprajzi szakkörének tevékenysége (1969-1972). 205.
- Az ózdi könyvtárkultúra története I. : A kezdetektől 1949-ig. 18.
- Az ózdi néptánc 60 éve. 6.
- Az ózdi sportélet múltjából. 96.
- Ózdi Városgazdálkodási Vállalat fejlődéstörténete. 86.
- Az Ózdi Városi Múzeum néprajzi gyűjteménye. 87.
- Az ózdi vasgyártás kezdetéről közölt téves adatok helyesbítése. 60.
- Az ózdi vasmunkások táplálkozási szokásai. 237.
- Az Ózdi Vizuális Csoport. 184.
- Az őslénytani csoport munkája. 61.
- Palóc-barkó vászondíszítés Sajópüspökiben. 155.
- Patkolt tojás Borsodban. 182.
- Pecsenyesítés Putnokon a XX.sz. elején. 78.
- Péter - Páltól Erzsébetig (Bánrévei népszokások). 156.
- Pincék feltörése Putnokon és környékén a XIX.sz. elején. 62.
- Postai hírközlési adatok Ózd történetéhez. 104.
- A putnoki polgári iskolába járás Ózdról. 63.
- Ragadványnevek Ózdon. 64.
- A régi bolyoki templom. 65.
- A régi Ózd népi ruházatkodása, díszítőművészete. 134.
- A régi ózdi kohók rekonstrukciója. 201.
- Részlet Bél Mátyás megyeleírásából az Ózd környéki falvakról és a dédesi várról.172, 173,
- Sajóvárkony zselléreinek életmódja az 1930-1940-es években. 4.
- A sáti és bótai borospincék. 66.
- Soltész Józsefné (1922-2008). 74.
- Szabó Lőrinc költő Ózdon. 67.
- Szemelvények az ózdi Forrasztógyár 1882-1906. évi üzemi naplójából. 26.
- Szemelvények az ózdi Honismereti Kör 20 éves tevékenységéből. 174.
- Szénégetők. 133.
- A Szentsimoni Katolikus Olvasókör és Dalárda története 1899-1949. 113.
- A szervezett sportélet története Ózdon. 97.
- A szocialista realizmus értékei és emlékei Ózdon. 70.
- Születés-keresztelő Szentsimonban. 20.
- Tájékoztató az Ózdi Lajos Árpád Honismereti Kör 2003. évi tevékenységéről. 209.
- Találkozunk a Csendesben?! 188.
- A tardonai vőfélybot nyomában. 5.
- Társadalmi viszonyok Ózdon a rendszerváltás után. 12.
- Társadalomtörténeti vizsgálatok a barkóság falvaiban. 12.
- Településhálózati változások Ózd térségében. 150.
- Településünk fennállásának 700. évfordulójára készülünk. 190.
- Téli favágás a Sajó bal parti dombvidéken. 130.
- Természetjárás és honismeret. 199.
- Természetjárás Ózdon. 98.
- Textilbe hímzett álmok. 148.
- Tisztes légy, hasznos légy. 180.
- A tisztii állomány tevékenysége az ózdi vasgyárnál. 105.
- Tízéves az ÓNI Honismereti Köre. 107.
- Tompa Mihály és a pataki kórus. 19.
- Tompa Mihállyal kapcsolatos szájhagyományok. 131.
- Az új élet jelei Hódoscsépányon (1945. aug.) 175.
- Upponyi hiedelmek. 35.
- Utószó. [A sorozat indulásáról] 100.
- Utószó. 216.
- Útvonalak a gyár kialakulása időszakában. 68.
- Üzemétkeztes az Ózdi Kohászati Üzemekben. 118.
- Üzempszichológia helye, szerepe, eredményei az ÓKÜ-ben. 140.
- Az üzempszichológiai munka 20 éve az ÓKÜ- ben. 141.
- Választójog és demokrácia. 181.
- Van utánpótlás. 215, 217,
- Várkony és Sáta lakóinak ellentéte. 147.

A Vasvár-pusztai harangláb története. 242.
A „Vasvár-pusztai” vízimalom. 243.
Veres Lajos önálló kiállítása. 239.
Vincétől- Virágvasárnapig (Bánrévei szokások). 157.
Virágvasárnapról- Péter-Pálig. (Bánrévei népszokások). 158.
Visszatekintés az elmúlt 25 évre. 176.
Zenei élet Ózdon (1893-2003). 111.

2. Földrajzi mutató

Aggtelek: 22,
Bánhorváti: 245,
Bánréve: 152, 153, 156, 157, 158,
Borsodnádasd: 200, 244,
Bóta: 66,
Dédesi-vár: 172,
Domaháza: 9,
Gömör: 24,
Hódoscsépány: 8, 175, 211,
Kissikátor: 106,
Ózd: 10, 12, 21, 49, 55, 57, 189, 190, 192, 218,
226, 227, 233,
Pétervására: 193,
Putnok: 62,63,
Sajóvárkony: 3, 4, 147,
Sáta: 66, 147,
Somsálypuszta: 161,
Susa: 54,
Sajógömör: 149,
Sajópüspöki: 155,
Sajóvelezd: 92, 136,
Szentsimon: 20,
Szuhaifő: 102, 103,
Tardona: 5,
Uppony: 35,
Vasvár-puszta: 241, 242

3. Névmutató

Almási Balogh Pál: 160, 191,
Beri Béla: 108,
Bolyky család : 240,
Czakó Gyula: 224,
Faggyas István: 91,
Feszty Masa: 7,
Házépítő Szövetkezet: 84, 85,
Holló Barnabás: 16,
Lajos Árpád: 243,

Lajos Árpád Honismereti Kör: 15, 27, 28, 29,
30, 31, 32, 33, 34,73, 107, 109, 128, 129, 162,
163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171,
174, 176, 209, 212, 213,
József Attila Gimnázium: 214, 215, 217,
Leniczky Gyula: 179,
Marhoffer-család: 114,
Matula Lajos: 195,
Mátyás király: 149,
Medve Alfonz: 11,
Móricz Zsigmond: 56,
Muharay Elemér: 122,
Múzeumi Baráti Kör (Kelemér -
Gömörszőlős): 159,
Nagy Károly: 80,
Németh Gyula: 81,
Olvasó Egylet: 186, 187, 188,
Péczei József: 23
Rombauer Tivadar: 229,
Soltész József: 82,
Soltész Józsefné: 74,
Szabó Lőrinc: 67,
Tompai Mihály: 19,54,131,
Városgazdálkodási Vállalat(1952-1972): 86,
Vass Tibor: 72,91,
Veres Lajos: 238,
Veszeloyszky Viktor: 91,

4. Tárgymutató

acél- vas -gyártás: 60, 219, 232, 235,
acélmű: 90,
állatgyógyászat: 154,
anekdoták: 220, 221, 222, 223,
baleset-megelőzés: 139,
balladák: 203, 208,
bányászat: 161,
barkóság: 13, 194, 197,
bejárás: 77,
blokkor: 93,
boszorkányhit: 75,
böllér: 76,
cserhántás: 119,
dalárda - Szentsimon: 113,
díszítőművészet: 134,
drótkarika: 225,
durvahengermű: 94, 95,
ebédhordás: 120,
emlékmű(1956): 178,
építőanyagok: 52,

események-évfordulók: 37, 38, 39, 40, 41, 42,
43, 44, 45, 46, 47, 48, 71, 83,
favágás: 130,
finomhengermű: 25,
forrasztógyár: 26,
földrajzi nevek: 58,
fűjás-gyári: 55,
fuvarozás: 121,
gömöri emberek: 123, 124, 125, 126,
gyermekjáték: 102, 103, 180, 208,
gyógynövények: 142, 180,
haszonbérlet: 50,
házasság: 2,
helynevek: 59,
helytörténet: 89, 99,
hengermű: 230,
hiedelmek: 144,
hímzés: 148,
hírközlés-postai: 104,
Hivatalház I.: 239,
honismeret: 199, 214, 215, 217,
honismereti pályázat: 79,
húsvét: 127,
idegenforgalom: 196,
ifjúsági mozgalmak: 177,
inas-képzés: 36,
iparvasúti gépműhely: 151,
irodalom: 197, 203, 220, 221, 222, 223,
iskolatörténet - Hódoscsépány: 211,
jövényszavak-szakmai: 235,
katonasírok - Felvidék: 88,
kémiai labor: 198,
kender: 136,
képzőművészet: 197, 238,
keresztelő: 20,
kohók: 201,
kolera: 51,
kórus: 1,
könyvtár: 17, 18,
környezetvédelem: 146,
levelezőlapok - Ózd: 115, 116, 117,
lúgzás: 132,
májfa: 120,
mamutleletek: 53,
mészégetés: 22,
molnárkalács: 206, 207,
mosás: 132,
munkafeltételek: 138,
munkásszállítás: 77,

munkaszervezet: 139,
múzeum: 69, 87,
műkedvelő mozgalom: 185,
nagyolvasztó: 183,
népszokások - Bánréve: 152, 153,
156, 157, 158,
- Bánhorvát: 245,
néptánc: 6,
nyugdíjasok: 145,
ÓKÜ - történet: 227, 234,
- vezetők: 228,
olvasó kör -Szentsimon: 113,
ostyasütés: 206, 207,
önsegélyezés: 50,
öslénytan: 61,
pecsenyesütés -Putnok: 78,
Petőfi-szobor - Hódoscsépány: 177,
pincék: 62, 66,
ragadványnevek(Ózd): 64,
ruházkodás: 134,
sajtó: 110,
sport: 96, 97, 237,
szakoktatás: 205,
szénégetők: 133,
szoc.reál. - Ózd: 70,
táplálkozás: 236,
téglagyártás: 52,
településtörténet: 137, 150,
templomok - Bolyok: 65,
- Kissikátor: 106,
- Sajóvárkony: 210,
természetjárás: 98, 199,
tishti állomány-vasgyári: 105,
tojáspatkolás: 182,
útvonalak: 68,
üzemeltetés: 118,
üzempszichológia: 140, 141,
választójog: 181,
vászonkészítés: 155,
vízellátás: 112, 202, 231,
vizuális csoport: 184,
vőfélybot: 5,
zene: 111, 135,

A SPORTOK KIRÁLYNŐJE ÓZDON

AZ ÓZDI ATLÉTIKA TÖRTÉNETE
1910 – 2010

Előszó

A *sportok királynője*, e jelző a sok-sok vita ellenére igenis megilleti a sportágot. Kialakulása egyet jelent az ember mozgásigényével, mozgáskultúrájával. Ez nem valami találmány, hanem maga a mozgás, a dinamika és az ember teljesítményszintjének emelése utáni vágy, annak beteljesedése. Alapvetően a létfenntartás eszköze is volt, gondoljunk az élelemszerzésre, vadászatra vagy csak pusztán az életben maradás ösztönére, kicsit előreugorva, később minden sportág alapját jelentette, s jelenti napjainkban is.

A történeti fejlődés minden szakaszában találkozunk az atletikus jellegű mozgások tudatos gyakorlásával. Az egyiptomiak a futást, a gyaloglást, az ugrásokat és a súlyok emelésének gyakorlatait a harcosok képzésének szolgálatába állították. Az indiaiak a diszkoszvetés és gerelyhajítás jellegű vetélkedőket kedvelték.

A görögöknél találkozunk először a mai értelemben vett atlétikával. Maga az atlétika szó is görög eredetű, Kr. e. 1000-ben Homérosz műveiben fordul elő az „athletosz” szó, olyan ember megjelölésére, aki nehéz munkát végez. Az atléta megnevezés abban az időben minden olyan versenyzőt jelentett, aki valamilyen díjért (athlon) hivatásszerűen vetélkedett. A görögök által rendezett versenyeken kezdetben a futás volt a legnépszerűbb versenyszám, melyek a nemzeti ünnepé vált olimpiai játékokon bonyolítottak. Az első versenyszám a stadionfutás (kb. 192 m) volt, majd bővültek a számok: kettős stadionfutás, hosszútávfutás, fegyveres futás. A rómaiak átértékelték az atlétika fogalmát, a gyakorlatokat főleg katonai kiképzésként alkalmazták.

Az újkori atlétika a 18. század végén és a 19. század elején alakult ki Angliában. 1867-ben – Londonban – már salakpályát avattak, a versenyek túlnyomó részét a futószámok alkották, volt néhány ugró és dobószám is. Az 1900-as évektől az atlétika rohamléptekkel vette birtokba a világot, ebben nagy szerepe volt az olimpiai játékok felújításának. A szabályok egységesítése érdekében 1912. július 17-én – Stockholmban – megalakult a *Nemzetközi Amatőr Atlétikai Szövetség (IAAF)*, mely a mai napig betölti hivatását.

Magyarországon, akárcsak külföldön, a legrégebbi időktől megtalálható az atlétika valamely egyszerű ága, a legkorábbi írásos emlék 1263-ból maradt ránk. Az atlétika hazai meghonosodását is a 19. század vége jelentette. 1875-ben megalakult az első modern értelemben vett sportegyesület a *Magyar Athletikai Club (MAC)*. Magyar atléták első sikerét az athéni olimpia (1896) jelentette: *Dáni Nándor* 800 méteren második, *Szokoly Alajos* 100 méteren és *Kellner Gyula* a maraton futásban a harmadik helyen végzett. Első olimpiai bajnokunk *Bauer Rudolf* volt, aki Párizsban (1900) diszkoszvetésben diadalmaskodott. A hazai visszatekintés egy fontos dátuma: 1897. március 21-én sor került a *Magyar Athletikai Szövetség (MASZ)* alakuló közgyűlésére.

1925-ben a Magyar Királyi Testnevelési Főiskolán belül megkezdődött az atlétika elméleti és módszertani oktatása, s ennek kedvező hatásaként néhány év múlva megjelent MASZ hivatalos jelentés tartalma: mely szerint 263 egyesületben 15.217 igazolt versenyző foglalkozott atlétikával. Ennek hatása az 1950-es évek végéig jótékonyan érintette a magyar sportolók eredményességét. Sok Európa bajnoki, Főiskolai VB siker után *Kádárné Csák Ibolya* olimpiai aranyat szerzett Berlinben (1936), ezt a dobóatléták – *Németh Imre*, *Csermák József* – londoni és helsinki sikerükkel megismételték. Az 1950-es évek időszaka volt a középtávfutók fénykora is, *Iharos Sándor*, *Rózsavölgyi István*, *Tábori László* uralta e számokat világviszonylatban is.

A müncheni olimpia (1972) után Magyarországon a sportág hullámvölgybe került, a hetvenes-nyolcvanas években a teljesítmények szintje nem emelkedett. Voltak kiemelkedő egyéniségek, s itt első sorban dobóatlétákra kell gondolni – *Zsivóczy Gyula*, *Németh Angéla*, *Németh Miklós*

– akik „vállukon vitték” a magyar atlétikai csapatot eredményesség szempontjából. A rendszer-váltás időszakában, a megváltozott gazdasági körülmények nem igazán erősítették a mindenkori háttérrel jelentő egyesületi munkát. Sorban szűntek meg a klubok, egyre kisebb lett a válogatás, a „merítés” lehetősége. Az elmúlt négy olimpiai játék (Atlantától – Pekingig) eredménylistáját tekintve ismét csak a dobóatléták jelentették az eredményességet. *Kiss Balázs* atlantai aranya után a diszkoszvetők és kalapácsvetők eredményei idézik a világ elitjéhez való tartozásunkat. Remélhetőleg a Magyar Olimpiai Bizottság és a Magyar Atlétikai Szövetség új támogatási rendszere lehetővé teszi, hogy Londonban (2012) ismét állhat magyar atléta a dobogó legmagasabb fokán.

A kezdetek Ózdon

Az 1900-as évek elején sportlétesítmény nem volt Ózdon, a Vasgyári Elemi Iskola sporttanítói – *Greiziger Ödön*, majd *Szedlák Gábor* – azonban oktatták az atlétika egyes alapelemeit. A még nem kötelező sportórák keretében foglalkoztak magasugrással, rúd-mászással, a tananyagban viszont már szerepeltek dobószámok, így „súlydobás” is. Mint fenntartó és egyben felügyeletet jelentő RIMA nagy gondot fordított az iskola ellátására, így ez az iskola az országos átlagnál is jobban el volt látva sportszerekkel. Az iskola vezetése – ha csak nem volt „valami politikai kizáró ok” – nem zárkózott el, ha a település más részéből érkező fiatalok a sportudvart igénybe akarták venni. Így a labdarúgást is kedvelő, és már szakosztályba tömörült sportolók néhány tagja üzte kedvtelésből az atlétika néhány számát, a futást, a súlydobást és az ugró számokat. Egy ózdi származású fiatalember, *Klekner Lajos* 1910-ben Budapesten dolgozott és ott tagja lett a Budapesti Atlétikai Körnek, az egyesületi élet és az atlétika szakágainak üzése nyomot hagyott benne, a sportág megszállottja lett. A kényszerűségből gyakorivá vált ózdi tartózkodása (szabadság, munkanélküliség) kapcsán hasonló korú footballista társai között mesélte és ismertette tapasztalatait. A Vasgyári Elemi Iskola bővítése alkalmával – 1912-ben – az épület és az Ózd-patak között egy kb. 150 méter hosszú salakozott útszakaszt alakítottak ki, mely alkalmas volt „edzőpályának”. E helyen gyakran találkozott a Klekner vezette kis csoport: *Elizeus József és János*, a minden sportra kapható *Natter Gusztáv*, *Hovanyecz József* és *Rubint Zoltán*. Kipróbálták az atlétika akkor ismert minden szakágát, de csak igazán próbálkozásként. Itt rendezték meg az első atlétikai versenyüket is 1917. nyarán, melynek keretében 100 méteres futás, magas- és távolugrás, valamint súlydobás és gerelyvetés számokban vetélkedtek.

Ezek a fiatalok a következő néhány évben sok mindenen mentek át – az első világhétség, Tanácsköztársaság -, azonban sportszeretetük töretlen maradt. Az 1920-as évben az akkori Ózd község más területén voltak található az atlétika megszállottjai. Mozgásigényük kielégítéséhez a „Kisfaludi réten” – ma a Petőfi úti iskola területe – találtak sík terepet, mely a labdarúgáshoz, atlétikához egyaránt alkalmas volt. Körülményeik javulásában szerepet játszott az a tény, hogy 1921 a nagy klubalakítás éve volt és többek között megalakult a *MOVE Ózdi Sportegyesület*. A sportkör az akkori legdivatosabb sportág, a labdarúgás mellett programjába vette az *atlétika üzését* is, szerény keretek között támogatta annak „művelését”. Ez a támogatás a kezdeti években inkább erkölcsi vonatkozású volt, kialakult gyakorlat nem létezett egy-egy sport szakág támogatására.

Az egyesületi atlétika /M.ÓSE, ÓVTK, ÓKSE/

A szervezett sportélet szempontjából döntő időszak 1924 volt. A hatályba lépett Testnevelésről szóló törvény értelmében Ózd község képviselőtestülete megvásárolta a Kisfaludi rét Hangony patakig terjedő területét, majd a Vasgyár közreműködésével salakkal feltöltötték a mocsaras területet. Labdarúgó pályát, körülötte atlétikai területet alakítottak ki, mely a későbbi Kerek hegyi sporttelep alapját jelentette.

Ezen időszakban a Vasgyár egy nagy hírű és sok mindenhez értő mestere – *Swarbacher Gusztáv* – pártfogásba vette a fiatal atlétákat, vezetőjük lett. Ő nem volt szakképzett edző, de a sport iránt fogékony és nagyszerű szervező emberként ismerték, szakosztályt alapítottak – 1924 nyarártól szervezett formában gyakoroltak. A 20-as évek második felében új vezetőjük lett *Kiszely Gyula* személyében, aki egy céltudatos, eredményt produkáló csapatot kívánt kialakítani. A Kiszely-féle elmélet lényege az volt, hogy sok atléta legyen, szorgalmasan tanulni kell és csak évek múltán jönnek az eredmények, a meddőnek tűnő munkán nem szabad elkeseredni. Az elvek sikeresnek bizonyultak, sorra jelentkeztek az eredmények. *Feldman Pál* magasugró 180 cm-el közel 10 évig tartotta Észak-magyarország magasugró rekordját. *Malina János, Szlányi István* középtávfutók, valamint *Bató István* – a szakosztály későbbi vezetője – sorra aratta a sikereket. Összeállt egy sprint váltó, *Varga Gyula, Babik Dezső, Fisszelberger László, Tóth István* személyében, akik éveken át verhetetlenek voltak a térségben, utóbbi két atléta később sportágat váltva az ÖVTK labdarúgó csapatának meghatározó csatárai voltak. A korszak két további újdonságát az jelentette, hogy új szakág honosult meg; a rúdugrás, melynek legjelentősebb képviselője *Tábori (Trejter) István* volt, a másik pozitívum, hogy „divattá” vált a heti több edzés, valamint a kiegészítő sportágak űzése.

Az 1930-as évek ÖVTK sportági vezetője *Hercsik László* volt, személyében összpontosult a nagy szaktudás, az elhivatottság és atlétikáért való lelkesedés. A következő másfél évtized során a főbb állomásokat az atlétikai pálya átépítése, valamint a szakmai munka előrelépése jelentette. A Vasvári Iskola két kiváló pedagógusa – *Kardos Alajos, Mohos Ferenc* -, valamint az Ózdra emigrált lengyel *Stefan Nowosielszki* révén komoly edzői munka folyt az Észak-magyarország egyik legjelentősebb egyesületévé vált klubnál. *Stefan Nowosielszki*ről azt kell tudni, hogy műszaki tanulmányai mellett – kohómérnök volt – kiváló atlétaként tagja volt Lengyelország atlétikai csapatának az 1936-os berlini olimpián. A megismert adatok szerint ott a 110 méteres gátfutásban csak a selejtezőig jutott, ám az ÖVTK első szakképzett edzője volt ózdi tartózkodása idején. A korszak két kiemelkedő versenyzőjéről külön említést kell tenni. *Doros Béla* személyében egy kiváló rövidtávúfutó aratta a sikereket az 1936-ig terjedő versenyzői időszakban. A 100-400 méter közötti síkfutó számokban rajthoz állása meghatározó volt, ahogy akkor nevezték „Észak-Kerületben”. *Doros* jelenléte esetén volt eset arra, hogy többen visszalettek, éremgyűjteménye nagyon „komoly” volt. A másik nagy egyéniség *Finta József*, aki 1934-ben – a honvédségtől történet leszerelése után – Ózdon vállalt munkát. Elkezdődött egy több mint negyed századon át tartó „Finta-korszak”, mely során közép- és hosszútávon elért sikerei mellett igazi példaképet jelentett az ózdi atlétika több generációjának. A negyvenes évek krónikájához tartozik még a Sporttelep újabb átépítése, a Vasvári Iskola melletti Levente Otthon megépítése, melyhez tornacsarnok is készült. Megoldottá vált a téli „alapozás”, felkészülés, és az adott körülmények között Ózd megrendezhette a Rimai Olimpiát. Az 1941. szeptember 6-7-én megrendezett versenyen az RMST telephelyeinek, illetve azok egyesületeinek sportolói mérték össze tudásukat. Az atlétikai versenyszámok pontversenyének győztese ugyan Győr csapata lett, de a mögötte végzett ÖVTK versenyzők – mindkét korosztályban – nagyszerűen helytálltak.

Tönkretett futópálya, üres szertár és mindössze néhány sportszerető atléta várta az újrakezdet 1945 tavaszán. Az atléták korábbi versenyzőjüket *Szepsik Jánost* választották vezetőjüknek és nekivágtak az újrakezdesnek. Bekapcsolódtak a térség és az ország versenyprogramjába, a lehetőségek alapján. Az „öregek” – *Finta József, Bató István* - mellett olyan tehetséges fiatalok voltak a csapatban mint *Balázs Lajos, Felföldi Ferenc, Petróczy Lajos, Thurner Károly, Oszkocsil Zoltán és Adrigán József*. Az igazi fellendülés 1948-tól számítható a szakosztálynál, amikor Rozsnyai Márton sportköri elnök – *Szepsik János* szakosztályvezető – *Bató István* intéző trió vezetésével a szűkös lehetőségek mellett is számottevő sikereket produkáltak. Az év másik eredménye az volt, hogy megjelentek a női atléták is, *Szendrei Mária, Mátyus Sarolta, Szendrei Jolán* és *Thurner Éva* révén. 1949-ben tovább javult a gazdasági helyzet, a Vasgyárat irányító Nehézipari Központ (NIK) jóvoltából ugrásszerűen gazdagodott a szertár, új felszerelést kaptak a sportolók.

Az év során új szakedző érkezett a szakosztályhoz, *Balogh László* Testnevelési Főiskolát végzett tanár személyében. A szakember irányításával végzett edzések céltudatosabbá váltak, fejlődtek az „öregek” és feljttek nyomukba a fiatalok. Számuk gyarapodott, 1949-ben 30 férfi és női atléta vett részt az edzőmunkában és versenyzett sikeresen.

1950-től egy további minőségi fejlődés következett, *Balogh László* segítséget kapott a szakmai irányításban, társa a szintén TF-t végzett *Szinyéri György* lett, míg a szakosztály vezetését *Benkó János* vette át. A tapasztalt idősebb gárda mellett kialakult egy fiatal csapat: *Mester Géza*, *Gödriich Zoltán*, *Andó Pál* (aki később a Bp. Vasas híres futója lett), *Rozim Alfréd*, *Juhász Katalin*, *Balázs Lajosné*, *Szarka Gyula*, *Mezőfi András* és *Kisgergely Jenő*. 1955-ben a szakosztályvezetésben új segítség volt *Kónya Kálmán* megjelenése. A sportvezető *Benkó János* segítőjeként – intezőként – kapcsolódott a munkába, tevékenysége később meghatározó lett a szakosztály, majd később az egyesület működésében. Az évtized második felének eredményei szempontjából egy felemás kép alakult ki. A kezdeti pozitívumokat az jelentette, hogy *Benkó János* átvette a közép- és hosszútávfutók irányítását és eredményes csoportot alakított ki. *Szarka Gyula* eredményei országos szinten is figyelemre méltóak voltak, s egy meghatározó személyiség is elkezdte edzéseit, versenyzését – *Tóth Gyula*. A későbbi maratoni futó a szakosztály és az egyesület egyik legeredményesebb versenyzőjévé vált, személye az ózdi atlétika jelképe lett. Nagy sikereket ért el *Klekner Lajos*, középtávokon és kialakult egy nagyszerű 4x100 méteres váltó: *Horogh Lajos*, *Csépányi Nándor*, *Micski József*, *Pallós Imre* összetételben, akik – a József Attila Gimnázium „színeiben” – az országos középiskolai bajnokságon ezüstérmet szereztek. A további sikereket a céltudatos nevelőmunka hozta, melynek alapját a József Attila Gimnázium és a 102-es MTH tehetséges fiataljai jelentették. *Szucsányi Erzsébet* (később *Tóth Gyuláné*), *Antalfi Mária*, *Keskeny Margit*, *Szedlák Mária*, *Sebestyén Katalin* és *Jancsi Éva* szállította az eredményeket, ők mind valamelyik ózdi középiskola diákjai voltak. Az időszak edzőmunkáit *Balázs Lajos* irányította, nagy segítséget jelentett, hogy *Molnár István* személyében egy fiatal pedagógus került a szakosztályhoz. A Sárospatakon végzett szakember egyben sokoldalú versenyző is volt, nevelő munkája mellett több versenyszámban is figyelemre méltó eredményt ért el.

Az előzőekben jelzett, s az időszakra vonatkozó negatívumot egy „érdekes” Oktatási és Sportvezetési központi döntés idézte elő. Az 1958-ban életbe lépett rendelet szerint a középiskolások, amennyiben társadalmi egyesületben versenyeznek, nem vehetnek részt a középiskolai felmenő rendszerű versenyeken. A sportágnak is háttérrel biztosító két középiskola nem mondott el legjobbjairól, így a nagy vesztes az ÖVTK lett. A baj nem jár egyedül, ugyan átadták a Stadiont, javultak a körülmények, de 1959 végén *Szinyéri György*, majd 1960-ban *Benkó János* vált meg a szakosztálytól. *Molnár István* a Testnevelési Főiskola hallgatója lett, így ismét szakvezető nélkül maradt az atléták kis családja. A családias jelző nem túlzás, hiszen a középiskolások visszahúzó-dása folytán *Tóth Gyula*, *Szarka Gyula*, *Szucsányi Erzsébet*, *Fejes József* és a *Balázs házaspár*on kívül számottevő versenyző alig akadt.

Kónya Kálmán – szakosztályvezető, intező, edző és mindenek. Nem volt könnyű helyzetben 1961. januárjában, mikor elkezdte a munkát a megmaradt csapattal. Segítséget a korábbi kiváló versenyző, *Felföldi Ferenc* jelentett, valamint *Kellő József* testnevelő tanár, aki a Béketelepi Általános Iskolából irányított sok tehetséges fiatal a szakosztályhoz. Személyében több évtizedre szóló kötődés vette kezdetét a város atlétikai életében. Az időszak sikereit *Tóth Gyula* és *Tóth Gyuláné* mellett *Kratochvil Sándor* és az ifjúsági korú *Sotkovszki Gyula* eredményei jelentették. A biztató jövőt egy erős fiatalember megjelenése jelentette, elkezdte edzéseit *Encsi István*. Tehetségére jellemző volt, hogy májusban ismerkedett meg a kalapácsvetéssel és szeptemberben megyei csúcst dobott, 10. lett a magyar ifjúsági bajnokságon. Elindult a sikeres pályán, melyet sok magyar bajnoki cím, csúcseredmények és olimpiai szereplés fémjelez. A '60-as évek közepén visszatért *Molnár István*, az új csapat építése terén a női vonalat irányította sok-sok sikerhez. *Kovács Ilona*, *Borbás Anna*, *Barta Klára*, *Szilágyi Erzsébet*, *Orbán Anna* mellett feltűnt egy 15 éves nagy tehetség – *Kiss Mária*. Az ő pályafutása is túlnőtt az egyesület kereteink, a gátfutás országos

szintű meghatározójává vált. Jelenleg is érvényes magyar csúcs, sok válogatottság, bajnoki cím, és 1968-ban olimpiai szereplés Mexikóvárosban. Az évtized második felére az ÓKSE legjelentősebb szakosztályává vált az atlétika. Első osztályú, nemzetközi szintű versenyzők: Tóth Gyula, Encsi István, Kiss Mária, feltörekvő, már sikeres fiatalok: *Kövesdi István, Fitos László, Bán János, Kakas Béla, Kapusi Imre, Nagy László, Együd Katalin, Józsa Ilona, Galambosi Mária*. Nem véletlen, hogy a Magyar Atlétikai Szövetség az Ózdi Kohász SE-t bízta meg az 1967. évi Országos Vidéki Bajnokság megrendezésével, majd a sikeres lebonyolítás után ez a következő időszakban megismétlődött. Az évtized végére a szakosztály létszáma 70-75 fő körül mozgott, nagy volt a minősített versenyzők száma. A hitelesség kedvéért ki kell emelni két sportvezető személyét is, ekkor a szakosztályvezetői tisztet *Oszkocsil Zoltán* látta el, segítője intézőként *Tóth Jenő* volt.

Az 1970-es éveket a további sikerek jellemezték. Tóth Gyula – hazai pályán – már hetedik maratoni bajnokságát nyerte Tóth Gyula, Kakas Béla, Kapusi Imre és *Puskás Gusztáv* szállította az ifjúsági magyar bajnoki címeket. Volt jelentős „mozgás” az átigazolás terén is, a szakosztályhoz került *Mózes István* Tatabányáról, *Rábold Gusztáv* a Bp. Spartacustól, további erősödést jelentett *Széles István* és *Végh Tibor* leigazolása is. Az előrelépést jelentette a *Schweikhardt házaspár* működése is, mely a versenyzésre és az edzői munkára is kedvezően hatott. 1971-ben a szakosztály létszáma 110 fő volt, ebből 79 atléta szerzett valamilyen szintű minősítést, a hét I. osztályú versenyző száma klubrekordot jelentett. Még egy „csúcseredmény” kívánkozik a krónikába, 1973-tól *Kormos József* állt a szakosztály élén, aki az ország legfiatalabb atlétikai szakosztályvezetője volt. Az évtized második felének legeredményesebb versenyzői voltak az egyes korosztályokban: *Daru Mihály, Póczos Gyula, Demjén Pál, Farkas László, Hüvelyes József, Dedinszki László, Ferenczi Mária, Jadán Ilona, Kuzbelt Hilda, Nagy Zsuzsa*. A Magyar Atlétikai Szövetség 1976-ban Ózdról az „A” válogatottba két, az utánpótlás válogatottba öt versenyzőt hívott meg.

„*Egy királynő haldoklik.*” E találó címmel jelent meg írás az ÓKSE 1982. június havi Műsor-kalauzában. Interjú készült Kapusi Imrével, aki ebben az időszakban a szakosztály mindenesé volt (szakosztályvezető, edző, intéző). Egy reális helyzetelemzést adott a szebb napokat látott szakosztály akkori állapotáról. Kiemelte a vezetés stabilitásának hiányát – minden szinten, s rámutatott az alapvető gondra: nincs megfelelő tömegbázisuk, melyből a szakmai irányító hármas meríthetne. A város iskolái nem biztosítanak megfelelő hátteret a tartalmas, eredményes munkához. Ez vonatkozik a sportág iránti csökkenő érdeklődésre, valamint az iskolai torna-termek használatának lehetőségeire is.

Az igazán „elgondolkodtató” egy jelentés volt, címezte a B.A.Z. Megyei Tanács VB. Testnevelési és Sporthivatala, Atlétikai Szakszövetsége, feladója az ÓKSE ügyvezető elnöke. Az 1983. augusztus 30-án kelt levél, tájékoztató leírja az Egyesület atlétikai szakosztályának állapotát, jelzi a helyzet súlyosságát, s mivel a szakosztály felbomlásának tényét közelinek tünteti fel még intézkedések megtételét helyezi kilátásba. Ezen évről szóló beszámolókat Kakas Béla és Kapusi Imre készítette el. 66 igazolt versenyző tevékenységéről adhattak számot, 25 fő rendelkezett minősítéssel – köztük egy fő I. osztályúként -, melynek háttér munkáját 3 edző irányította.

Sokat vitatott mondanak, mely szerint a történelem ismételheti-e magát. Az 1961-es év értékelését csak úgy lehetett megvonni, ha kihangsúlyozzuk *Kónya Kálmán* személyét, aki mindenesé volt a szakosztálynak. 1986-ról e szerepkör *Kakas Bélát* illeti, személye pozitív értelemben meghatározó volt az ÓKSE atlétikai életének utolsó éveiben. A végjáték utolsó hiteles dokumentuma az 1989. I. félév értékelése. A hat hónap eredményei alapján egy III. osztályú, egy Aranyjelvényes, 6 Ezüstjelvényes és 10 Bronzjelvényes teljesítmény született. A technikai vezető, edző, intéző Kakas Béla mellett „kített” *Kapusiné Érsek Gabriella* edző. Az utolsó időszak legsikeresebb versenyzői: *Garics István, Kónya József, Szánóczi Szilvia, Restás Diána, Gulyás Vince* voltak. Ám ekkor érvényesült az Elnökség 1988. január 28-án kelt jelentése, melyben tragikusnak nevezhető kérdések merültek fel: *szükség van-e a szakosztályra ?, meg kell határozni a működés színvonalát, mire adottak a feltételek ?*

1910-ben Klekner Lajos elkezdte – 1989-ben Kakas Béla még tovább vitte volna, de nem talált támogatót. Nagyon sikeres nyolcvan esztendő volt, sok-sok ember számára jelentett „mindent” ez a csodálatos sportág, szebb befejezést érdemelt volna...

IFJ. VASS TIBOR

Az M.ÓVTK atlétáinak egy csoportja 1928-ban

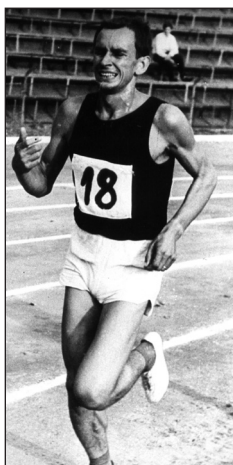
Az M.ÓVTK atlétái a Kerek-hegyi Sporttelepen 1943-ban

Az ÓVTK három kiváló atlétája: Balázs Lajos – Finta József – Felföldi Ferenc 1955-ben

Molnár István edző tanítványaival: Elek Vera, Borbás Anna, Kovács Ilona, Szabó Margaretta, Barta Klára, Szilágyi Erzsébet, Orbán Anna, Kiss Mária (1964)

Tóth Gyula verseny közben

1967. Országos Vidék Bajnokság Ózdon. Díjátadó: Németh Imre olimpiai bajnok kalapácsvető és Kónya Kálmán egyesületi elnök

Kiss Mária a gátak fölött

Az ÓKSE atlétikai szakosztálya 1977-ben

A PUSZTULÁSTÓL AZ ICOMOS DÍJIG

Az Olvasó rekonstrukciója 2004-2010

Ózdon 1884-ben alakították meg a Rimamurány Salgótarján Vasmű Részvénytársaság Ózdi Gyári Felügyelő- és Munkásszemélyzet Olvasó Egyletét, amely hosszú évtizedeken keresztül biztosította a közkönyvtári szolgáltatást, az alkotó művelődési közösségek működését, a lakosság művelődési lehetőségeit. 1895-ben már működött a gyári fűvös zenekar, 1896-tól a színjátszó csoport, 1897-től a dalárda, 1912-ben már mozifilmeket vetítettek.

Az Egyesület célja: a gyár "felügyelő- és munkásszemélyzetének csekély anyagi áldozat mellett szellemi és minden tekintetben magyar nemzeti irányú működésére, szív és kedélynemesítő társalgásra és szórakozásra alkalmat nyújtani".

Az Olvasó, mint új székház - ma is az akkori, megépített formájában álló impozáns szecessziós épület - Marschalkó Béla építész tervei alapján a Rima művek költségén épült. 1924. október 19-én ünnepélyes keretek között került megnyitásra, igen jelentős eseménynek számítva a település akkori életében. Nagyságára nézve a hazai színházak között a hatodik helyen állt.

A különböző hivatalos megnevezésekkel illetett épület megépítésétől fogva a kultúra fellegvára, s ma is legközkedveltebb neve: Olvasó. Fenntartója, működtetője volt a Vasas Szakszervezet, támogatója az Ózdi Kohászati Üzemek (ÓKÜ). Hivatalos neve volt Liszt Ferenc Művelődési Központ (LFMK), Ózdi Népművelési Intézmények (ÓNI) – összevontan működtette a város művelődési házait, könyvtárait), pezsgő kulturális élet zajlott az épületben. A rendszerváltozás, a kohászat és bányászat válsága Ózd történetének legnagyobb krízisét hozta, s a megalakult Ózdi Olvasó Egyesület működtette szakszervezeti támogatásból, pályázatokból, s a város támogatásával Az egyesület 1999. január 31-én feloszlással megszűnt. Az Olvasót bezárták, az egyesület az összes ingó vagyonát felélte, pompás csillárjait kivéve csak egy lepusztult, teljesen üres házat hagyott maga után. Az épület a Kincstári Vagyoni Igazgatóság tulajdonába került, s az összesen hét éven át használaton kívüli, fűtetlen épület állaga évről évre erőteljesen romlott. Tulajdonjogát 2002-ben kapta vissza a város, kezelői jogát mi, a mindeközben a város által 1985-től folyamatosan működtetett Városi Művelődési Központ (VMK, önállóan gazdálkodó költségvetési szerv) kaptuk meg.

Az 1924-ben átadott épületet 1963 – 66 között újították fel először, legutóbbi teljes külső-belső rekonstrukciója 1980 - 1983 között történt meg.

A VMK mint lakótelepi művelődési ház építészeti adottságai, szűk terei a feladatokhoz mértén rendkívül szűkre szabottak voltak. A város vezetése kiemelt feladatként kezelte és kezeli a kulturális élet erősödését, így elhatározott szándéka volt, hogy a reprezentatív, impozáns „Olvasó” mint többfunkciós művelődési központ, regionális szellemi bázis újra kulturális célokot szolgáljon.

Az épület állaga folyamatosan romlott, így írt erről 2004-ben az Ózdi Közélet:

„Málló vakolatú falak, áporodott, dohos levegő, kosz, olyan, mintha egykor pánikszerűen távozott volna valaki. A szabadrablás eredményeként itt mozdítható bútor nem maradt. A ruhatár lomtár, a zeneterem, a könyvtár üres, a táncterem némán tüntet. Lépteink vészjóslóan kopogtak az ürességben, s a kifosztottságban szinte rátapadt az ember szeme a csodálatos tükrökre és csillárokra. Páratlanul szépek és árvák voltak.”

Szomorú, lélekbemarkoló hangulatot váltottak ki sokunkból a látottak, s csak tétlen siratói voltunk mi is az egykoron fényes múltnak.

2004 örömteli, ám meglehetősen nehéz tervezési évet jelentett. Áprilisban Ózd város polgármestere Benedek Mihály és Dr. Tóth István országgyűlési képviselő meghívására Hiller István kulturális miniszter látogatást tett a lepusztult Olvasóban. Reménykedtünk valamennyien, hogy látogatása elősegítheti az újbóli funkcióba állítást.

A rekonstrukcióhoz szükséges források megteremtése érdekében Ózd Város Önkormányzata döntött az Olvasó rekonstrukciója címzett támogatás pályázatának benyújtásáról, a saját forrás biztosításáról 50 millió forint mértékig, s a jóváhagyott költségek alapján a beruházás összköltségét 383 millió 191 ezer forintban állapította meg. Kétféle tervezés készült, végül a kisebb összeg, csökkentett műszaki tartalom mellett döntött a város pénzügyi helyzetéből fakadóan.

A pályázati dokumentációhoz szükséges hasznosítási terv elkészítésének feladatát intézményünk, a VMK kapta. Hatalmas papírok, rajzok, számítások millió számra, funkciók kiosztása, meglévő és új tevékenységek, szolgáltatások, fejlesztési elképzelések áthúzva, törölve, újrakezdve... Kihívás, és igazi csapatmunka a közművelődés, a műszaki csoport, a pénzügy részéről, s persze ez a mai napig szükségszerűen ugyanígy halad. Tervezésre kerültek a majdani beköltözés esetén felmerülő költségvetési irányszámok is, s tudtuk, hogy a hatalmas épület majdani üzemeltetése jelentős többletkiadást jelent majd a korábbihoz képest. Ugyanakkor éreztük, hogy mind a szakmai, mind a technikai létszám kevésnek bizonyul.

Nem lett túl kedvező a helyzet. A 2007-ben elfogadott Ózd város közművelődési koncepciója szerint július 1-vel megalapításra került az Ózdi Művelődési Intézmények (ÓMI) – székhelye az Olvasó -, összevonásra került a közművelődés, a könyvtár és a múzeum, az ágazaton belül összesen tízfős létszámleépítést kellett végrehajtanunk.

Nehézségek, kérdések és döntések, feladatok sokaságának eredménye a rekonstrukció. Ekkortájt bár kevesen, de akadtak kételkedők is: szabad-e, érdemes-e a felújításba a városnak ekkora összegeket áldozni, vajon hiábavaló lesz-e a megújított épület. Tudtuk, jelentős kihívást jelent nekünk közművelődési szakembereknek is. A szép külsőhöz társul-e majd megfelelő belső tartalom, s lesz-e érdeklődő publikuma.

A város másik jelentős gondja volt a VMK épületének további hasznosítása, ill. továbbra is fennálló üzemeltetési költsége. Sok-sok alternatíva, munkapéldány ... Végül, mint Civilház ez is a kultúra szolgálatában áll.

Az Olvasó székházának rekonstrukciója 2005 júniusában kapta meg a címzett támogatást. Három hónappal később a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma műemlékké nyilvánította az épületet, ez újabb pénzügyi kötelezettségeket jelentett. A Kulturális Örökségvédelmi Hivatal - mint építészeti hatóság - engedélyével történhetett minden munkálat, beépítés.

Értelmi és érzelmi kérdéssé vált az OLVASÓ, mint a város legjelentősebb helytörténeti értéket hordozó épülete. Egyfajta fogalomná lett. Az Olvasó 80 éven keresztül szolgált kulturális intézményként, s az itt élők erős kötődése megmaradt. Ózd nem visszahozni kívánta a múltat, hanem az épület adottságait, reprezentativitását kihasználva a mai kor elvárásai szerinti hasznosítását célozta meg.

2005. november 8-án került aláírásra Megbízási szerződés Benedek Mihály polgármester és a lebonyolításra, műszaki ellenőri feladatellátásra egyszerű közbeszerzési eljárás keretében kiválasztott Archinvest 97 Kft. között, az üzemeltető képviselőjeként jómagam kerültem kijelölésre. A lebonyolító megállapította: a meglévő tervek alkalmasak a beruházási program megfogalmazására, pályázat készítésére, de versenyeztetésre, illetve kivitelezésre nem. A tervezéssel a Hadas Múterem Építész és Művészeti Kft-t bízták meg 2006. február 14-én kötött Tervezési szerződésben. Rudolf Mihály Ybl-díjas építész tervező irányításával a cég az új körülmények és tervek alapján elkészítette a költségbecslést, amely lényegesen meghaladta a pályázatban foglaltakat, ezért a műszaki tartalom csökkentésével kellett működőképes házat tervezni. Nyílt közbeszerzési eljárás keretében 2006. júniusában került kiválasztásra az FK Raszter Zrt. mint generálkivitelező. Az önkormányzat – miután 2006. júliusában további 100 millió forint saját forrást biztosított a munkálatokra a következő év költségvetésének terhére - augusztusban az FK Raszter Zrt-vel megkötötte a generál kivitelezésre vonatkozó vállalkozási szerződést bruttó 439 millió 289 ezer 381 forint összegben.

A korabeli tervezők kiváló munkáját dicséri, hogy nem kellett szerkezeti átalakításáról gondolkodni. Cél volt a helytörténeti értéket hordozó épület jellegének megtartása, a lehető legkevesebb építészeti átalakítással alkalmassá tenni a városi művelődési központ feladatainak ellátására. A tervben az épület teljes felújítása szerepelt, beleértve az alagsort is, mely végül elmaradt. A földszint és emelet valamennyi helyisége viszont megújult.

Megkezdődött a felújítás

Munkaterületként 2006. júniusában adtuk át az Olvasót a kivitelezőnek. Augusztus 16-án megkezdődtek a munkálatok, tervező, lebonyolító, kivitelező összehangolt munkáját kívánva. Leendő üzemeltetőként a heti koordinációs értekezleteken Hornyák Attila műszaki csoportvezető kollégámmal ott voltam a felújítás teljes időtartama alatt. Nem adhattunk hangot elképzeléseinknek mindig zökkenőmentesen. Részint, a tervek teljes körű megvalósításához mindig kétséges volt a kivitelező részéről, hogy elég lesz-e a pénz, másrészt...? Nem is tudom. Mintha nem mindig vettek volna komolyan bennünket, hogy ismerjük, és jól ismerjük a szakma szükségleteit, hogy biztosan tudjuk, milyen funkciókat kell majd szolgálnia a háznak. Idővel „simultak” és közeledtek az elképzelések. Törekvésünk volt, hogy a későbbiekben sehol ne kelljen bontanunk, kerüljön a falakba minden vezeték csatorna, s a végberendezések újabb ütemben beszerzésre kerülhetnek.

Az épület műszaki készültsége a terveknek megfelelően haladt, ám a pénzügyi nehézségek miatt újabb előterjesztések kerültek a testület elé: a nem tervezett, a műemlékké nyilvánításból, valamint a költségcsökkentésből adódó feladatok megvalósításához további 289 millió forint hiányzott, de csak a legszükségesebb kérések kaptak támogatást. Úgy tűnt, hogy az év utolsó negyedében, ha csak részleges működtetéssel is, de megindulhat az Olvasóban az élet.

Egy hónappal a felújítás befejezése előtt még gőzerővel folyt a munka. Készen állt a tető, a külső vakolat, a fűtési rendszer, a radiátorok a helyükre kerültek, és a Távhő is építette a hőközpontot. Üzemkész volt az ivóvíz-, a szennyvíz-hálózat és döntő részben elkészült a szellőztető rendszer is. A színházterem mennyezetének a festése, az üvegtető felújítása is megtörtént. Kívül még festették a homlokzatot, belül mindhárom szinten dolgoztak. Az asztalosok folyamatosan helyezték el az új ablakszárnyakat és javították a meglévő tokszerkezeteket. (Azóta is sajnáljuk, hogy az ablakok teljes, tokkal együtt történő cseréje nem fért bele a költségekbe. A régi tok és új szárny soha nem tudja biztosítani a szigetelést széllel, porral, esővel szemben.) Készült a melegpadló-burkolás, csiszolták a parkettát az emeleten.

Közeledett a beköltözés ideje, majd a műszaki átadás 2007. június 30-án nagy létszámú grémiummal zajlott. Önkormányzati részéről pénzügyesek, műszaki osztály, tervező építész, lebonyolító és műszaki ellenőr, a generál kivitelező alvállalkozóik képviselőivel, s persze mi. Mi, kik úgy éreztük, bárcsak most kezdhetnék az egészet, hiszen mind több és több műszaki ismeretet szívtunk magunkba.

Jegyzőkönyvek, üzembe helyezési okmányok sokaságát követte és gyűjtötte egybe gazdaság vezetőnk, Lakatosné Kovács Erzsébet. Hosszú lista készült a még pótlásként elvégzendő munkálatokra vonatkozóan, s persze folyamatosan egyeztettünk bizonyos feladatokra vonatkozóan, tárgyat képezte-e az adott probléma a megrendelésnek. A majd félmilliárdos beruházás garanciális javítási kötelezettsége bankgarancia vállalásával három év, így az óta dossziényi feljegyzés készült. Mára szerencsére szinte teljesen elfogytak a hibák, a kivitelezés színvonaláé megfelelően értékelhető. A pénzügyi korlát a kivitelező felé is sok-sok nehézséget támasztott, hiszen a tervező szakmai hitvallással ragaszkodott elképzeléseihez.

Tervszerű logisztikával, gyorsasággal költöztünk, szolgáltatásaink csupán rövid időre szüneteltek, s kezdtük belakni az Olvasót, terveztük a tartalmi tevékenységet. Csupasz terek, de kárpátzó látvány fogadott bennünket. A lábhatatok, a kárpitok bordó-zöld-arany színösszeállítás

egyszerre méltóságteljes és szemet gyönyörködtető, e színek meghatározó arculati elemeinké váltak. A stukkókból eredeti, illetve azokkal azonos, egyedileg újragyártott csillárok, falikarok vonzzák a tekintet. A folyosón meglepő világosság fogad, visszavarázsolta a bevilágító ablakot, amely fölé a tetőre üvegalákat helyeztek. Szőnyegezett lépcsők, a földszinten akadálymentes mosdó. A mozgásokban korlátozottak korlátlift segítségével jutnak be a földszintre.

A 668 nézőt befogató Színházteremben mindenütt szőnyeg, „zöld ruhát” kaptak a székek, angolvörös a karfájuk, a falon lévő, úgynevezett faltükrök zöld szövetvel borítottak, az ajtókat is zöld szövetvel bevonva párnázták az önkormányzattól kapott újabb 1,5 millió forintból. Az 1983-as felújítás során fixált, letakart, ám eredetileg – az országban is egyedülálló – nyitható szerkezetű üvegpanorámás bevilágító tetőt kibontották, megtisztították, ezáltal szinte nappali fényt kap a terem. Ugyanakkor akadályozta a sötétedés előtti előadásokat, beköltözésünket követő első feladataink sorát nyitotta ennek megoldása. Emlékszem, Vass Tímea szakmai csoportvezetőnk mennyire szorgalmazta, hiszen alig várta, hogy három teltházás bérletes gyermek előadásaira fogadhassa kis színházlátogatóit. A díszüvegtető takarás végül időben (2008. március) meglett, költségeit a bútorozásra szánt összegből kellett lecsípnünk.

Nehéz volt a 2007. év. Kulturális koncepció, 10 státusz megszüntetése, átszervezés - ÓMI megalapítása, az új szervezet felállítás és életképes működtetése, a rekonstrukció finise műszaki átadás-átvétellel, beköltözés - üzembe helyezés, a közönség beszoktatása, belső berendezések ...

Az ünnepélyes átadásra 2007. augusztus 28-án került sor, Hiller István oktatási és kulturális miniszter és Benedek Mihály, Ózd város polgármestere avatta fel. Október 23-án nyitottunk kaput a nagyközönség előtt, mely nap feledhetetlen. Boldog szorongással éltük meg az első próbaüzemi napot. S felejthetetlen élmény, öröm, büszkeség volt vendégeinknek is, jó volt őzdinak lenni. Októbertől folyamatosan vették birtokba a házat az alkotó- és előadó-művészeti közösségek, s az óta számtalan teltházás felnőtt- és gyerekszínházi előadás, ünnepi események, komolyzenei hangversenyek, koncertek és gálaműsorok otthona volt a színházterem.

Sokszor, gyakran és sokáig vett körül minket a bizonytalanság, rettegünk, költöznek-e velünk a megkopott bútorok? A város végül folyamatosan biztosította a belsőépítészeti berendezések fedezetét, melyet szabad akaratunk és legjobb szakmai tudásunk szerint használhattunk fel, s magunk bonyolítottuk megrendeléseinket, beszerzéseinket. Az irodákba igényes, de közép árkategóriás bútorokat választottunk. Az álom és a földön maradás között nehéz megtalálni a középutat. Ma is valljuk: egyszerre inkább keveset, de az épülethez méltót – mely majd gyarapítható –, nem akartunk egyszerre mindent. Helyesen döntöttünk, bár még ma sem mondhatjuk, hogy befejezett. Egy biztos. Nem volt hiába való sok-sok töprengésünk, egyeztetésünk. Közösen döntöttünk mi, „Olvasósok”, s egyetlen beszerzésünket sem bántuk meg. Bár a rekonstrukcióból sok minden kimaradt - az alagsor, Stúdió Mozi, hűtő-fűtő légkezelés, a külső műemléki környezet, a színpadtechnika is csak szűk keretek között újult meg. Ezek forrásoktól függő ütemezését Ózd város kulturális koncepciója rögzítette. De nem panaszkodhatunk, folyamatosan szépül, gyarapszik a ház.

Saját megrendeléssel, lebonyolítással valósultak meg: ruhatári és információs pult, piktogramok, színpadi villamos megtáplálás bővítése, teljes tükörfal a mozgásművészetiben és a zeneteremben, a tánctermei gyönyörű függönyök, székek, asztalok, pamlagok, teljes színpad padlózat csere, balett-szőnyeg beszerzése, nézőtéri hangrendszer kiépítés, fénytechnikai fejlesztés, tánctermei mobil dobogó. Több mint két hónapig vezetékes telefon nélkül dolgoztunk, magunk intéztük ezt is. Elsődleges célunk volt, hogy a közönség által használt belső terek kialakítása történjen meg a lehető legteljesebb körben.

Az alagsor hatalmas „lovagterme” gipszkarton válaszfalakkal történő leválasztása, a terek funkció szerinti kialakítása épp a napokban fejeződött be pályázat (NORDA) és a közcélú munkaprogram keretében.

2008-ig döntően önkormányzati támogatást élvezve, azóta többször a magunk erejéből valósítjuk meg elképzeléseinket. A város így is sokat áldozott, s az érdekeltségnövelő támogatáshoz továbbra is jelentős önrészt biztosít. Élveztük és élvezünk a város és vezetése erkölcsi és anyagi támogatását.

Ózd 2008-ban Kecskeméten, a Magyar Népművelők Egyesületének Vándorgyűlésén méltán vehette át az Önkormányzatok a közművelődésért-díjat.

2008-ban - NKA Műemléki Régészeti Kollégium pályázatával műemléki munkálatok: a színháztermi két oszloppillér díszítőfestése, a külső homlokzat két sgraffittojának restaurálása, majd a főbejárati szőnyegmintázatú terazzo burkolat rekonstrukciója is elkészült.

Folyamatosak technikai-infrastrukturális fejlesztéseink, melyhez a hazai források mellett az EU támogatásait is megcélazzuk. Futó projektjeink a TÁMOP Építő közösségek 1. és 2. köre. A látványos és elengedhetetlenül szükséges fejlesztések mellett 2010-ben már olyan beszerzéseket is megvalósíthattunk, melyekkel valóban kevés kulturális központ büszkélkedhet: nézőtéri hangsugárzó monitorrendszer, profilgép, lecseréltük a harminc éves színpadi függőnyt új függönymozgató szerkezettel kiegészítve, szerver, mikrofonrendszerek, digitális zongora, vizuál táblák, számítástechnikai eszközök, takarítógép, televízió... Beruházási feladatként valósult meg a közcélú munkaprogram keretében a tárolóter kialakítása a padlástérben, zuhanyzó, WC, öltöző kialakítása az alagsorban...

Megújult weboldalon kínáljuk programjainkat (www.ozdolvaso.hu) s reméljük, egyre többen ismernek és megismernek minket országosan is a szakmában.

Ma az Ózdi Művelődési Intézmények „Olvasó” 2500 négyzetméternyi lenyűgöző szecessziós épülete a térség egyik legszebb, legpatinásabb kistérségi kulturális központja. Gyönyörű tereivel, technikai felszereltségével közművelődési tevékenységünkhöz méltó környezetet és megfelelő szakmai háttérrel biztosít

Mi mintha mindig is itt dolgoztunk volna. Miénk a legszebb munkahely, s miénk a legnagyobb öröm, amikor délutánonként más-más hangok szűrődnek ki a próbatermekből, amikor tapsra emeli kezét a közönség, gyerekek és felnőttek, családok, sugárzó arcát látjuk, s amikor széles körű szolgáltatásainkat igénybevevő szervezeteket, intézményeket üdvözölhetünk,

A rekonstrukció szakmai elismeréseként a Műemlékek és Műemléki Együttesek Nemzeti Tanácsa, az ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottsága 2010. évben ICOMOS-díjat adományozott.

E sorok írása közben sajnos újabb megszorításokról folynak tárgyalások a fenntartóval, hiszen az ország és a települések pénzügyi helyzetéből, nem különben a begyűrűző gazdasági válságból fakadóan a kultúrára szánható források is mind tovább csökkennek. Méltán a város egyik büszkesége intézmény-egységeink gazdag kulturális kínálata. Az ÓMI - művelődési központ, a könyvtár és a múzeum - nem csak a helybélieket, de a térségben élőket is szolgálja, s országosan is a szakma elismertségét vívta ki. Reméljük, hogy hosszú évtizedeken át szolgálhatunk, szolgáltatathatunk.

Látogasson el hozzánk Ön is, higgye el, nem bánja meg! Mi szeretettel várjuk egyénileg, családijával, szervezetével/intézményével.

Ózdi Művelődési Intézmények (3600 Ózd, Gyár út 4., Tel.: 48/570-470; Tel./fax: 48/570-477;
30/488-71-22.

Honlap: www.ozdolvaso.hu

E-mail: olvaso@ozdolvaso.hu

Ózd, Olvasó (volt altiszti és munkás Olvasó Egyesületi Színház épület) rekonstrukciója

Tervező: Hadas Építész Kft.

Építész: RUDOLF MIHÁLY DLA, Ybl-díjas építész

Építész munkatársak: Szamosi Endre, Dobos Péter, Bereczki Zoltán, Balogh Miklós, Nagy Lívia, Molnár Katalin, Fehér Judit, Papp Dávid Béla

Építész konzulens, kutató: Csontos Györgyi

Szerkezettervező: Kalydy Zoltán

Épületgépész tervező: Várfalvi Géza

Épületvillamossági tervező: Münnich Gábor

Falkutató: **Simon Zoltán régész, történész**

Restaurátori és művészi rekonstrukciós festések: Nemessányi Klára, Boromissza Péter, Fabó Éva és Sztrakai Judit festő restaurátorok

Terazzo burkolat rekonstrukció: Háber Szilvia keramikus

Csillárok rekonstrukciója: Fata György iparművész Építető: Ózd Város PH

Bonyolító: ARCHINVEST 97 Kft.

Helyszín: Ózd, Gyár u. 4., Hrsz: 5266

Az eredeti épület és felújításai:

Tervezés éve: 1923

Eredeti tervező: Marschalkó Béla műépítész

Építés éve: 1923 – 1924

Akusztikai álmennyezet: 1931 (M. B.)

Első felújítás: 1962

Második felújítás terve: 1979 (OKÜ Tervező Iroda – Sóhalmy Emil)

Második felújítás: 1983 – BÁÉV

PAPPNÉ SZALKA MAGDOLNA
igazgató, ÖMI

AZ URAJI RÓMAI KATOLIKUS EGYHÁZKÖZSÉG ANYAKÖNYVEINEK VIZSGÁLATA A 20. SZÁZADBAN

Történeti áttekintés

A történelmi község Ózd középpontjától 4,5 kilométerre elhelyezkedő Uraj község önálló település volt egészen 1979. január 1-jéig, amikor Ózd városhoz csatolták. A falu, majd a későbbi városrész lakosságának túlnyomó többsége római katolikus vallású, elvétve találkozzunk más felekezetekhez tartozó személyekkel. A településen időszakunkban egy-két református család fordul elő, izraeliták pedig kizárólag csak egy, Czink Béla háztartására korlátozódnak. A születési demográfiai adatokat így célszerű volt a római katolikus egyházközség anyakönyveinek vizsgálata során feldolgozni. Az uraji egyházközség kezdetben a szentsimoni plébánia, majd 1945 után az Ózdi Szent Kereszt Plébánia filiája, így kutatásom során ezeket az anyakönyveket vizsgáltam.

A történelmi Uraj község a korábbi Gömör vármegye legdélibb települése volt. Dobosy László szerint neve az úr szóból származik. Uraj, Vray, Wray és Wralya néven szerepel jelenlegi névalakján kívül a forrásokban.¹ A forrásokban először 1216-ban szerepel Wray néven. II. András ekkor a szomszédos Susát a Hangonyiaknak adományozza, és itt felsorolják a szomszédos településeket is.² A község kezdetben királyi várbirtokként a gömöri várispánsághoz tartozott. A községet adományként a szomszédos Rimaszécs földbirtokosa, a Széchy család kapta. Széchy Dénes fiai, megosztóván a birtokaikon, az uraji földbirtokok Széchy Miklós tulajdonába kerültek át.³ Széchy horvát és dalmát bán volt, akinek feltehetően a Bán rét elnevezés őrzi emlékét ma is. Balogi (Széchy) Miklós 1297-ben viszont Urajt 210 márka bírság fejében átengedi Jéne faluval együtt Hanvai Miklós fia, Péternek és Miklósnak.⁴ A 14. században a község már a Miskolci nemzetség Bolyki ágának a tulajdona, akik több esetben a község után az Uraj előnevet is használják.

A községi hatalmaskodásokról, perekről számos oklevél tanúskodik, amelyek megőrizték az utókornak a korabeli jobbányveket is. Ezek jól szemléltetik a családnevek kialakulását és azok változásait. Kezdetben még csak keresztnévvel szerepelnek, nem alakult ki még a családnév. 1326-ban Lőrinc fia Antal, 1366-ban Antal, János és János fia, Pál, valamint Miklós fia Lanik szerepel a forrásokban. Az első családnévre utaló név elődje 1367-ben jelent meg. Ebben egy Choc nevű személy Uraj lakója a dicialis összeírás szerint, aki lehetséges, hogy a későbbi Csák család elődjének tekinthető. A következő években vegyesen fordulnak elő kizárólag keresztnévvel vagy megkülönböztető családnévvel rendelkező jobbágyok. 1368-ban a Jakab, majd 1391-ben a fent nevezett Barta és 1393-ban az említett Magnus (Nagy) Tamás uraji lakosok szerepelnek a periratok között. 1394-ben egy bizonyos Briccius nevet említenek az oklevelek, majd János fia Jakabot és egy Wy nevű személyt találunk, utóbbi a későbbi Új család elődje lehet.⁵

Uraj temploma a 15. században épült gótikus stílusban, de a többszöri átalakítás és bővítés során ma már barokk jegyeket visel magán. Az eredeti épületet valószínűleg a husziták hozták létre. Bejárata kezdetben a templomhajó keleti oldalának a közepén volt. 1891-ben a meglévő részhez szentélyt, nyugati homlokzata elé tornyot építettek, s itt alakították ki a bejárási lehetőséget. 1948-ban egy sekrestyével bővítették. 1733-ban festették fehér alapon növényi ornamentikákból álló

1 *Csikvári Antal* (szerk.): Vármegyei szociográfiák. V. kötet. Borsod vármegye. Budapest, 1939. 170.

2 *B. Kovács István*: Gömörország. Pozsony, 1997. 25.

3 *Csikvári*, i. m. uo.

4 *Dobosy László*: Ózd a XXI. század küszöbén. Budapest, 2001. 96.

5 *Lehoczky Alfréd*: Hangony-Hódos völgye a honfoglalás idején és a középkorban. Miskolc 1996. 124.

kazettás mennyezetét, amit 1976-ban renoválni vittek és azóta sem került vissza a településre. A falu temetője a középkori hagyománynak megfelelően a templom körül volt, majd az 1800-as években a temetkezés ugyanazon hegy gerincének keleti oldalára helyeződött át.⁶

1. kép: Az uraji római katolikus templom (saját gyűjtemény)

Az 1427-es dicialis összeírás szerint Urajon a lakott egész telkek száma 24 db, amelyek Bekényi fia, István tulajdonát képezik. A településen paraszt és nemes is lakott, akik között Uraji előnévvel szerepelnek a Mond, Vitéz és Bolyki családok egyes tagjai. 1431-ben 25 jobbágyportát írtak össze, amelyek Bolyki István tulajdonában voltak. 1446 szeptemberében Bolyki István fiai, Lukács, István és Benedek panaszt tettek az egri káptalannál, hogy a gedei (várgedei) Loránd fia, György társaival rátört uraji birtokukra, és erőszakkal elhurcolták jobbágyaikat, és azok ingóságait, marháit. Később a Bolyki család Bolyok községi birtokaik védelmében uraji érdekeltségeiket elzalogosították.⁷

A 16. század első felében jelentős népességet, egy bírót és 17 jobbágyot találunk a községben. A lakosok nevei: Bálint, Csák, Gecse (2 család), Lergucz, Lukácsi, Marczis, Marton, Nagypál, Rigó, Simon, Szabó (3 család), Török, Tóth, Uj.⁸ Eger 1552-es eredménytelen támadása után a török a térség falvain állt bosszút, ettől kezdve sanyargatásuktól szenvedett a lakosság. A pusztítást fokozta a század végén Eger török kézre jutása. 1570-ben a török hadak a Hangony völgyén Putnok felől Fülek várának elfoglalására vonultak. Urajt is érintették, a falu népe menekülni kényszerült. A 16. század végére parasztsága a felére csökkent, s a nemesek száma is fogyott. 1615-ben a Diák jegyzék szerint a következő nevek fordultak elő a faluban: Csák, Rách, Gecse, Rigó, Simon, Kocsis, Szutor, Juhász, Fekete, Czikó. A legelőkelőbb család: Csák Pál és testvérei voltak.

A 16. században Csáky család tulajdonában volt a település földterületének többsége. 1558-ban az egri káptalan, később pedig Pozsgai Mátyás is szerzett a községben tulajdonrészt.⁹ A 17.

6 Dobosy László: Templomok a magyarországi Gömörben. Debrecen, 1993. 129-134.

7 B. Kovács, i. m.32.

8 Lehoczky, i. m. 124.

9 Csuzda Arzén (1920-2009) magángyűjteménye

századbeli átmeneti erőgyarapodás után a századfordulón a különböző zsoldos hadak átvonulását szenvedte a község. A dézsmaszedő 1680-ban mindössze hat zsellért jegyzett fel, akiktől 186 kéve őszi búzát, 60 kéve tavaszi gabonát, valamint 6 keresztény pénzt szedtek be. 1690-ben az összes jobbágy a török által kevésbé háborított vidékre költözött, s így vált Uraj kuriális, nemesi faluvá. Egy 1670-es összeírás szerint egyetlen armalista nemesek a faluban a Csák, Gecse, Forgon család tagjai voltak. Időszakunkban bár a reformációnak jelentős számú híve volt a korábban kizárólag római katolikus vallású településen, később - a rekatolizáció következtében - a település vallási szempontból ismét homogén lett.

Az uraji családok közül, mint már láttuk, a Csák család földbirtokaival, tekintélyével folyamatosan kiemelkedő jelentőségre tett szert az évszázadok folyamán. 1637. aug. 8-án Csák Pál 700 magyar forintért Urajon egész jobbágytelket vásárolt Pozsgai Mátyás földesúrtól. A nemesi címet 1639. márc. 24.-én kapta meg Csák Pál II. Ferdinándtól, valamint feleségét, Bolyki Borbálát, testvéreit, Miklóst, Jánost és Albertet is felmentette a jobbágyorsból. 1640. jún. 9.-án mutatta be Csák Pál a nemességét igazoló oklevelét a szendrői várban és ott kihirdetvén, bejegyzésre került. 1661. aug. 8-án Csák Pál nádori oklevelet kapott az uraji birtokra a szendrői várban, amit a jászói konvent iktatott be. Az iktatólevelét alapján uraji telküket 700 Ft-ért váltották meg Pozsgai Mátyás földesúrtól. 1733-ban nemességük igazolására ezt az oklevelet mutatták fel Csák Pál fiai, István és Albert. A nemesi oklevél megszerzésének Csuzda Arzén festménye állít emléket, amelyet az uraji római katolikus templom főbejáratánál helyeztek el. A Csák család, és annak egyes tagjai a későbbi évszázadokban is viszonylag jelentősebb pozíciókat szereznek meg a térségben. Csák István (született 1705-ben, apja: Csák István, anyja: Nemes Anna, az előbb említett Csák Pál egyenes leszármazottja.) papnak tanult, majd az egri érsekség kanonokja lett. 1775-ben halt meg. A család több tagja viselt megyei tisztséget. Csák István 1723-ban, Csák László pedig 1785-ben volt megyei esküdt. Csák István 1785-ben volt szolgabíró, Csák Pál pedig 1828-ban volt megyei ügyész. A 18. századot végigkísérte a Csák és a Bolyki család pereskedése: A panaszokat önkényes birtokfoglalások, a házhelyek és Uraj egyik birtokának, az ún. Pástnak a használata, valamint a bolyki ménes lovainak elfogása okozta.¹⁰

A 18. század elején a Csák, a Hangonyi és a Marczis család alkotta a település lakosságának zömét, ezen kívül a Bögözi, Mihályi Restás, Vasas név fordul elő. A zűrzavaros évtizedek megszűntével a század második felétől költözött be a Koos, Csuzda, Vitkó, Kaló jobbágycsalád, valamint a Farkas, Lázár cigány család. Uraj lakossága ebben az időszakban jelentősen megnövekedett a korábbiakhoz képest.¹¹ Az 1784. évi első magyarországi népszámlálás adatai szerint 32 ház volt Urajon. Lélekszáma 248 fő, amelyet 44 család, 45 házaspár, 31 1-12 éves gyermek alkotott.¹² Egy 1786. évi forrásban a településhez tartozó következő uraji földrajzi neveket említik: Kysuraj, Kóalja, Kólápa, Büdös kút, Bikkerdő, Haraszt, Uj erdő, Szenna tető, Fik völgye, Szivas erdő, Mogyorós erdő, Gyöpes verő, Völgyárnyék. 1812-ben a vármegyei közgyűlés elrendelte Uraj Ortás nevű részének makkal való beültetését. 1817-ben meghalt Német István kassai püspök. Végrendelete alapján 300 forintot hagyott az uraji és disznósi (ma: Borsodszentgyörgy) egyházközségre. Apja, Német István disznósi, anyja, Csák Mária, uraji származású volt.

1852-ben készítették el Uraj község telegkönyvét és határleírását. A településen birtokkal rendelkező uraji lakosok: a Csák család (1170 hold), a Hangonyi család (130 hold), a Martis család (80 hold), a Hamar család (62 hold), a Vasas család (53 hold), a Vitkó család (50 hold), a Csuzda család (49 hold), a Restás család (34 hold) és Koós Pál (27 hold).

1863-ban a rimaszombati földmérő mérnökök felmérték az uraji határt és fölvettek a tulajdonjogi jegyzőkönyvet a tagosítás előtt. 1866-ban megtörtént a község határainak tagosítása és

10 Uo.

11 A szentsimoni r. k. anyakönyvek alapján

12 *Csuzda Arzén* (1920-2009) magángyűjteménye

a birtokállapot hitelesítése. Két rimaszombati mérnök mérte fel a földeket és készítette el az új tagosított térképet a tulajdonbirtok-lapokkal együtt. Összbirtok: 2331 hold. Belsőség: 54 hold. Szántó: 987 hold. A föld 62 személy és társaság között oszlott fel. A legnagyobb birtokosok: az Egri Káptalan (372 hold), Csák Pál örökösei (327 hold), Csák Miklós ügyvéd (151 hold), illetve Csák József örökösei (289 hold).

Az ózdi vasgyár 1846. évi alapítása egyre növekvő hatással volt a pár kilométerre levő községre. A 19. század végétől Uraj Hangony partjáig húzódó területét a vasgyár házépítési igényei miatt fokozatosan kisajátította. 1870-ben az Ózd és Uraj közötti utat a vasgyár szintén saját tulajdonába vette, hogy a felvidéki gyárakkal és bányákkal való összeköttetése jobb legyen. 1928-ban a megye megépíteti kölcsonból Ózd és Susa között korszerű úthálózatot épített ki. 1890-ben a Kőaljai pusztát vásárolták meg a településtől, ahol ezt követően megépült a mai Kőalja városrész. 1908-tól az uraji Derencsényi tanyán tégláégetés folyt, amelyekből számtalan munkáslakás épült Ózdon.¹³

1872-ben felépült az első uraji iskola épülete a falu közepén a Hangonyi családtól vett telken. Egy tanteremmel és kétszobás tanítói lakásból állt, melléképülettel és istállóval. Itt a következő kántor-tanítók működtek időszakunkban: Bányai István, Béll Béla, Veszeloovszki István, Székely Géza. Az iskola mellett, a falu közepén helyeztek el egy haranglábat, s itt harangoztak. 1891-ben a harangokat az újonnan megépített templomtoronyban helyezték el¹⁴ 1900-ban megalakították a gazdasági népkönyvtárat Urajon. 1931-ben 94 könyvkötet található itt.¹⁵ 1929. nov. 1-jén megindult a tanítás a régi, rossz állapotú iskola helyett 1928-1929-ben felépített új oktatási intézményben. Kántor-tanító ekkor Székely Géza, tanítónő: Straub Anna.¹⁶ Az 1930-as években a községben dalosegylet is működött. A dalárda vezetője Székely Géza volt, amelyet megyei szinten is elismertek. Színjátszó csoport is volt, külön a fiatalok és felnőttek részére is. Nyáron Csák Ágoston csúrijében, télen az iskolában játszottak.¹⁷

2. kép: Az egykori uraji elemi iskola napjainkban (saját gyűjtemény)

13 Uo.

14 Uo., ill. Kovács Zoltánné (sz.1934) közlése alapján

15 Nagy Károly – Serezné dr. Szegeőfi Anna – Tóth Péter: Régi históriák. Ózd, 1984. 359.

16 Martis Károlyné (1913-2004) közlése alapján

17 Csuzda Arzén (1920-2009) magángyűjteménye

1873-ban megnyílt az első vegyesbolt és kocsmá, Czink Miklós zsidó kereskedő tulajdonában. Földet vásárolt a Csák családtól, amelyen gazdálkodást is folytatott. 1912-ben Csuzda József szatócsboltot és kocsmát nyitott lakásában. Neki volt foghúzó golyója egyedül a községben, ő húzta ki az emberek fájós fogait. 1922-ben megépült az Uraj patak második, alsó főhídja, amit susai és uraji ácsok készítettek. A híddal szemben, a régi tó helyén vályogverést folytattak a cigányok a házépítéshez. 1910-ben először csépeltek Urajon robbanómotoros cséplőgéppel. Csuzda Ágoston Mosonmagyaróvárról hozta a gépet. A faluban az 1930-as években már 3 kereskedő élt, valamint 8 kisiparos tevékenykedett: 2 ács, 3 kőműves, 1 szabó, 1 szitalos és 1 cipész.¹⁸

Az első világháborúban Urajnak 70 katonája vett részt, amelyből 17-en életüket veszítették. 1930-ban emlékükre nevükkel a templom bejáratánál egy emléktáblát helyeztek el, Csák Károly pedig vitéz aranyérmert kapott tevékenységeiért. A II. világháborúban 17 katonája vesztette életét. 1948-ban megtörtént a falu villamosítása, s ugyanezen évtől a gyári dolgozókat már fakaruszokkal szállították a gyárba, majd 1951-ben megindult a rendszeres autóbuszjárat. 1948-ban Urajon megkezdte működését a tanácsrendszer; a tanácselnök Bartók Sándor, a jegyző Suhajda Béla, a párttitkár Bari János, majd Kaló Nagy János lett. A téesz szervezése is ekkor kezdődött meg (elnök: Hangonyi József), azonban két év után, 1950-ben felbomlott. 1953-ban az uraji módos gazdákat, az ún. kulákokat (Hangonyi Károly, Vitkó Gábor, Csuzda Ágoston) néhány hónapra internálták és munkatáborokba hurcolták.

A 20. századi római katolikus születési anyakönyvek elemzése

1945-ben az uraji egyházközség a korábbi Szentsimon helyett az ózdi Szent Kereszt Plébániát választotta anyaegyháznak. Így természetesen a második világháború befejezése után csak az ózdi anyakönyveket vizsgáltam, azonban az átcsatolás előtti időszakban párhuzamosan kellett felhasználnom a szentsimoni és ózdi születési bejegyzéseket is. Ennek oka az, hogy az uraji vonatkozású születési adatokat ebben az időszakban vegyesen találtam meg mindkét anyakönyvben. Az otthon megtörtént születeket a szentsimoni matriculába vezették be, az ózdi Gyári Kórházban világra jöttek adatai pedig az ózdi Szent Kereszt Plébánia iratai között található meg. Kutatásomban azt is figyelembe kellett venni, hogy 1945 előtt Szenna városrészt is Urajhoz tartozott, így a településrész elcsatolásával természetesen a relatív születésszám is csökken. Összességében elmondható, hogy 1945 előtt a legtöbb uraji születés Szentsimonban van bejegyezve, mivel a gyermekek jóval nagyobb arányban otthon látták meg először a napvilágot, nem pedig kórházban. Ez a szám idővel folyamatosan nő.

A század elejétől az 1930-as évek közepéig stagnál a születések száma, általában 20 gyermek látja meg a napvilágot a településen. A keresztelések zömét Szentsimonban végezték, az ózdi plébánián az 1945-ig terjedő időszakban csak 1-5 bejegyzést találtam, amely időben egyenes arányosan növekszik. Ez egyértelműen annak az eredménye, hogy a leendő édesanyák és családjuk az otthoni szülést preferálta. Az 1930-as évek közepétől azonban folyamatosan csökken a születések száma. A halálzási anyakönyvek vizsgálatával ugyanakkor az is szembetűnik, hogy a gyermekhalandóság is egyre kisebb a településen. A század első évtizedeiben a gyermekek fele hal meg hat éves kora előtt, a siralmas mutató időben azonban az orvostudomány fejlődésének köszönhetően folyamatosan javul. Az 1930-as évek közepét a századfordulóval összehasonlítva jelentős különbségek mutatkoznak. 1940-re 10 gyerekből általában már csak 2 hal meg 6 éves kora előtt. A feltételezett 20 éves korcsoport így teljesen megegyezik 1900-ban és 1940-ben, mivel a születések számának csökkenését a gyermekhalandóság mérséklődése kompenzálja. A szülők felnőtt kort megért gyerekeinek létszámát tekintve tehát nem látható jelentős különbség. Ez tekinthető a családok természetes reakciójának az orvostudomány fejlődésére, mivel feltételezésem szerint a háztartás eltartóképessége

¹⁸ Csuzda Arzén (1920-2009) magángyűjteménye

az említett adatokat vizsgálva az eltelt 40 évben jelentősen nem változott. A szülők tehát az elhunyt gyerek „kompenzálására” vállaltak újabb gyermekeket. Az uraji egyházközség Ózd alá való besorolásával a Szent Kereszt Plébánia bejegyzései 8-15 főre növekednek. A korábbiakhoz képest ez relatív csökkenést is jelent, mivel Szennát 1945-ben Urajtól Ózdhoz csatolják. A természetes folyamat tehát nem változik, a születések száma folyamatosan csökken. Feltűnő az a jelenség, hogy a születésszám 1948 és 1960 között átlagosan 15-20 fő közötti tartományban található, egy esetben 20 felé is emelkedik (1956, 22 fő). A családnevek változását figyelembe véve, ekkor érzékelhető mennyiségű fiatal betelepülő családdal számolhatunk.

A tendencia egybeesik Uraj-Újtelepnek az építésével, amelyet korábbi szántóföldek feltörésével valószínűleg meg. Ezt a magas értéket időszakunkban soha nem éri el már a település. A későbbi időszakban a születésszám viszonylag egyenletes, 7-12 fő körül alakul az átlagos években. Néhány évben azonban látványos csökkenések figyelhetők meg, melyek a következők: 1963, 1970, 1973. Ezek véleményem szerint nem állnak összefüggésben valamilyen kisebb demográfiai krízisekkel, mert egy 700-900 fős közösségben ilyen visszaesések megengedhetők. 1973-tól egy kisebb mértékű korrekció figyelhető meg, az átlag 1-2 fővel csökken az 1990-ig terjedő intervallumban, habár három esztendőben (1984, 1985, 1989) 10 születés is jut a városrész lakosaira. Ez alapján megállapítható, hogy a születések számában 1979, a falu Ózdhoz csatolása nem járt a születésszámok megváltozásával az esetlegesen bekövetkező lakosságösszetétel-változások tükrében az 1990-ig terjedő évtizedben.

A vizsgált korszak kezdetén, Urajon is a többi környékbeli községhez hasonlóan a hagyományosan magyar katolikus férfi (László, Zoltán, János, József, Lajos, Kálmán, István) és női nevek (Mária, Margit, Anna, Julianna, Ilona) elsöprő mértékben kedveltek a kereszteleseknél. Ritkán található csak egyedibbnek mondható nevek (Ottó, Ödön). A tradicionális nevek közül a leggyakoribb nevek a férfiaknál a listát vezető László, majd János, József és István, a nőknél pedig első helyen a Mária, amit a Julianna és az Anna követ. 1900 és 1940 között nem tapasztalható jelentős változás a keresztnévek tekintetében. A század közepe fordulópontra jelent, innentől kezdve folyamatosan csökken a hagyományos nevek szerepe, majd később gyökeresen megváltoznak a névválasztási szokások. Általában egy névtípusból egy-kettő létezik korszakunkban, nincsenek kiugróan nagyon népszerű névadások. A hagyományos elnevezésekből 1990-re alig-alig marad. A kettős keresztnévek az 1910-es évektől válnak egyre kedveltebbé a kezdeti állapothoz képest, majd később jelentőségük csökken. Az 1970-es évektől viszont ismét gyakorivá válik a kettős névadás. Három keresztnévvel csak elvétve találkozunk, a vizsgált időszak végén már egy sem fordul elő. Kezdetben gyakori a hagyományos modell a névadásnál, hogy az elsőszülött fiú apja, a lány pedig anyja nevét kapja. Ezen kívül a nagyszülők keresztnévei népszerűek, számos esetben az első gyermek is a nagypapa vagy nagymama után kapja a nevet. Ez alól ritka esetben van kivétel. Sajátosságként megfigyelhető a kezdeti időszakban, hogy néhány esetben a családban előfordul ugyanaz a név a gyermekeknél (pl. Begezi Ottó). Ebben az esetben a korábbi gyermekek elhaláloztak, s a szülők a következő hasonló nemű utódnak is ugyanazt az elnevezést adják.

Az 1960-as évektől indul látványosan az a folyamat, hogy ettől a gyakorlattól elszakadnak, a vizsgált korszak vége felé pedig jelentős fölényben kerülnek azok, akik nem apjuk vagy anyjuk keresztnévét kapják. Több esetben előfordul, hogy a két keresztnév egyike a szülők keresztnévvel egyezik, s így öröklődik tovább az elsőszülöttség jogán az utónév. A családok több esetben nem foglalkoznak azzal, hogy a községben már található teljesen ugyanolyan nevű személy, így találkozhatunk ugyanazzal a névvel többször, akik valójában több valószínű embert takarnak (pl. Hangonyi Mária). Az elsőszülött nevének fent említett tradíciója az esetleges falubeli névazonosságnál – az ilyen esetekből kimutatva – tehát elsőbrendű helyet foglal el.

A vezetékneveknél kezdetben jelentős túlsúlyban vannak a tradicionális uraji családok, amelyek már a történeti áttekintésből ismertek. Túlsúlyban a 18. század első feléhez hasonlóan a

Csák, a Hangonyi és a Martis család szerepel, ebben a sorrendben. Ezen kívül gyakori a 18. században már szintén megjelenő Begezi, Restás, Vasas és Vitkó név. Az adatokból, ha csak Urajt kívánjuk vizsgálni, 1945 előtt le kell számítani a szennai lakosokat, melyek elvégzett számításaim alapján semmilyen rokonsági kapcsolatban nincsenek az uraji családokkal. Az egyéb vezetékneveket megvizsgálva, érdekes következtetéseket vonhatunk le. Zömében a századelőn az anya családnevét figyelembe véve túlnyomó többségében beházasodásról lehet szó, semmint teljesen új, semmiféle vérségi viszonyban álló személyek Urajba településéről. Kisebbségben található ugyan már az 1900-es években is teljesen idegen beköltözők, de az 1950-es évekig ez nem nagyon jellemző. Figyelemre méltó azonban, hogy az időben előrehaladva egyre többen vállalták azt, hogy a feleség falujába, Urajra költöznek. Valószínűleg az ózdi vasgyár közelsége okozta ezt a folyamatot, mivel idővel egyre többen dolgoztak az üzemben a község lakossága közül. Ahol az apa és anya egyáltalán nem uraji származású, ott szinte kizárólag csak gyári munkásokról beszélhetünk. A városhoz csatolás éve (1979) után azonban ez a folyamat némileg megváltozik. A hagyományos nevek megmaradnak, arányuk a vizsgált adatok egészéhez képest azonban csökken, az új nevek a házasságon túl egyre nagyobb arányban adódnak teljesen új, a törzslakossággal semmiféle kapcsolatban nem álló családok megjelenéséből. Az önálló község megszűnése így elmondható, hogy együtt járt a lakosság összetételének megfigyelhető mértékű megváltozásával, amelyek a születések számában nem érhetőek tetten. Valószínűleg be- és elvándorlások kiegyenlítették egymást a városrészé válás utáni időszakban.

A századfordulótól az 1930-as évekig viszonylag stabilnak tekinthető a világra jött gyermekek száma egy családra vonatkoztatva. Ez általában négy-hét születést jelent, amelyből átlagosan számolva minden családban három gyermek éli meg a felnőttkort. Kivételek persze mindig vannak, van olyan család is, amely hat-hét gyermeket nevel, viszont van olyan is, ahol a nagyszámú szülés ellenére csak egy utód éri meg a 18 éves kort. A szóródás viszont nem nagy, a két-három-négy felnőttkort elérő gyermek tekinthető a háztartások többségében átlagosnak. Az 1930-as évek közepétől csökken az egy családra jutó születésszám, de ezzel együtt a gyermekkori halandóság is, így a háztartások nagysága nem változik. Ha a családnevek alapján megpróbálom a szennai családokat elkülöníteni, ott valamivel kisebb a termékenység, de a fent vezetett folyamatok ugyanúgy alakulnak. Itt figyelembe lehet azt venni, hogy Szenna lakossága folyamatosan nő a korszakban, ezért lehetséges, hogy már gyermekes családok költöznek ide, így lehet alacsonyabb a mutató. Ezt viszont kizárólag az anyakönyvek figyelembe vételével nem lehet meghatározni, már csak a településrész 1945-ben történt Ózdhoz csatolása miatt is.

Az 1950-es évektől a családok gyermekvállalási kedve csökken, átlagosan 1-3, de még inkább csak 2 újszülöttet hoznak világra az anyák. Vannak ettől lényeges eltérések, habár ezek csak elvétve fordulnak elő. A tendencia eredménye a fentebb említett születésszám-csökkenés lehet, habár mennyiségében változatosabbak lesznek időben a családok. Ez azt jelentheti, hogy valószínűleg bevándorlási többlet lehetett, ami nélkül a születések mennyisége még kevesebb lett volna a jelzett időszakban. A gyermekvállalási életkor kezdetben 18 és 35 körül mozog, az apáknál valamivel magasabb, az anyáknál kevesebb. A hat-hét gyermeket vállaló anyák 18 és 35-42 éves koruk között folyamatosan, egy-két-három évente szülnék, így a testvérek között nagy korkülönbségek lehetnek. Így nem ritka, ha a gyermek és az unoka hasonló életkorú. A kevesebb gyermeket szülőknél természetesen nem húzódik el így a szülési életkor, 32-33 éves koruk után már nem hoznak világra gyereket. Ezeket a mutatókat persze az újjaházasodás jelentősen befolyásolja az egyes családoknál, itt az apa és/vagy az anya életkora természetesen magasabb. Az országos tendenciáknak megfelelően az első gyermeket egyre később vállalják, és ezzel együtt a kevesebb megszületendő utóddal párhuzamosan csökken a legelső és legutolsó gyermek közötti időintervallum. Elhanyagolható mértékben szülnék csak 18 éves koruk előtt a nők, itt az átlagosnál nagyobb mértékben nem ismert az apa személye. 42 év felett sem gyakran hoznak világra gyermeket, ezekben az esetekben nagyobb mértékben az asszony már korábban

megözvegyült és második, néha harmadik férjétől várt gyermeket. Tíznel kevesebb esetben találkozhatunk leányanyákkal, ahol nem ismert az apa személye és anyjuk nevét kapja a gyermek. A faluban mindenki ismerte egymást, és erkölcsileg valószínűleg nehezen tolerálták az így megesezt nőt a közösségben. A században viszonylag kiegyensúlyozott a férj nélküli anyák száma, míg az újraházasodás intézménye a század első felében gyakoribb. Általában a megözvegyült férfiak vesznek el ismét egy nőt, gyaníthatóan a félárván maradt gyermekek gondozása miatt. Az átlagéletkor növekedésével, így a nők korai halálának csökkenésével, egyre kevesebben választanak újabb párt maguknak.

Uraj község lakói évszázadokon keresztül a mezőgazdaságból szereztek mindennapi betevőjüket a környékbeli földek megművelésével. Századunkban játszódik le az a társadalmi folyamat, amelynek során a lakosság lassan a környező ózdi vasgyárban vállal munkát, főállásuk az ipar lesz, ami mellett a földművelés továbbra is kiegészítő jelleggel bírt. A századelőn még egyértelműen a mezőgazdasági foglalkozások vannak túlsúlyban, ha a születési anyakönyvekben az apa foglalkozását vizsgáljuk. Az anya egyértelműen a háztartás vezetésével foglalkozott. A században azonban elindult a gyárba áramlás folyamata, az 1940-es évekre pedig a földművelés már csak kizárólag mellékjövedelmet jelenthetett az uraji családoknak.

Az 1940-es évektől figyelhető meg az a jelenség is, hogy a szellemi és az értelmiségi pályák is egyre inkább megnyíltak a helyiek előtt. Egyre gyakrabban találunk olyan bejegyzéseket, amelyek magasabb iskolai végzettséget követelnek meg (pl. gyári üzemvezető, irodai alkalmazott). Korábban csak elvétve találkozhattunk ilyen esetekkel, a lakosság pár kivételtől eltekintve fizikai munkavégzésből élt. A történeti bevezetőből láttuk, hogy a Csák család képezte Urajban a helyi elitet. A többi háztartáshoz képest kiterjedt birtokokkal rendelkeztek, egyes tagjaik megyei tisztsegeket is elnyertek. A későbbiekben megfigyelhető azonban, hogy a család egyes tagjai bevonultak a gyárba dolgozni. Ez azt támasztja alá, hogy a korábban egységesen előkelő nemzetség egyes rétegei lesüllyedtek a vagyon szétaprózódása vagy egyéb személyes okok miatt. Ez a gyermek szüleinek vizsgálatakor is jól érzékelhető, hogy egyes esetekben környékbeli szinten magasabb rangú családdal házasodtak, másrészt pedig helyi napszámosokkal, munkásokkal keveredtek. A 20. századra a Csák család korábbi egységes vezető szerepe és tekintélye érezhetően megbomlott.

Az általam megismert folyamatok annak tekintetében külön érdekesek, hogy egy község a meghatározó iparváros közvetlen közelében, majd pedig annak szövetébe olvadva milyen demográfiai változásokat produkál a vizsgált időszakban. Következtetéseim egy országos, nagyobb léptékű tendencia részeként vagy helyi sajátosságként értékelhetők. A születések számának csökkenése, a gyermekhalandóság visszaszorulása és az iskolázottság növekedése nem egyedi jelenség Urajon a 20. században, hanem egy általános változás helyi lenyomatai. A közeli vasgyár szívó ereje, a helyi elitek szerepe, valamint a tősgyökeres és bevándorló családok arányának változásai viszont csak a régióra, vagy csak kizárólag Urajra vonatkozó mikrotörténeti folyamatok.

NAGY PÉTER

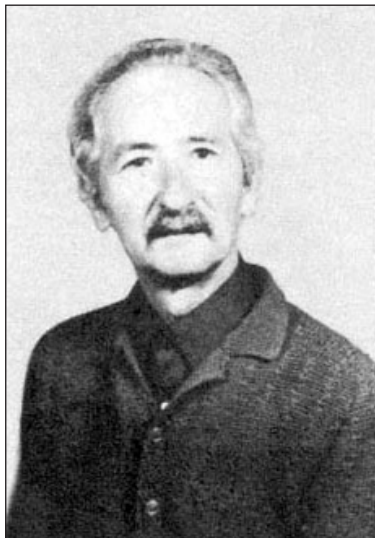
LAJOS ÁRPÁD ÉS DOMAHÁZA

Honismereti körünk névadója, Lajos Árpád, a jeles néprajzkutató és muzeológus kiadványunk megjelenése évében lenne 100 éves. Munkásságának főbb állomásait, halálának 30. évfordulója kapcsán a Lakóhelyiünk Ózd 15. számában (Ózd, 2007) Viga Gyula, a miskolci Herman Ottó Múzeum akkori igazgató-helyettese már összefoglalta, így annak csupán néhány kiemelkedő pontját említjük meg ismét. A közelmúlt helyi szintű honismereti irodalma két év alatt (2009-2010) négy olyan kötettel is bővült, amelyek a néprajzi hagyományokban gazdag Domaháza községhez kötődnek. Ennek kapcsán rövid, megemlékező írásunk középpontjába helyezzük azt a tényt, hogy Lajos Árpád pályája, első néprajzi publikációinak gyűjtése – részben - szintén itt, ebben a faluban kezdődött.

A később szakmai téren rendkívül „termékenynek” bizonyuló etnográfus Párizsban született 1911-ben, majd Magyarországra kerülve Miskolcon végezte tanulmányait, érettségét követően pedig Budapesten szerzett egyetemi diplomát magyar-német szakon. 1936-tól a néprajzi tanszéken tanársegédként, majd 1938-ban - ismét Miskolcon - tanítóképző intézeti tanárként dolgozott. Egyik volt tanítványa, Petró András, több pedagógiai munka szerzője így emlékszik vissza egykori mestérére, a „nagy humanista tanárra” saját honlapján¹:

„Vékony, középtermetű, mozgékony, csillogó szemű, akkoriban szokatlan szakállviseléssel, mintegy tudósi mivolta jelképeként. Ő nem titkolta, hogy szeret bennünket, hogy fontosak vagyunk a számára, hogy minden ambíciója: irodalmat értő- szerető tanítókká nevelni bennünket, akik azután maguk is képesek ugyanerre iskolájukban. A falut jobban ismerte, mint faluról jött diákjai, hiszen mi nem vettük észre azokat az értékeit, amelyek gyűjtésére, feldolgozására ő tudományos eszközökkel vállalkozott. Szerette a falusi embereket, könnyen tudott velük szót érteni, bár néha itt-ott kissé „habókosnak” vélték. [...] Lajos tanár úr mindig mosolygott és őszintén, igaz derűvel, amit időnként felváltott jókedvű, hangos kacagása. Olyan szívből jövően tudott kacagni! Megértő volt és engedékeny is. Talán engedékenyebb a kelleténél. [...] Modern volt, korszerű volt a tananyag kezelésében is, eltért a tantervtől, a tankönyvtől. Ha valaki hozott egy újonnan megjelent könyvet, egy új verset, akkor az került terítékre. Kedvence volt Ady Endre, az lett nekünk is, őt szavaltuk leggyakrabban. A kötelező klasszikusok mellett megismertük a kortárs irodalmat is, Szabó Lőrincet, Sinka balladáit, Illyést és a többieket. Azóta sem jutok nyomára, vajon miért maradt ki József Attila, miért nem esett egyetlen szó sem róla. Könyvet adott a kezünkbe. [...] Meglátogatott otthon is, ámulatba ejtve a szüleimet közvetlenségével, udvariasságával, az otthonossággal, ahogyan paraszti otthonunkat felmérte, dicsérte. Hát ilyen tanár volt Lajos Árpád, de ettől is jobb, csak hogy azt nem tudom elmondani.”

1950-től Borsod megyei művelődésügyi előadó, két évvel később pedig a Herman Ottó Múzeum muzeológusa, 1972 és 1973 között néprajzi tudományos főmunkatársa lett. A folklór területén népi játékok, népzene, népszokások kutatásával foglalkozott; leginkább a Palócföld, a Sajó

1. kép: Lajos Árpád
(1911-1976)

¹ http://www.petroandras.hu/petroandras_emlekezesek_tanitokepzo.html

völgye, valamint a Bükkalja vidékeit és a matyók földjét járva. Lajos Árpádot a Magyar Néprajzi Társaság rendes tagjává választotta, s ehhez kapcsolódva az „Ethnographia” című folyóirat munkatársaként is tevékenykedett. Szakmai munkásságát 8 önálló kötet és mintegy 40 tanulmány és kisebb közlemény méltatja. Szakmai munkásságának hagyatékát Környeyné Gaál Edit gyűjtötte (és állította) össze.² Nyugdíjba vonulása után három évvel, balesetben vesztette életét 1976-ban. Végso nyughelye Dédestapolcsányban található, ahol síremlékén kopjafát állítottak, a helyi általános iskola pedig - az ózdi honismereti körhöz hasonlóan - az ő nevét viseli.

Az 1930-as évek közepén, rövid katonai szolgálata után került állástalan, diplomás értelmiségiként észak-magyarországi megyék településeire, ahol alkalmi munkákat vállalt. Domaházán kocsmárosként ismerhette meg a barkók földjének egyik jellegzetes települését, amelyről több tanulmányt és a Néprajzi Múzeumban őrzött fényképet készített. Első írása „Nótás gyermekjátékok Domaházán” címmel jelent meg a község első kéziratos falumonográfijának megírását követő évben (1937-ben) az Ethnographia oldalain. A folklorisztika területén maradván 1938-ban szintén itt írt - több részletben - a fonóról („Fonóélet Domaházán”), melynek kutatását később az egész Hangony-völgyre kiterjesztette, majd közel három évtizeddel később a „Borsodi fonó” című vastos kötetben összegezte a feltárt eredményeket. Vizsgálta a helyi szokásokat (pl. leánykiadó, lakodalom, ijó-bál), népművészetet, néptáncot, népzeneét és a tárgyi néprajzi emlékeket is. 1959-ben kéziratot, majd a Borsodi Szemlében nyomtatott formában is tudósított az egykor Kiss sunyi Ignác birtokában lévő lakóházról („Az utolsó faház Domaházán”), amely hosszas várakozás után, 2010-től a Szabadtéri Néprajzi Múzeum (Szentendre) „Észak-magyarországi falu tájegység” részeként tekinthető meg rekonstruált formában.

Lajos Árpád Domaházához kötődő, kéziratot és nyomtatásban megjelent munkáit az alábbi jegyzék³ közli:

- Lajos Árpád: Nótás gyermekjátékok Domaházán. In: Ethnographia 1937. 266-274.
- Lajos Árpád: Fonóélet Domaházán. In: Ethnographia 1938. 109-124, 403-411.
- Lajos Árpád: A magyar nép játéka. Budapest, 1940. Új kiadása: Miskolc, 1997
- Lajos Árpád: Az ijó – bál Domaházán. Kézirat. Domaháza, kb. 1944 (NM EA⁴: 4639)
- Lajos Árpád: Hangonyvölgyi fonó. Kézirat. h. n., 1954-1955 (NM EA: 6035)
- Lajos Árpád: Borsodi népdalok. Miskolc, 1955
- Lajos Árpád: Pásztor- és betyárdalok (Domaházán). Kézirat. h. n., 1956 (HOM NA⁵: 78)
- Lajos Árpád: Egy elterjedt dallamcsalád a barkóknál. In: A Herman Ottó Múzeum Évkönyve I. Miskolc, 1957. 151-156.

2. kép: Kopjafa Lajos Árpád sírjánál.
Jaczkim L. felv. Dédestapolcsány, 2010

2 Vö. Szabadfalvi József – Viga Gyula (szerk.): Lajos Árpád emlékezete. (Születése 75., halála 10. évfordulóján rendezett emlékülés anyaga) A miskolci Herman Ottó Múzeum Néprajzi Kiadványai XXI. Miskolc, 1987. 48-50.

3 Forrás: Alabán Péter: Domaháza monográfiája és történeti bibliográfiája. Domaháza-Ózd, 2010. 228.

4 A Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattára

5 A Herman Ottó Múzeum Néprajzi Adattára

- Lajos Árpád: Borsodi játékok. Miskolc, 1957
- Lajos Árpád: A domaházi „íjaó” (Tanulmány egy régi farsangi mulatságról). Kézirat. Domaháza, 1959 (NM EA: 6560)
- Lajos Árpád: Az utolsó faház Domaházán. Kézirat. Domaháza, 1959 (HOM NA: 679)
- Lajos Árpád: Az utolsó faház Domaházán. In: Borsodi Szemle 1959/6. 63-67.
- Lajos Árpád: Borsodi balladajátékok és táncok. Miskolc, 1959
- Lajos Árpád: Ió (ivó) bál (Domaházán). Kézirat. h. n., 1959 (HOM NA: 674)
- Lajos Árpád: Kendő és lakodalom Domaházán. Kézirat. h. n., 1959 (NM EA: 6561)
- Lajos Árpád: Leánykiadó (Domaházán). Kézirat. h. n., 1959 (HOM NA: 680)
- Lajos Árpád: A domaházi ivó. In: Néprajzi Közlemények 1960/3-4. 267-289.
- Lajos Árpád: Egy archaikus dallamsajátság Észak – Borsodban. In: Ethnographia 1960. 580-598.
- Lajos Árpád: A barkó népművészetről. In: Ózdi Vasas 1964. október 10.
- Lajos Árpád: A fonó nő helye és szerepe a régi paraszti társadalomban. In: Borsodi Szemle 1964/1. 54-59.
- Lajos Árpád: A so – pentatónia jelentkezése a borsodi népzében. In: A Herman Ottó Múzeum Évkönyve IV. Miskolc, 1964. 87-102.
- Lajos Árpád: Adatok az északborsodi pásztor – és parasztdalok kapcsolataihoz. In: A Herman Ottó Múzeum Évkönyve V. Miskolc, 1965. 285-298.
- Lajos Árpád: Borsodi fonó. A Herman Ottó Múzeum Néprajzi Kiadványai 3. Miskolc, 1965
- Lajos Árpád: Borsodi palóc dallamtípusok. In: A Herman Ottó Múzeum Évkönyve VI. Miskolc, 1966. 265-282.
- Lajos Árpád: Este a fonóban. Borsodi népszokások. Budapest, 1974
- Lajos Árpád: Borsodi népdalváltozatok. Miskolc, 1976

Az ózdi honismereti kör, az akkori vezető, Nagy Károly kezdeményezésére közel negyed évszázaddal ezelőtt, 1987-ben vette fel a néprajzkutató nevét, amit a Lajos Árpád-émlékplakett megalapítása követett 1992-ben. Folytatva a Domaházán megkezdett munkát, több mint 70 év távlatában is aktívan foglalkozunk a faluval. Egy új típusú összefoglaló monográfia megjelentetését (2010) követően idén (2011) az immár 40 éves hagyományörző együttes történetének megírása szerepel terveink között. A kiindulást segítő, néprajzi örökségként kezelt hagyaték megvan hozzá.

ALABÁN PÉTER

KÖNYVSZEMLE

Elek Menyhért: **Domaháza ékszerdoboz.**

*A domaházi római katolikus egyházközség története
(Domaházi Római Katolikus Egyházközség, h. n., 2010. 116 o.)*

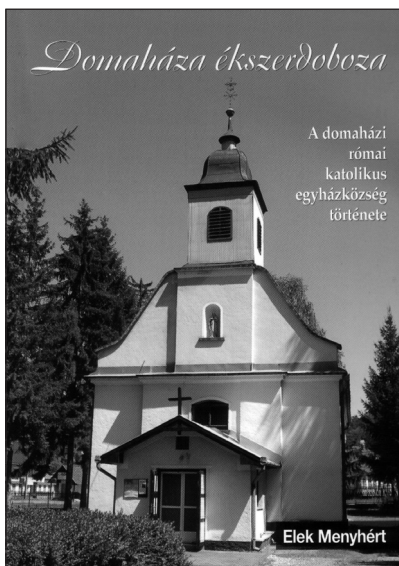
1997 után második önálló kötetét jelentette meg Elek Menyhért nyugalmazott iskolaigazgató, a 2011-ben fennállásának 40. évfordulóját ünneplő domaházi hagyományörző együttes vezetője. 2010 augusztusának végén kétnapos rendezvénysorozattal ünnepelte Domaháza község a méltán „ékszerdobozként” feltüntetett templomának 250 éves történetét, amelynek keretein belül először (november közepén pedig az ÓMI Városi Könyvtárban másodszer) mutatták be ezt a rendkívül gazdagon illusztrált, 72 (többnyire színes) képpel, ellátott alkotást.

A Kisbenedek Ernő kántor által lektorált könyv egyik legnagyobb érdeme az eredeti források felkutatása, az Egri Főegyházmegye Levéltára, valamint a helyben fellelhető plébániai irattár anyagának felhasználása. A sokszor hiányosan vezetett historia domusok szerencsés esetben rendkívül fontos feljegyzéseket tartalmaznak; ezek forráskritikával történő kezelése, más egyházi és egyéb jellegű művekkel (pl.: sematizmusok, ill. jegyzőkönyvek) való kiegészítése nyújthat igazán áttekinthető és hiteles képet az egyházközség múltjáról.

Egy-egy helyi archívumban megtalált fénykép, beszakennelt irat ugyanakkor az illusztrációk értékét emeli a pusztá szemléltetés helyett.

A kötet hét nagyobb egységre tagolható: a falu történetének rövid, vázlatos áttekintése után a templom 250 éves múltja kerül részletezésre az első fatemplomának feltételezett helyen (Tamas-szög) történő felépítésétől egészen 2009-ig. Kiemelt történeti állomások példaként említve: kőtemplom építése Balogh Bernát plébános és a helyi hívek adománya és segítő munkája révén (1760), Eszterházy Károly egri püspök látogatása (1769), a templom kibővítése (1806), új parókia építése (1812), az építmény felújítása (1883) és három új haranggal történő ellátása (1906), vagy a Lourdes-i barlang építése a templomkertbe oltárral, Szűz Mária és Bernadett szobrokkal (1937). Feszty Masa festőnő domaházi tartózkodása (1975-1979), munkásságának ezen, egyben utolsó szakasza, különálló fejezetrészként a római katolikus templomtörténetnek fénypontja, egy csodálatos örökség keletkezésének ideje is.

A következő, kisebb terjedelmű részek közül előbb a „Szentégek kiszolgálása” címűben a vallási / egyházi szokásokat (keresztelés, bérmálás, házasság; oltáriszentség) veszi sorra a szerző, majd egy „ajánló” következik a faluba látogatók számára, amelyben a templom fő értékeiként számon tartott freskók kerülnek bemutatásra, csodálatos színes fotókkal illusztrálva. Utóbbiak készítésénél Kerékgyártó Mihály működött közre. Az ötödik fejezetben a harangok, a hatodikban a két temető, míg a hetedikben a sokáig egyházi fenntartású, így tőle elválaszthatatlanul működő iskola története olvasható. Értékes dokumentummásolata az intézmény alapító okirata, amely eredeti formában lett közzétéve a könyvben, kiegészülve a tanulók és az egyházközségi tagok létszámának alakulásával, a plébánosok és kántortanítók névsorával és más statisztikai adatok közlésével.

A szerzői Utószó lényeges üzenetet hordoz: az értékek megőrzésére hívja fel a figyelmet, amely maradandó kell(ene), hogy legyen az utókor generációi számára. A kötetet – nem pontos hivatkozású – bibliográfia zárja, míg a hátsó borítón Árpád házi Szent Erzsébet élete olvasható. Az alkotás újabb bizonyítéka a helyiek és helyi kötődésük hagyományörző szerepének: Domaháza az ezredfordulót követően sem került ki a régió és kistérség honismereti irodalmának középpontjából.

Fejes István: **3 tükörcserép**
(*Novum Verlag, h. n., 2009. 166 o.*)

Mind több és több hasonló alkotás megjelentetésére lenne szükség ahhoz, hogy a szerző által kitűzött cél, a „tükördarabokból”, mint apró mozaikokból kirajzoló kép egységes „valóságga” álljon össze az olvasók előtt. Ózd város egykor virágzó, ma sokszor a pusztulás szélén álló hajdani munkáskolóniáinak, peremkerületeinek mindennapjai (és lakói) ugyanis nem csupán önmagukban izgalmas, több ponton még mindig szinte teljesen ismeretlen világot tárnak elénk, hanem a helyi társadalom egy-egy szeletét képezik, azokat reprezentálják. Ezek részletes feltárása és összegzése nélkül aligha ismerhető meg „alulról” az itt élők mára teljesen letűnt világa, értékrendje és kultúrája.

A szerző nyelvész, újságíró, műszaki fordító. Az Ózdi Vasas című lap gyakornoka, majd főszerkesztője, később a Tolna megyei Népművelési és Könyvtári Intézet főszerkesztője, akinek fél évszázados „termésválogatása” ez a kötet. Fejes István kísérletet tesz arra, hogy három különálló, de végül is szerves egésszé összeálló történetben bemutassa hazánk „legvirharosabb, ellentmondásoktól terhes időszakának mindennapjait.” Írói stílusa naplószerű, ezáltal

rendkívül olvasmányos, a nosztalgia erejével ható visszaemlékezés. Műve, illetve így recenzióink is főként a legnagyobb terjedelmű „első tükörcserépre” helyezi a hangsúlyt, amely az egykor mocsaras rétterületen épült, a tavaszi áradásokra utaló névvel bíró Velence-telep régi világát tárja az olvasók elé. Kétszintes lakásait (48 házzal, 135 lakással) Marschalkó Béla építész tervezte.

A hely mai állapotát nézve szomorúság és fájdalom önti el az embert a „Srácok a salakpalotákból” című fejezet néhány bevezető gondolatán tűnődve: „Az 1920-as évek első felében épült lakótelep korszerűségben messze megelőzte a korát, elegáns munkáskolónia volt. Az egyik abból a tucatnyiból, amit a Rimamurány–Salgótarjáni Vasmű Részvénytársaság [RMST] Ózdi Vasgyára az alkalmazottainak épített. Az alpesi stílusra emlékeztető, csúcsos, emeletes házakban kettő vagy négy lakás volt. A háromszobás, nagy lakókonyhás lakásokhoz két padlás, pince, fáskamra, disznóól, tyúkól, virágos- és veteményeskert tartozott. [...] kényelmes, világos, szemre is tetszetős telep lett Velence, és hogy ilyen is maradjon, arra tekintélyt sugárzó, görbepottal, méltóságteljesen sétáló, karszalagos telepőr vigyázott. Az utcákat naponta separták, a házi szemetet, hamut rendszeresen elszállították. [...] A lakók kimondatlanul is versenyeztek egymással, hogy az utcai frontra néző ablakok alatti, 10-15 négyzetméteres kiskertben kinek szebbek a virágai, a veteményeskertben hol terem szebb zöldség vagy krumpli. Pedig nem volt egyszerű a kertészkedés, mert egy ásonyomnyi vastagságú sem volt a salakot fedő termőréteg. Mégis sikerült életben tartani egy-egy körte vagy birsalmafát, satnya ribizlit, olykor kegyetlenül savanyú büszkét, vagy más néven pöszmétét.”

Mintha nem ugyanabban a világban élnénk, holott időben előre haladtunk... Az apró „mozaikdarabkák” pillanatképekként villantják fel előttünk a gyári dolgozók hétköznapi életének egyes jeleneteit, a tanulónak és tanítónak-tanárnak egyaránt magas presztízsű gyári iskola tanóráit, a gyerekjátékok (pl.: foci, sárkányreptetés) helyszíneit és tereit, a „Rima” által fenntartott boltot (provizerát) és a hozzá tartozó, hangulatos kerthelyiséggel rendelkező vendéglőt, a külön bejáratot képező Sóhajok Hídját, a szomszédi viszony kapcsolatokat meghatározó erejét, a szabadidő eltöltését, a sport szerepét, a naptári év fontos eseményeit (pl.: ünnepek, disznóvágás, káposztasavanyítás), a második világháború helyi vonatkozásait vagy a helyi politikázást és a politikai hovatartozást meghatározó kérdéseket. A szerző „Arcképcsarnoka” néhány helybéli családot, illetve személyt külön is kiemel (pl.: Vidicsányiéék, Urbánék, Szabóék, Bódiék, Vasék), az egyéni életutak alakulására is egy-egy bepillantást engedve előttünk.

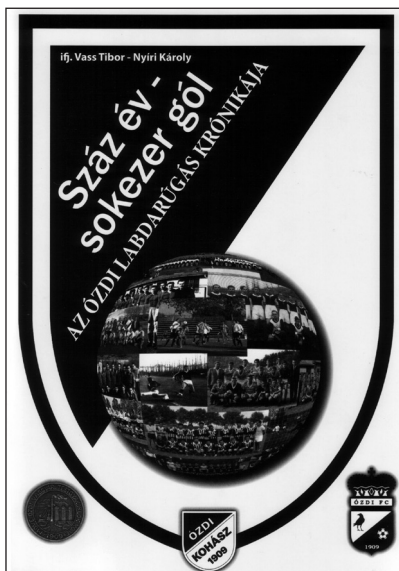
Velence helyi társadalma az ipari munkásság kasztjellegű, egyben sajátos differenciálódásának hű lenyomata: a hierarchia közepén lévő, általában két- vagy többgyerekes szakmunkások, előmunkások, kistisztviselők kaptak itt lakást, miközben a gyár „látványosan méltányolta, jutalmazta a hűséget, a lojalitást, és a feljebb lépés perspektívájával kecsegtette az arra méltónak tartott alkalmazottait.” Rendezettség, kiszámítható jövőkép és biztosnak tűnő egyéni egzisztenciák, a tisztelet és a tehetség rangja és szerepe, emberi és tervszerűen alakított környezet, valamint a munka becsülete – ezek jellemezték a Drótos-hegy lábánál létrejött és egykor virágzó, a Hangony-, a Szenna- és az Uraj-patak által közrefogott Velencét. Vajon láthatjuk-e még építészeti értékének megfelelően tündöklő fényében egyszer?

ifj. Vass Tibor – Nyíri Károly:
Száz év – sokezer gól. Az ózdi labdarúgás krónikája
(Ózd Város Önkormányzata, Ózd, é. n. [2009] 462 o.)

Hatalmas gyűjtőmunkán alapuló „centenárium krónika”, a lektor, Dr. Veres László szavából kitűnve, igazi „sportsiker” ez az alkotás. Szerzői a helyi sportélet eseményeinek elhivatott adatgyűjtői: ifj. Vass Tibor tízéves kutatása Nyíri Károly adattárával egészült ki. A kiadvány nem csupán száz esztendő kronológiai sorrendet követő eseménynaptára. Csank János mesteredző ajánló szavai szerint egy olyan időutazás, amely a labdarúgókön kívül egy más értékrendet követő, a sport világában aktívabb helyi társadalomban élőknek is méltó emléket állít.

„Mert kell egy csapat!” – írják a szerzők az előszóban és hívják fel a figyelmet a helyi társasági élet fontosságára, emberek tömegeit megmozgató, a szurkolás örömeit átélő sportéletére, azon belül pedig a focira, s annak nem akármilyen eredményeire. Természetesen a legnagyobb siker az „Ózdi Kohász” NB I-be történő feljutása volt, a klub megalakulása után 52 esztendővel. Bár az 1961/1962. év végén ugyan a csapat kiesett az

élvonalból 21 megszerzett pontjával, játékosa, Csernai Tibor (26 mérkőzés, 19 gól), későbbi olimpiai bajnok azonban a góllövőlistán megelőzte azt az Albert Flóriánt, aki később egyedüli magyar labdarúgóként megkapta az Aranylabdát.

A váltakozó eredmények ellenére felélénkült az érdeklődés a sportág iránt. Micsoda mérkőzések és micsoda nézőszámok! 1961. augusztus 6-án a Ferencváros TC elleni találkozón a jegyzőkönyvek szerint 22 ezer néző jelent meg. Majd 1965-ben (és 1966-ban) újabb élvonalbeli szereplés, amely meghozta a csapat 1000. gólját is (1965. október 31: Ózdi Kohász – Budapest Honvéd: 1-0). Az elért sikerek mögött említsük meg azoknak az edzőknek a nevét is, akiket a helyi sportélet méltán őriz meg az utókor számára. Milyen érdekes: Kálnay László vagy Kárpáti Béla egy olyan korszak képviselői voltak, amelyre sokan manapság nem a Kádár-korszak politikai elnyomása, hanem a nosztalgia, az idők emlékezetében soha nem felejtendő „városi élet” és a nosztalgia erejével tekintenek.

A szerzők a „száraz” adatközlésen túl megfelelő és lényegkiemelő összefoglalást nyújtanak az elmúlt évszázad mérkőzéseiről, keretes részekben feltűntetik a kiemelkedő eredményeket, miközben a legapróbb részleteket is nyomon követik. A kötet illusztrációi (24 db kép) az adott időszakhoz tartoznak, s egy-egy csapat tablójaként szolgálnak. Dr. Török Béla (elnök, Ózdi FC) utószavát – egyfajta függelék gyanánt – tabellák, adatsorok követik, majd a legeredményesebb játékosokról és edzőkről készült „adatbank”, tablóképek és irodalomjegyzék zárják. Utóbbinál megemlítendő a sokoldalú forráshasználat, amely kiterjedt a szakirodalom (önálló kötetek) mellett kéziratokra (pl.: szakdolgozatok), újság- és folyóirat-cikkekre, személyes visszaemlékezésekre és online elérhető anyagokra.

Ifj. Vass Tibor és Nyíri Károly könyve a letűnt korok újabb írásos emléke. Sajnálatos, hogy mind a kultúra, mind a sport, mind pedig a hagyományőrzés kizárólag a múltból tud táplálkozni, jövőképe pedig alig van. A helyi sportélet nagy tömegeket - szó szerint - megmozgató ereje jelentős mértékben befolyásolta az emberi kapcsolatokat, erősítette az összetartást, az emberek egymás iránti figyelmét. Ezekre (is) utalva az alkotás erősítheti a feledésbe merült értékeinket, elődeink új oldaláról bemutatkozó nagyságát, a hazai sportélet egykori rangját, a helyi társas élet sokszínűségét.

ALABÁN PÉTER

AZ ÓZD KÖRNYÉKI FALVAK BEMUTATÁSA LADISLAUS BARTHOLOMAEIDES „GÖMÖR VÁRMEGYE LEÍRÁSA” CÍMŰ MUNKÁJÁBAN

Dolgozatomban Ladislaus Bartholomaeides (1754–1825) evangélikus lelkésznek a Gömör vármegye leírását tárgyaló munkáját („Felső-Magyarország tekintetes Gömör vármegyéjének történeti-földrajzi-statisztikai leírása. A táj arculatát és az aggteleki barlangok rajzát ismertető térképekkel”) mutatom be¹, amely 1806–1808 között jelent meg Lócsén. Noha a szerző az Eördegh magyar nemesi családból származott, magyar nyelven nem publikált, nyomtatott és kéziratban maradt művei latin, német vagy szlovák nyelven születtek.² Szlovák nyelvű munkái tankönyvek, a latin nyelvűek pedig fő művének, a Gömör-leírás előmunkálatainak tekinthetők. Ez a könyv, bár több tudományág (történelem,³ néprajz⁴) érdeklődését fölkelte, még nincs magyarra fordítva.

A majdnem 800 oldalas műből csupán egy kis részlet bemutatására vállalkozom: azon Ózd környéki falvak leírását fordítottam le a latin eredetiből, amelyek Gömör megye egykori serkei járásában helyezkedtek el, de Trianon ellenére is Magyarországhoz tartoznak. (A putnoki járás falvainak leírásával így nem foglalkozom.)

Bartholomaeides a wittenbergi egyetemen tanult, és műve is a német államismereti irodalom felől értelmezhető. Erre utal az általa a címben használt „statisztikai” jelző, ugyanis a korabeli felfogás szerint „a statisztika feladata mindazon dolgok számbavétele, amelyek az állam életére befolyással és jelentőséggel bírnak”,⁵ így Gömör megye leírásában is az éghajlat, földrajzi viszonyok, gazdaság, társadalom, birtokviszonyok, ásványkincsek, népességi arányok, jogszokások stb. közlését találjuk.

Közismert, hogy Magyarországon a latin 1844-ig a hivatalos nyelv szerepét töltötte be, a 18-19. század fordulóján azonban már megerősödött a magyar nyelvű szép- és tudományos irodalom is. A Gömör-monográfiát így joggal vethetjük össze a hazai tudományosság vele egy időben megszülető alkotásaival, például a gömöri születésű Vályi K. András „Magyar országnak leírása” című, 1796-1799 között magyarul megjelenő munkájával. Ebben a környezetben már indoklásra szorul, hogy miért latinul, s nem valamelyik élő nyelven (magyarul, németül vagy szlovákul) írta meg fő művét a szerző. A választ talán az az egyedülálló, Felső-Magyarországhoz köthető jelenség adhatja meg, hogy a latin a vegyes lakosságú területek között érintkezési vagy közvetítő nyelvként is szolgált.⁶

1 Eredeti latin címe *Ladislaus Bartholomaeides: Incliti superior Ungariae comitatus Gömöriensis notitia historico-geographico-statistica. Cum tabulis, faciem regionis et delineationem cavernarum ad Agtelek exhibente, Leutschoviae, 1806–1808.* – Az öt falu ismertetését a saját fordításomban közlöm.

2 A szerző rövid életrajzára és műveinek fölörölására lásd *Zoványi Jenő: Magyarországi protestáns egyháztörténeti lexikon.* Budapest, 1977. 53.; ill. *Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái I. kötet.* Budapest 1891. 642-643. (reprint: Budapest, 1980-1981)

3 A leírást fölhasználta: *Ila Bálint: Gömör megye. A megye története 1773-ig.* I–IV. Budapest, 1944–1976.

4 Az első rész néprajzi érdekességű adatait foglalja össze *Ujváry Zoltán: Néprajz Bartholomaeides monográfiájában.* In: Uő.: *Gömöri magyar néphagyományok.* Miskolc, 2002. 831–867. Ugyanezt a szöveget rövidítve lásd: *Paládi-Kovács Attila (szerk.): A nemzetiségek néprajzi felfedezői.* Budapest, 2006. 104-127.

5 *Horváth Gergely Krisztián: Csiszolatlan gyémánt. Bél Mátyás életművéről három kiadvány kapcsán.* In: *Korall* 2003/11–12. 276.

6 *Tóth István György: Mivelhogy magad írást nem tudsz... Az írás térhódítása a művelődésben a kora újkori Magyarországon. Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 17.* Budapest, 1996. 153.

Természetesen Bartholomaeides mintái és közvetlen forrásai is latinul író tudósok voltak.⁷ Közülük két hazait emelek ki: a Trencsény megyei származású Timon Sámuel jezsuita pap „Magyarország Tisza folyójának és részben a Vágnak az ismertetése” (1735), és a Zólyom megyében született Bél Mátyás evangélikus lelkész „Gömör vármegye leírása” (1749) című műve állítható párhuzamba Bartholomaeides megyeleírásával.

Timon Sámuel (1675–1736) magyarul nem olvasható könyve⁸ a Tiszába ömlő folyókat és patakokat tárgyalja, így mutatja be a Sajó partján fekvő gömöri és borsodi községeket: „A Rima torkolata alatt van Sajópüspöki, Sajónémeti, Kazinc és Szentpéter. Putnok alatt, ami szemben van Püspökivel, fekszik Kaza és Bódva. Ezen a vidéken fut keletről egy patak, amit két folyóvíz táplál, közülük az egyik északról, a másik délről fordul ide. Ennek nincs saját neve, a másik viszont a sajátját a két Hangony falutól kölcsönözte, és addig meg is őrzi, amíg magába nem fogadja a társát, és elválasztja Gömör megyét Borsodtól. Tehát Gömörben van az előbb mondott két Hangony falu, és alattuk van Szentsimon. Borsod megyében pedig Nádasd és Arló, amiket a déli irányból érkező patak mos, nemkülönbén Csepány, amit az északi részén érint. Mielőtt egybefolyának, van Bolyok, alatta a déli parton Várkony, ami a Sajó mellett több faluval együtt Borsodnak engedelmeskedik. Ez a patak Püspöki és Németi között folyik bele a Sajóba.” (106-108)

Timon műve, amint ebből a részletből is kiviláglik, kissé száraz felsorolása csak a Sajó menti községeknek, amit ritkán szakít meg valamilyen történeti, néprajzi, gazdasági vagy természeti érdekesség említésével. Könyvében feltűnik a török idők emléke, amikor megemlékezik Putnok híres végvárának a nyomairól, amit „egykor az egri törökök ellen emeltek védőbástyául” (106). Megemlíti, hogy a Murány folyó „a gömöri üveghutáknak szolgáltat vizet” (101), vagy hogy „Tapolca hőforrásai kevésbé látogatottak” (112). Timon két latin epigrammában is dicséri Gömör megye természeti gazdagságát, vasércben való bőségét. Bartholomaeides felhasználta és idézte Timont, és ezt a két disztichonos verset a saját műve elé mottónak illesztette.

Bél Mátyás (1684–1749) tervszerűen kezdett bele a fentebb már említett statisztikai módszer segítségével a korabeli Magyarország ismertetésébe.⁹ Gömör megye leírása a 18-19. században azonban nem jelent meg nyomtatásban, mégsem zárható ki, hogy Bartholomaeides kéziratban ismerte az ugyancsak evangélikus lelkésztrása írását. Ennek a műnek van modern magyar nyelvű kiadása.¹⁰

Bartholomaeides műve Bél Mátyás megyeleírásaihoz hasonlóan két részre oszlik. Az első a megye általános ismertetését adja, a második, a „különös rész” változó terjedelemben írja le a gömöri falvakat és mezővárosokat. Béllal ellentétben azonban a sokszoros terjedelem részletesebb leírást tesz lehetővé. Például az aggteleki barlang ismertetését, ami Bélnél kb. 9 sort tesz ki, a későbbi szerzőnél a 492–509. oldal között találjuk.¹¹

7 A 18. századi történeti és országismereti irodalomra az alábbi összefoglalások használhatók: *Hóman Bálint*: A forráskutatás és forráskritika története. In: *Hóman Bálint* (szerk.): A magyar történettudomány kézikönyve. I. kötet - 3/A. füzet. Budapest, 1925. 9-18.; *Kosáry Domokos*: Művelődés a XVIII. századi Magyarországon. Budapest, 1996. 144-153.; *Gunst Péter*: A magyar történetírás története. Debrecen, 1995. 101-122.; ill. *Erős Vilmos*: A XVI-XVIII. századi történetírás (II.). In: *Világosság* 2009/ösz. 127-137.

8 *Timon Sámuel*: Tibisci fluvii notio Vagique ex parte. A faksimile szövegét gondozta és a kísérő tanulmányt írta: *János István* (Nyíregyháza, 1999).

9 Programjának legújabb összefoglalására lásd *Tóth Gergely*: Bél Mátyás Notitiájának kritikai kiadása. Bél elképzelései és az új kiadás tervezete. In: *Fons* 2008/15. 425-443; Az államismereti irodalomra és Bél lehetséges mintáira lásd *Uő.*: Bél Mátyás „Notitia Hungariae novae...” című művének keletkezéstörténete és kéziratának ismertetése. PhD-disszertáció. Budapest, 2007. (Online: <http://doktori.btk.elte.hu/hist/tothgergely/diss.pdf>)

10 *Bél Mátyás*: Gömör vármegye leírása (1749). Ford.: *Tóth Péter*. Gömör Néprajza XXXV. Debrecen, 1992

11 *Restás Attila*: Vergíliusi utazó Réaumur-skálával. Az aggteleki barlang felmérése mint alvilági utazás Ladislaus Bartholomaeides Gömör vármegye leírása c. munkájában In: *M. Nagy Ilona - Szekeres Csilla - Takács Levente - Varga Teréz* (szerk.): Xenia. Tanulmányok a nyolcvanéves Tegye Imre tiszteletére. AGATHA XXIV. Debrecen, 2010. 345-353.

A mellékletben közölt hat falu leírásából is követhető Bartholomaeides módszere. Kitér a falvak fekvésére, természeti környezetük leírására, megemlítve a szántók termékenységét vagy az erdők közelségét. Ismerteti az egyházi viszonyokat (Hangony mellett utalva az egykori pálos remeték kolostorára). Közli a demográfiai adatokat, a házak, háztartások számát, és a lakók rendi hovatartozását, anyanyelvét és vallását. A vizsgált településeken, mint több gömöri és borsodi településen is, magas a helyben lakó kuriális kismenesség száma.¹²

HANGONY. Két ilyen nevű helyet találunk, jelesül Alsó- és Felsőhangonyt. Mindkettő ugyanabban a járásban, mármint a serkei járásban, ugyanabban a völgyben, az ugyanazon nevű patak mentén, Szentsimon szomszédságában fekszik. Mindkettő Borsod határáig terjed. *Alsóhangony* Putnoktól két, Rimaszécstől pedig egy mérföld távolságra van. 33 háza és 360 lakója van, akik 40 családra és 53 házaspárra oszlanak. Köztük az 1804. esztendő hozzátéveleg 20 nemes személyt talált. Mindannyian magyarul beszélnek, és a római katolikus vallást követik a szentsimoni plébános vezetésével. Megélhetésük közepes a mezőgazdaságból kifolyólag, ami a dombok miatt nem valami könnyű, de mégis jövedelmező. Állattenyésztésből és a kézzel végzett munkából gyarapodnak. Több földesúrnak vannak alárendelve. *Felsőhangony* kicsivel magasabban fekszik, és nagyságával felülmúlja az előbbi helyet. Ugyanis 41 házból, 50 családból, 80 házaspárból és 279 jobbágyból, és hozzátéveleg 200 nemes személyből áll. Mind az alsó-, mind a felsőhangonyiak a katolikus vallást követik, és a szentsimoni plébános alá tartoznak. A jobbágyok több földesurat ismernek, és a nemesekkel együtt nehéz munkával művelik a földet, és szorgalmasan foglalkoznak az állattartással és a kertekkel. Ősi a Hangonyi család, amelyik a faluról kapta a nevét. Hangony kolostoráról, amit a hely és a birtok urai építettek és a Széchyek támogattak, már fentebb említés történt.

SAJÓPÜSPÖKI. Község a serkei járásban Bánréve felől Velkenye falu irányába a Sajó nyugati partján. 57 házat számlál, összes lakosa 426 fő, akik közt néhányan nemesek. Ebbe bele vannak számolva azok a jobbágyok, akik a rozsnói püspökségnek vannak alávetve. A katolikus vallást követik, és egy templom és plébánia visel rájuk gondot. Paraszti munkából élnek, ami ezen a termékeny vidéken, mivel a föld nem köves, könnyű, és nagy haszonnal kell hogy járjon.

SUSA. Falu a serkei járásban fekszik, Urajhoz és Szentsimonhoz közel. 33 háza van, bennük 167 lakója. Nemzetiségüket tekintve mind magyarok, azonban különböző vallásúak. Több földesurat tisztelnek, és paraszti munkából élnek.

SZENTSIMON. A serkei járásához tartozik, Borsod vármegyével határos, Hangony és Bolyok közt fekszik. 55 házból álló község 65 családdal, 99 házaspárral, ahol összesen 370 férfi és nő lakik. Katolikus vallású magyar lakosai vannak, akikre egy plébános visel gondot. A Csáky grófnak vannak alávetve, és a jövedelmező paraszti munkából könnyedén élnek.

URAJ. Falu a serkei járásban, Susa alatt, két mérföldre fekszik Rimaszombattól. 46 házat foglal magába, lakóinak száma pedig 311 fő, ezen kívül körülbelül 50 nemes személy lakik benne. Valamennyien a katolikus vallást követik, és a szentsimoni plébánosnak vannak alárendelve. Földművelésből és az ahhoz kapcsolódó állattartásból élnek a termékeny és sík területüket megművelve. Különböző földesurak vannak.

ZABAR. Két ilyen nevű hely van, jelesül *Németzabar* és *Tótzabar*, mindkettő a serkei járásban, ahol Heves vármegyével szomszédosak. Németzabar lentebb, Tótzabar feljebb fekszik. 70 házból áll, 90 jobbágygal, 109 házaspárral, és összesen 627 lakosa van, akik közül néhányan nemesek. A jobbágyok részint szlovákok, részint magyarok, különböző földesuraknak vannak alávetve, és paraszti munkából élnek.

RESTÁS ATTILA

12 Legújabb feldolgozás a kismenességre: *Alabán Péter – Csépanyi Attila: Hódoscsépany története a XX. század közepéig*. Ózd, 2006. 37-39.; ill. *Alabán Péter: Domaháza monográfiája és történeti bibliográfiája*. Domaháza – Ózd, 2010. 22-28.

A BOLYOKI KOVÁCS CSALÁD NEMESI OKLEVELE

Az oklevél leírása

Munkámban az egykori Bolyok községben élő Kovács család nemesi oklevelének¹ fordítását és rövid tartalmi ismertetését² közlöm. Az általam fordított okirat egy nemesség és címeradó-mányozó oklevél, más néven armális. Évszázadokon át a társadalmi rang igazolására szolgált, a kiváltságok forrásának tekintették, ezért féltve őrizték. A kiváltságokat tartalmazó oklevelek megerősítése mindig függőpecséttel történt.³ Az oklevél anyaga pergamen, a leírás nyelve pedig latin. A magyarországi gyakorlatnak megfelelően a címerkép az oklevél szövegének elején, a bal felső sarokban található. A címeres levél külső ismertetőjegyei: alakja téglalap, formátuma fekvő, magassága és szélessége 504 illetve 713 mm. A plicatura mérete 174 mm. A címerkép magassága és szélessége 147 illetve 129 mm. A címerleírás heraldikailag így hangzik: „Barna keretben halványszürke címerszőnyegen ovális zöld babérkoszorú által övezett halványszürke mézőben helyezkedik el a címer.”

A címerképen militarista elemek láthatóak (vörös színű pajzs, farkas, szablya), amelyek arra engednek következtetni, hogy a címerszerzők valamilyen hadi érdemeik által nemesítették meg. Írásképeire jellemző a széles margók használata, és az eltérő betűtípusok alkalmazása. Az oklevél kezdősorai arany betűkkel íródtak, és karaktereit nagyobbított írással készítették el. Szövege halvány, néhol alig olvasható. Láthatóan összehajtott állapotban tárolták, a benne lévő függőpecséttel együtt.

Az okirat kezdősora a „Nos Ferdinandus tertius” megnevezi a kiadót, III. Ferdinánd német-római császárt, magyar és cseh királyt, aki magyar királyként 1637-1657 között uralkodott. Őt személy nevét olvashatjuk a megadományozottak között: Lök Márton, akinek felesége Tuza Zsófia, és fia István. Az említett István valószínűleg kettejük házasságából való. Utánuk Kovách György és Gergely nevei olvashatóak. Az említettek családi kapcsolatairól azonban nem tudunk meg ennél többet.

A címerkép leírását csak annyival egészíteném ki, hogy a fordítás szerint a farkas, a pajzs jobb oldala felé fordulva látható, az armálison szereplő képen azonban pont a pajzs bal oldala felé néz. Ennek magyarázata, hogy a heraldika szabályai szerint az oldalak tükröződnek, vagyis felcserélődnek.⁴

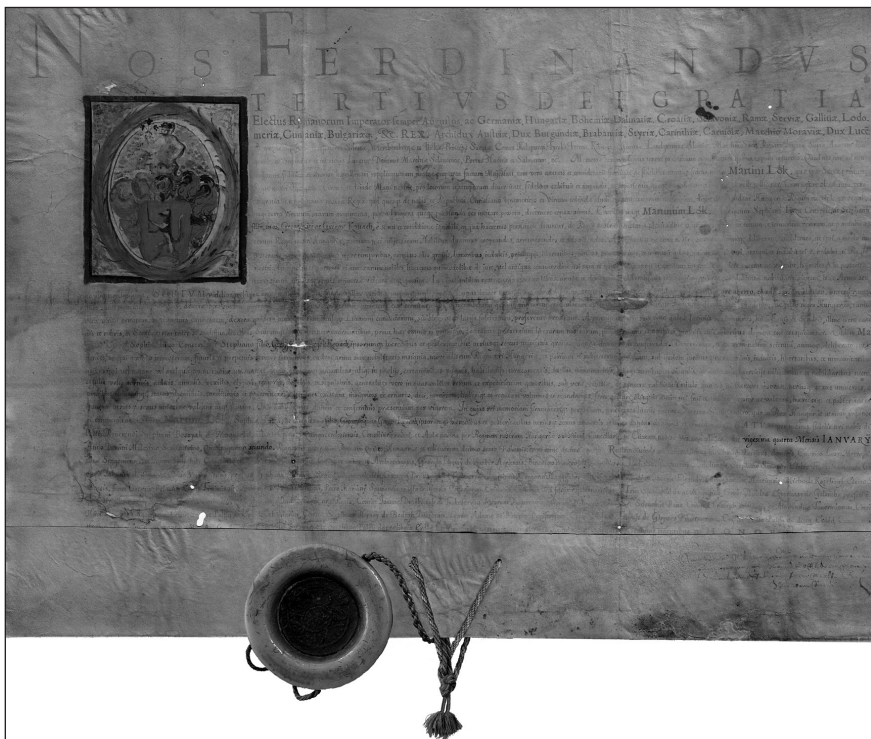
A címert egyszerűnek nevezzük, mivel egy mezőből és egy motívumból áll. Motívumainak jelentéstartalma többféle lehet. A címerpajzsról elmondható, hogy kerekalpú változattáról van szó. Formája a hegyestalpú pajzsból alakult ki, és a magyar heraldika egyik kedvelt alakja volt. A pajzsot négyféle állásban ábrázolták, a képen látható egyenes állású. A pajzs fölötte, arra támaszkodva találjuk a heraldikai sisakot, jelen esetben nyitott rostélyal, amely így az arcot nem takarja el. A nyitott sisak a fej formáját követi, ovális alakú, elől és hátul kissé túlnyúlik a váll vonalán. Tetején került elhelyezésre a sisakdísz. A kettő között azonban még ott találjuk a heraldikai koronát. A lilium az egyik legrégibb és legkedveltebb virágábrázolás, melyre szigorú szerkesztési szabályok vonatkoztak. Elsősorban a pajzson találhatóunk vele, de a mi esetünkben, a sisakdíszben szereplő ifjú tartja a kezében.

1 Az eredeti oklevél Dr. Kovács Attila tulajdonában van.

2 Az oklevél keletkezésére és teljes leírására vonatkozó munka (Fejezetek a Kovács család történetéből) az Ózdi Művelődési Intézmények Városi Könyvtár Helyismereti gyűjteményében tekinthető meg.

3 Bertényi Iván (szerk.): A történelem segédtudományai. Budapest, 2006. 161.

4 Szálkai Tamás: Armales Transylvanorum. Válogatás az erdélyi fejedelmek címeradóányaiból. Máriabesnyő-Gödöllő, 2009. 29.

Az eredeti címeres oklevél

A leírást olvasva két ponton figyelhetünk meg eltérést a szöveg és a kép között. Az első az íjú kezében tartott liliumok, amelyek a leírásban fehérek, a festményen azonban fekete színben jelennek meg. A másik a címerpajzs takarói, amelyek „innen aranyhárom és sötétkék, onnan, pedig fehér és vörös színűek”. Az ábrán ehhez képest fekete és vörös foszlányokat látunk. Tehát mindkét esetben a fehér színt feketének ábrázolták. A festékekbe fémes eredetű alapanyagokat is keverték, hiszen az arany és ezüstszíneket nem tudták másként előállítani. Az idő múlásával, és a fémekre gyakorolt környezeti hatások következtében a festék elveszítette eredeti színét, és mára szinte fekete színűre korrodálódott.

Az oklevél fontos része a keltezés, amely a kiállítás helyét és idejét (év, hónap, nap) tartalmazza: „Bécsben, az Úr 1642. esztendejének január havának 24. napján.” Miután az elkészült címeres levelet az igénylők megkapták a kancelláriától, a törvényi rendelkezéseknek megfelelően gondoskodtak annak mielőbbi kihirdetéséről. A levél felhajtásának jobb oldali harmadán, ezen kihirdetési záradék olvasható. Hiába ismerjük a megadományozottakat, és még sok fontos információt az oklevélből, ha azt nem tudjuk megmondania, hogy a család az ország melyik részén élt ebben az időben. Ezt egyedül csak a beiktatásból lehet megtudni. Ennek szövege azonban nagyon rövid és szűkszavú, mindössze három és fél sor! Halványasága és elmosódottsága miatt ez a rész a legkevésbé olvasható.

Az első sor tartalmazza a beiktatás évszámát: „Anno Domini Millesimo Sexcentesimo Quadragesimo Secundo...” – Az Úr 1642. évében. A második sor felénél kezdődik a hely meghatározása, amely felolva így hangzik: „Comitatus Geomeriensis in oppido eiusdem nomini...” – Gömör megyében, az ugyanazon nevű mezővárosban. Ebben az időben a Gömör vármegyében megtartott nemesi közgyűléseket az ugyancsak Gömör nevű mezővárosban bonyolították le.

A család történetére vonatkozóan nem találtam feljegyzést Nagy Iván⁵, Kempelen Béla⁶, és Mihályfalusi Forgon Mihály⁷ nemesi családokkal foglalkozó műveiben sem. Az oklevél beiktatásával kapcsolatosan jártam Miskolcon, a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltárban. Itt 35 különböző Kovács család iratait őrzik, és ezek közül az egyik a XVIII. században Bolyokon lakott.

A Sajóvárkonyi Római Katolikus Plébánia anyakönyveiből a család ősei egészen a XVIII. század közepéig levezethetőek, és mint Bolyok területén lakó nemesek szerepelnek itt az idők folyamán. Ezek elé kapcsolhatók be a leszármazása a levéltári forrásokban szereplő ősök. Az egyik 1776-ban kelt latin nyelvű levél magában foglalja egy 1719-ben megtartott Gömör vármegyei nemesi gyűlés leírását. Ebben szerepel Kovács Péter, aki korábban Gömör megyében élt, és Runya faluban tartotta rezidenciáját. Ő 1719-ben mutatta be nemesi levelüket és más irataikat, amivel igazolta kétségtelen nemességét. Erre azért volt szükség, mert bizonyára ő és testvére István voltak azok az ősök, akik a Gömör megyei Runyáról Borsod megye Bolyok községébe települtek át. Nemesként szabadon költözhetek az ország bármely részére. Ez a levél azonban azt az előbbi állítást is megerősíti, miszerint a nemesi levél felhajtásán található beiktatási szöveg fordítása helyes volt.

A család ősei tehát Gömör megyei eredetűek, az ott véghezvitt cselekedeteik jutalmaként nemesítették meg, az ottani nemesi közgyűlésen hirdették ki oklevelüket. Csak ezt követően, néhány évtized elteltével költöztek át a Borsod megye északi határán fekvő Bolyokra, ahol leszármazottaik három évszázadon keresztül tovább éltek, és ahol egy részük ma is él.

Az oklevél fordítása

„Mi, III. Ferdinánd Isten kegyelméből mindig felséges, választott római császár, Németország, Magyarország, Csehország, Dalmácia, Horvátország, Szlavónia, Ráma, Szerbia, Galícia, Lodomeria, Kunország, Bulgária stb. királya, Ausztria főhercege, Burgundia, Brabant, Stájerország, Karintia, Krajna hercege, Morvaország őrgrófia, Luxemburg, Felső- és Alsó Szilézia, Württemberg és Théka hercege, Svárország fejedelme, Habsburg, Tirol, Ferrete, Kiburg és Görz grófia, Elzász őrgrófia, az Enns felett fekvő Szent Római Birodalom, Bajorország, Felső- és Alsó Luzsácia őrgrófia, a Szlavón őrgrófság, Pordenone és Salzburg ura, stb. Adjuk emlékezetül jelen oklevelünk erejével, tudatván mindazokkal, akiket illet, hogy Mi, néhány hívűnknek Felségünk elé terjesztett legalázatosabb kérelmére, továbbá pedig meggondolván és figyelembe vévén hívűnknek Lök Mártonnak hűségét és hűséges szolgálatait, melyeket Ő először Magyar Királyságunk Szent Koronájának, azután Felségünknek különböző helyen és időben híven teljesített és a jövőben is tenni és teljesíteni ígérkezik. Mivel tehát Mi, azoknak, akik Nekünk és a kereszténységnek érdemeket és tiszteletet szereztek, királyi kegyelmünk és bőkezűségünk folytán elődeinknek Magyarország néhai dicső királyainak példáját követvén, érényeiknek jutalmát - mely őket még nagyobbak teljesítésére buzdíthatja - meg szoktuk adni. Ezért tehát ugyanezt a Lök Márton, általa feleségét Tuza Zsófiát, és fiát Istvánt, valamint Kovács Györgyöt és Gergelyt, a nem nemesi állapotból és helyzetből, melyben eddig voltak, királyi hatalmunk teljességével és különös kegyelmünkkel elhatároztuk, hogy Magyarországnak és kapcsolt Réseinek igazi és kétségtelen nemeseinek rendjébe felvesszük, befogadjuk és soroljuk. Megengedvén és megfontolt elhatározásból beleegyezvén, hogy ők mostantól fogva a jövőben örökidőig mindazon kegyekkel, tisztségekkel, kedvezményekkel, kiváltságokkal, szabadságokkal, jogokkal, előjogokkal és mentességekkel, amelyekkel Magyarországnak és a kapcsolt Részek többi igazi, régi és kétségtelen nemesei eddig bármilyen jog vagy szokás alapján éltek és élnek, azokkal mindkét nembeli összes örökösök és utódaik élhessenek, azokat élvezhessék és bírassák. Irántuk tanúsított kegyelmünk, jóakaratumk és nagylelkűségünk bizonyosságául, továbbá igazi és kétség-

5 Nagy Iván: Magyarország családai címerekkel és nemzékrendi táblákkal. Reprint kiadás. Budapest, 1987

6 Kempelen Béla: Magyar nemes családok I-XI. Budapest, 1911-1932

7 ihályfalusi Forgon Mihály: Gömör-Kishont vármegye nemes családai. 2. kiadás. Somorja, 2001.

telen nemességük jeléül ezt a nemesi címert, avagy jelvényt adományozzuk: [látható] egy egyenesen álló vörös színű katonai pajzs, melynek alját zöld mező foglalja el, ebben egy teljes farkas, a saját természetes színében lefestve, egyenesen áll, hátsó lábait szétterpesztve, szája kitátva, farka magasba emelve, a bal mellső lábában szablyát tartani, jobbját pedig, előre nyújtva, a pajzs jobb oldala felé fordulva látszik. A pajzsot nyitott rostélyú katonai sisak fedi királyi koronával, [ebből] egy szép arcú ifjú, fekete magyaros süvegbe és zöld tunikába öltözve középig kiemelkedik, jobb kezében fehér lilomágascskák, balját oldalára helyezi. A sisak omlaról vagy tetejéről innen aramszárga és sötétkék, onnan fehér és vörös szalagok vagy foszlányok omlanak alá a pajzs széleire, amelyek a pajzsot megfelelően ékesítik. Miként mindez jelen oklevelünk elején a festő keze által művészién saját színekkel megfestve is látható. Ennek a Lök Mártonnak, és feleségének Tuza Zsófiának és fiának Istvánnak, valamint Kovách Györgynek és Gergelynek és mindkét nembeli örökösöknek és utódainak ezt a címert kegyesen adtuk és ajándékoztuk. Elhatározván, eltökélt szándékkal és megfontolt lélekkel megengedvén, hogy ők ettől fogva örökidőkig mindig ezt a címert, avagy nemesi jelvényt Magyarország és az alávetett Részek igazi, és kétségtelen nemesieinek a szokása szerint ugyanazokkal a jogokkal, előjogokkal, kedvezményekkel, szabadságokkal és kiváltságokkal, amelyekkel azok, akár természetnél, akár régi szokásnál fogva éltek és amelyeknek örvendtek, élnek és örvendenek mindenütt: csatákban, ütközetekben, dárdavetésen, lovagi tornákon, bajvívásokon, párvialalokon és egyéb katonai és nemesi gyakorlatokon, nemkülönbön pecsételen, kárpitokon, üstökön, szőnyegeken, gyűrűkön, zászlókon, pajzsokon, hajítófegyvereken, házakon, sírhalmokon, és általában bárminemű tárgyon és bármiféle vállalkozás során, a régi és hamisítatlan nemesség címén, amellyel őket és valamennyi mindkét nembeli örökösüket bármely rangú, rendű, állapotú és méltóságú férfiú részéről felékesítettnek és felruházottnak mondatni, neveztetni, elismertetni és tartatni akarjuk - és a címert hordani és viselni megparancsoljuk - valamint, hogy azt örökké használhassák, élvezhessék és annak örvendhessenek. Sőt, őket jelen oklevelünk által megnevesítjük és nekik nemességet adunk és adományozunk. Ennek az emlékére és örök erősségére titkos függőpecsétünkkel - melyet, mint Magyarország királya használunk - megerősített nemesi kiváltságlevelelünkkel ugyanazon Lök Mártonnak, Tuza Zsófiának és fiának Istvánnak, valamint Kovách Györgynek és Gergelynek, valamennyiük mindkét nembeli összes örökösöknek és utódainak kegyesen adtuk és átengedtük. Kiadatott a Mi őszintén kedvelt híviünk, fötisztelendő magyarbéli Bosnyák István választott pécsi püspök, tanácsosunk és a Magyar Királyi udvar kancellárja által Bécsben, az Úr 1642. esztendejének január havának 24. napján. Római birodalombeli uralkodásunk 5., a Magyarországinak a 16., a Csehországinak pedig a 14. évében. Főtisztelendő és tisztelendő atyák a Krisztusban, Lósy Imre esztergomi érsek, Teleghdy János a kánonilag egyesült kalocsai és bácsi egyházak érseke, zombori Lippay György egri, Winkovich Benedek zágrábi, Hosszútóthy László váradi, Simándy István választott erdélyi, orbovai Jakusith György választott veszprémi, az előbb mondott Bosnyák István választott pécsi, trakostyáni Draskovich György györi, Nagyalvay György választott váci, a már mondott Teleghdy János nyitrai adminisztrátor, Kopchány Mihály választott szerémi, Billavich György testvér választott Tinnini, Püsky János csanádi, Mariany Péter zengi és modruszi püspökök Isten egyházát szerencsésen kormányozván. Továbbá, tekintetes és nagyságos gróf galántai Esterházy Miklós az előbb mondott Magyarországunk nádora, gróf homonnai Druegh János országbíró, gróf trakostyáni Draskovith János dalmát-, horvát-, szlavón bán, gróf alsólendvai Bánffy Kristóf tárnokmester, gróf Zrínyi Miklós királyi főlovászmester, gróf erdödi Pálffy János királyi főkamarás, gróf bedeghi Nyáry István királyi főajtónálló, gróf Batthyány Ádám királyi főétekgfogó, gróf gimesi Forgách Ádám királyi főpohárnok, az előbb mondott gróf erdödi Pálffy Pál királyi főudvarmester, valamint az említett erdödi gróf Pálffy István Pozsony vármegye főispánja és még sokan, akik Magyarországunk vármegyéiben tisztségeket és méltóságokat töltenek be.”

KOVÁCS VERES TAMÁS GERGELY

AZ 1956-OS FORRADALOM ÉS SZABADSÁGHARC ESEMÉNYEI AZ ÓZDI GIMNÁZIUMBAN

(Visszaemlékezések, cikkek alapján)

A 2009/2010-es tanév megnyitóján iskolánkat az a megtiszteltetés érte, hogy az '56-os Szövetség Országos Elnöksége az ózdi József Attila Gimnáziumnak az '56-os forradalom és szabadságharc lobogóját adományozta és az '56-os Szövetség jogi tagjainak sorába fogadta. A Szövetség nevében Ivacs István, a József Attila Gimnázium öregdiákja adta át a zászlót és az oklevelet. Az ünnepség ösztönzött minket arra, hogy utánajárjunk, hogyan is vettek részt iskolánk egykori diákjai a forradalomban.

Ivacs István segítségünkre volt, hogy jobban megismerkedhessünk ezzel az időszakkal, és a forradalom ózdi eseményeivel. Az ő visszaemlékezései alapján próbáltuk rekonstruálni az akkori eseményeket.

Bevezetés

„1941. március 17-én születtem Ózdon. Szüleim Ózd környéki településekről származtak. Négy testvéremmel együtt itt jártunk iskolába. Azonban az élet az ország különböző pontjára szórt szét bennünket. Édesanyánk hunyt el elsőnek, majd az öcsém és a legidősebb húgom távoztak közülünk. Még az édesapánk él, jelenleg a 96. évét tölti, a legfiatalabb húgom és születésileg a középső pedig távol laknak Ózdtól. Én is másutt, egy 60 km-re lévő településen, Recskén lakom. Valahol a Drótos udvar környékén szülehettem, mert egy jó ideig azon a környéken, azaz Ráctagban laktunk. Egészen első osztályos koromig a jelenlegi orvosi rendelő közelében laktunk. E miatt az első osztályt a kőaljai iskolában végeztem, majd a Gyártelepibe jártuk, mert alsó Hétesben kaptunk lakást. Akkor nagyon másképpen nézett ki ez a lakótelep. A gyár szakmunkásai, üzemvezetőinek egy része lakott itt. Rend és tisztaság jellemezte, az ott lakók jelentős hányada a születéstől a haláláig itt élte az életét. Ránk, gyerekekre is ez volt a jellemző. Én hamar kitűntem a korabeli fiúk közül, részben azért, mert másképpen gondolkodtam, s mindig voltak merész elképzeléseim. A napi kötelező oktatási anyagon felül kémia és orosz szakkörbe jártam, rendszeresen tömegsportoltam, tagja voltam az iskola zenekarának (xilofon és furulya volt az erősségem), illetve az úttörőházban én lettem az ifjú vezető. Gembár Imre bácsi után Légrádi József lett az úttörő ház igazgatója. Állítom, mindketten saját fiuként kezeltek, én is apámként tiszteltem őket. Édesanyám részéről, részben az anyai nagybátyja hatására – ő volt a helyi katolikus főpap – először Pannonhalmára iskoláztak be, de a felvételi eljárás bentlakásos ideje alatt rájöttem, ez a világ nem az a világ. Így Gembár Imre bácsi javaslatára beiratkoztam a gimnáziumba, Sztronga József tanár úr osztályfőnököm legnagyobb örömére. Keményfejú, határozott elképzelésű, nem kissé öntörvényű gyerek voltam. Osztályfőnököm is rendelkezett hasonló személyiségjegyekkel, így azután jól kiegészítettük egymást.”

Emlékképek a forradalom napjairól

„Közvetlenül a forradalom előtti napok egyikén a gimnáziumba meghozták a télire való krumpplit. A gépkocsi odatolatott a személyi bejáróhoz, az illetékes tanár beszólt, hogy aki részt kíván venni az akcióban, annak irány a kijárat! A zsákok 96 kg-osak voltak, a teherautón lévő rakodók pedig nem nagyon voltak figyelmesek, vagy nagyon is figyeltek. Egyik, másik zsákot

úgy meglendítették, hogy a forduló fala adta a másikat. Föl a lépcsőn, át az aulán, le a lépcsőn és a lejtőn. Ekkor én olyan 180 cm magas voltam, vasággal együtt 53 kg volt a súlyom. Bizottsági adat, most is megvan, pecsét is van rajta! Szóval, fordultunk néhányszor, mert közben egy másik teherautó is megérkezett. Ilyen előzmények után érkeztem haza úgy 19 óra körül. Édesanyám éppen azon zsortölelődött, hogy moshatja újra a ruhákat, mert elszakadt a szárító kötele, és a ruhák sárosak lettek. Volt is elképzelése, hogy ki kapaszkodott, egyensúlyt remélve a kimosott ruhákba. A ruhaszárító kötéllel az volt a baj, hogy nem kötélből, hanem kiselejtezett erős kábel vörös réz drótjából volt az anyaga. Nem volt egyszerű a technológiája a ruhaszárítóvá való átváltozásnak, ezért ez most szóba sem jöhetett, meg kábel sem volt tartalékban. Az idő, ami mindég a legkevesebb! Nem volt más hátra, a kapaszkodó kocsmá-töltelék néprádiójának az antenna drótja megszerzése volt a legegyszerűbbnek tűnő megoldás. A *Néprádió*: egy doboz, két gombbal. Bekapcsoló és sercegést szabályozó gomb, a másikkal az akkori Kossuth és a Petőfi rádiót lehetett fogni, ha az antenna elég hosszú volt ahhoz, hogy a völgykatlan árnyékolását kiküszöbölje. Ha még a földelés is rendszeren a földben volt, remény volt rá, hogy megszólal. A háború alatt a hatóság begyűjtötte az összes rádió vevőkészüléket. Adtak róla átvételi elismervényt is, de ha a raktár találatot kapott, vagy kifosztották nem volt mit visszaadni, ha a volt tulajdonos esetleg meg is jelent a készülékéért. Ezen ügyek orvosolására találták ki a Néprádiót.

Azzal mentem el, hogy mire anyu kimossa a ruhákat, lesz mire kiakasztania. Igen ám, de a kapaszkodó kocsmatöltelék nem csak előttünk vesztette el az egyensúlyát és máshol sem álltak jobban a gyerekméretű ruhák mennyiségével, mint mi, így azután voltunk néhányan, akik szárító drót miatt kóvályogtunk a szitáló esőben. Este 19.30 körül - október 22-e táján - már nincs világos. Viszonylag egy időben változott át ruhaszárítóvá néhány nem közszeretnek örvendő lakos rádió antennájának a drótja, amiről a károsultak hangos méltatlankodással értesítették egymást. A sötét miatt meg nem láttuk, hogy furcsa szerzetek ólálkodnak a telepen. A bajt tetézte az, hogy éppen ekkor támadt kedve a Gerő Ernőnek szólani az ő, meg a Rákosi elvtárs népéhez, mármint, hogy békéljenek már meg, mert a világgazdasági válság, meg azok a gaz kapitalisták az okai mindennek, stb., stb. Örültek az ólálkodó civilek, hogy a fránya nedves időben nem kell továbbra kint lenni, mert végre szabotázs van, lehet intézkedni. Úgy, hogy édesanyám még ki sem teregette a ruháinkat, értem már megint jöhetett apám a műszak végén, de most már nem csinylevésért, hanem ellenállóvá válásom okán kellett a kapitányságon vizitálnia. Talán ekkor hallottam először apámtól komolyan mondani azt, hogy talán már benőhetne a fejem lágya. Soha többet nem mondott ilyet.

Október 23-án az iskolában a hangulat kicsit más volt, mint korábban. Kónya Ilussal volt reggel történelem óránk és ő most egészen más volt, mint amit megszoktunk tőle. Egyszerre volt indulatos és megbocsátó és eltért a napi anyagtól pár percre, Gerő Ernő esti dumája kapcsán. Az iskolában akkor már minden tanár tudta, hogy milyen galád ellenálló lettem és ki kellene csapni engem, hogy ne fertőzzem a zsenge tanulóit lelkeket. Ilus megnézte a kobakomat, hogy csakugyan nem verték-e be és mert igazat mondtam, megsimogatta azt, mintha a sérüléseket keresné. Ezt később maga mesélte el, miszerint kedve lett volna a fejemet beverni, mert nem voltam eléggé körültekintő. Szerinte rosszabbul is végződhetett volna a dolog. Ekkor éreztem, hogy most nem a diáklájahoz szólt. Ez Karácsony este történt, amikor ragasztás után az utcán összetalálkoztunk.

Amikor napközben lehetett, felsurrantunk az iskola rádióamatőr termébe és ott hallgattuk, mi folyik a fővárosban, meg a nagyobb egyetemi városokban. Azt tapasztaltuk, hogy az esti és a levelező hallgatók nem a tanrend szerinti anyaggal foglalkoznak. Jóval a tanszoba előírt vége után mentünk el néhányan a gimiből, mert a Vozik Jóska (pedellus) rádióját hallgattuk. Ugyanis az ő néprádiója többet tudott, mint más világvévese. Egyébként is azon már csak a rádió ostromának a zaját és kamarazenét lehetett hallani. Otthon már csak a szüleim voltak ébren, beszélgettek, engem vártak haza, apu is délutános volt, előttem érkezett. Mondtam nekik, hogy kitért Pesten a forradalom, de sajnos le fogják őket verni. Ezt a későbbiek során a megtorlás éveiben sokszor az orrom alá dörgölték, miszerint tudat előre, mégis oda mentél!

Október 24-én voltak óráink, de zömmel nem a tananyaggal foglalkoztunk. A tanáraink a habitusuktól függően beszéltek a lehetőségekről, a jövőről. Egyedül az Ilust kellett csöndesíteni, mert ő aztán fölöttébb Zrínyi Ilusként viselkedett, attól tartottak sokan, hogy agyvérzést fog kapni. Sajnos hamar elment közülünk és nem az agyvérzés végzett vele. Először 25-én vonultunk le a Petőfi térre, az akkori városi tanács épületéhez (most Városi Könyvtár). Úgy történt, hogy óra közben megszólalt az iskolarádió, hogy a szünetre kabátot is vigyünk, mert megyünk tüntetni. Heinrich Vilmos igazgatóval, az élen osztályfőnökeik vezetésével, az egész tanári karral és a testnevelés alól felmentett diákok kivételével szervezett rendezet vonultunk. A tóren már a kereskedelmi szakközép és a szakmunkásképző iskola is csatlakozott. Beszédék és Petőfi versek elhangzása után zárt iskolai kötelekekben elmentünk az 1. számú Postahivatalhoz, hogy együtt érző, támogató táviratot szövegezzenek, adjanak fel Budapestre, meg emlékezetem szerint Miskolcra. Ez alatt a sarki gyógyszertár lépcsőjéről beszédék és Petőfi versek hangzottak el. Emlékeim szerint a zömét a Szakács Albert újságírótól hallottuk, illetve ő volt a szónok is.

Amikor a táviratot feladók elvégezték a dolgukat, a diákok szervezettsége fellazult. Megszűnt az iskolák és osztályok szerinti tagozódás, s csoportok alakultak. Ezek különböző irányokba indultak el. Néhányan az osztályból, illetve más iskolából, először megnéztük, mit csinálnak a gyárban az ismerőseink, a laktanya környékén a katonák, majd ebéd táján visszamentem a rendőrőrs és a kapitányság emberei. Volt néhány ismerős rendőrünk, őket akartuk kifagatni, de összetartás miatt csak másnap tudtunk információhoz jutni. Ettől nem lettünk sem okosabbak, se merészebbek. Visszamentünk, megebédeltünk a gimnázium menzáján, majd néhány dolgot átnéztünk 26-ára. Magyar óra nem múlhatott el egy-két röpdolgozat nélkül, ez az óra minden nap volt, ha másként nem, helyettesítés vagy óracsera útján, esetleg osztályfőnöki átminősítve. 26-án szervezett keretek közötti tüntetés volt a gyár körül. A menet élén határőrökből, honvédségi légvédelmi tűzérékből álló fegyveres biztosító szakasz menetelt, hogy az esetleges fegyveres provokációt megelőzzék. A rendőrség politikai része, az ÁVH (Ózdon is volt belőlük néhány) nem nézte tétlenül, hogy kicsúszik a folyamatok irányítása a kezükből. Ezt az éjszakai, illetve az esti hétesi hírszerzők megerősítették, így okkal lehetett provokációra, esetleg fegyveres erődemonstrációra számítani. Körülgyalogoltunk a gyáron, menet közben hol énekelgettünk 1848-49-es dalokat, hol pedig a menet közbeni lelkesítő, esetleg nem szívemelő beszédeket hallgattunk. Amikor a Hősök terére értünk, ahol a Szovjet Katonai Hősi emlékmű akkor még álló helyzetében időnként el-eltakarta a szónokot és a lelkesítő beszédek sem tartalmaztak a korábban hallottaktól eltérően újabb elemeket, az osztályközösségek ismételt feloszlottak.

Gyakorlatilag ezen a tüntetésen kezdődött el komolyabban a forradalmi tevékenységem. A történet lényege abban állt, hogy az előttünk lévő sorokban felfedeztem a barátaim egy idősebb csoportját. A Keskeny Margó negyedik osztályához csapódott az egyik, ez év nyarán érettségiző tagja, aki a gyűjtési Cipó-hídnál, a jelenlegi körforgalmi csomópont piac felé vezető úttest helyén álló épületében dolgozott, mint könyvtári alkalmazott. Ez az egyedülálló épület még sokáig állt egyedül a Gyűjtő városrész rendezése után is és még a 21. századot is megérte. Ebben az épületben volt a Járási Könyvtár és a beszélgetők arról tárgyaltak, tenni kéne valamit, nehogy a cipósi lakosok kirámozzák, esetleg felgyújtásák azt. Más településeken a közeli napokban már történtek ilyenek, és mi nem akartuk, hogy városunk könyvégetéséről váljon ismertebbé. Osztály- és baráti társaságom alkalmasnak vélt tagjaival néhány percen belül már úton is voltunk a Cipó híd felé. Mire az általam parancsnoknak kikiáltott Keskeny Margó és három hölgy társa megérkeztek, mi már megtettük a szokásos, más küzdelmeinkben begyakorolt védelmi előkészületeket. A két váltásra osztott társaság egyik felét hazaküldtük az otthoni hatósági engedélyek beszerzése és kaja gyűjtése okán, a másik maradó felét pedig a tüntetésről hazafelé poroszkálók alkalmasnak vélt tagjai közül toborzó nóta nélkül besoroztuk a csapatba. Pár órán belül kétszer tíz fős bevethető vegyes nemű őrszemélyzet strázsál a könyvtárban és kétfős felderítő részleg gondoskodott a meglepetésszerű megközelítés elkerüléséről. A legfelsőbb könyvtárparancsnoknak közfelkiál-

tással a könyvtár vezetőjét neveztük ki, akinek ez után háziasszonyi teendői gyakorolhatásához a helyettese kijelölése után belenyugodtunk, hogy az éjszakát a főparancsnok nélkül töltsük a könyvtárban. Este 10 óra felé a véderő létszáma már csökkent, mert a dezertáláson túl volt, akinek az engedélyét a családfő megvonta és az ellen nem volt apelláta. A számomra hasonló okból a kritikus időpont fél 11 tájban következett be, amikor édesapám fölöttebb mosolytalan arccal megjelent. Meghallgatta a kérdéseire adott válaszaimat, s legnagyobb megdöbbenésemre megkérdezte, meddig akarok itt lebzselni? A kérdésben benne volt a fél engedély is. Úgy éjfél felé, amikor visszaérkezett, egy egész szakasznak elegendő, egy napi ellátmányt rakott ki az asztalra. Mielőtt elment, még megkérdezte, volna-e testhezálóbb feladathoz kedvem, ugyanis a Balázs Bácsi már otthon keresett. Ők megbeszéltek valamit, a döntés az enyém. Éreztem, apám most nem a fiával puszog, nem akarta, hogy bárki is hallja, miről beszélünk. Az éjszaka első harmada tovább csökkentette a létszámot, ami dühített; a fiúk száma csökkent. Dankó Feri, Demcsik Pityu, meg Ronyecz Józsa kíséretében elindultunk a cipósi telepre fegyvert „vételezni”. A két „különítményes” tudta, hol lehet vételezni. Az egyik Sárli telepen dolgozó munkatársukat ugrasztottuk ki az ágyból, nem is örült nekünk, a sötét éjszakát is letagadta. Még akkor is tagadott, amikor a botosa – ez egy csizmaféle, amibe bakancsostól bele lehet bújni - mélyéről előbányásztam egy 7,65-ös Frommert. A tárban volt lőszer is, majd néhány védő kézigránátot a másik csizmából. Ettől a pillanattól a könyvtár őrség elölépett fegyveres őrséggé.

Az éjszaka esemény nélkül telt el, majd úgy 9 óra tájban jött Balázs András nevű közeli szomszédom. Őt a városban sokan Bajusz Miklós néven ismerték, de eredeti nevén iratkozott be a könyvtárba. Válogatás közben odahívott, hogy segítsék megkeresni a keresett könyvet. Halkan elmondta, miről tárgyaltak késő este apámmal. Megbeszélte velem, ha Keskeny Margó visszaérkezik az otthoni ruhacseréből, a Tükör-teremben hol keressem. Itt a Kaszinó épületében volt a városi-üzemi Munkástanács és ő annak a katonai ügyekért felelős posztját kapta, mint darukormányos és ismert szociáldemokrata pártvezető. (Többet ült politikai börtönökben 18 éves kora óta, mint élt szabaddal. 1903-ban született, 53 éves volt ekkor. Mozgalmi nevét a bajuszáról, kereszt nevét a születése napján esedékes névnap alapján választotta.)

Amikor Margó üden nem, de frissen vasalt ruhában megérkezett, néhány szóban elmondtam, fontosabb posztra szólt a Balázs Bácsi. Az ilyenkor elvárt pontossággal átadtam a feladataimat az egyik „különítményesnek”. A pisztolyt vittem magammal, csak a gránátok felét hagytam a könyvtárőrségnél. Azokat is visszakaptam néhány nap múlva, amikor a megalakult Nemzetőrség járőrei miatt minimálissá vált a rongálás lehetősége és a nyitvatartási időn kívüli könyvtárlátogatók visszatartásához már elegendőnek bizonyult néhány hozzátartozóból verbuválódott éjjeli ügyeletes jelenléte. Némi kerülővel hazaszaladtam tisztálkodni, ruhát váltani, s 11 óra tájban jelentkeztem a Balázs Bácsinál. Pár telefonbeszélgetés lebonyolítása, meg elméleti felkészülés, eligazítás után elindultunk a közeli 1. sz. Postára. A postai őrséget Zengő József tanár úr parancsnoksága alatt, Barna Zoltán és Takács József (Kis Taki) tanárok őrpáncsnoksága mellett, az őrszemélyzetet negyedéves iskolatársaim adták. Stumhauzer Gézára, Búd Sanyira, Szanthoffer Lajosra, Pallos Imrere emlékszem, de kétszer tíz, vagy tizenöt főből állt az őrség és a járőrözést végző állomány létszáma. Egyszer 15 db dióverőnek nevezett szuronys puszkánk volt, 5-5 db éles lőszerrel, amit csak parancs esetén volt szabad a tárba, esetleg a csöbe tölteni. Én is kaptam egy tüzéségi karabélyt.

Balázs Bácsi átadott a Zengő tanár úrnak, hogy osszon be az egyik váltásba és a többieknek azt mondja, én a fiatal korom miatt a posta belső részében leszek őr, csak Zengő tanár úr irányíthat át máshová. Bent a postamester és a főműszerész fogadtak. Megmutatták, hogyan kell észrevétlenül egy beszélgetésbe behallgatni, milyen adatokat kell leírni egy előre elkészített nyomtatványra. Néhány gyakorlás után alkalmasnak minősítettek a munkára és hazaküldtek aludni, mivel az én műszakom, mint postai műszerésztanulóé este 9-kor kezdődött és másnap reggel 9-re jött a váltás. Első éjszakára velem maradt a főműszerész és éjszaka megtanított a K vonalak használatára,

valamint egyéb postaműszereszi trükkök alkalmazására. Erre többek között azért is szükség volt, mert másutt is voltak hasonló éjszakázó műszerésztanulók és ha nem volt kit hallgatni, egymástól gyűjtöttük az információkat, amiket ugyanúgy, mint a hallgatódzás lényegét lejegyeztük. Arra az esetre, ha valami nagyon fontos infót hallottunk, volt egy telefonszámunk, meg két név (Balázs Andrásé és Szakács Alberté), akiket haladék nélkül kellett értesíteni. Ebben az időben csak személyesen lehetett az anyagot átadni telefonon egyeztetett helyen és időben.

A főműszerész hajnalban azzal köszönt el, hogy kész tehetség vagyok, ha ezt a balhét élve megússzuk, a műszereszi között mindig lesz helyem, mármint érettségi után. Akkor jól fizették ezt a munkát. Soványságom egyenesen előnyömré vált, mert a kábel csatornába is befértem. Közben elérkezett október 28-a. A jelentés kézbesítése után el kellett még szaladnom a tanácsházára egy borítékkal, amit csak személyesen, tanúk nélkül lehetett átadni az akkori elnök titkárnőjének. Végre elindulhattam aludni, mert majdnem két napja, hogy le sem hunytam a szememet. Amikor a rendőrkapitánysághoz érkeztem, az utcára kihallatszott az éktelen ordítozás, majd a futkosás és lövések zaja. Az utcán járók többsége futásnak eredt, én azonban kíváncsibb lettem a kelleténél, bementem a nyitott gépkocsi-kapun. Pár másodperc múlva egy ordítózó géppisztolyos cipósi illetőségű ürge grabancon ragadt és az épület elé kiterelt egyenruhás rendőrök közé lökött. Nagyon úgy nézett ki, hogy belelőnek a kiterelt csoportba. Akinék az útjába álltam, mint úttörővezetőt ismert, éppen egy hónappal előtte a Vasvári Általános iskolában szerepelgettünk, mint az akkori néphadsereg napi ünneplők. Ott volt velem afférom.

Szerencsére nem közénk, hanem az ellenkező irányba, át a patakon éppen a reggeli moslékját szűrőcsőlő koca vályújában landolt az eldobott nyeles támadó kézigránát. Ezen annyira meglepődtek néhányan, hogy csak kevesek szaladtak szét a pillanatnyi zavart kihasználva. A robbanásra kijött az épületből néhány nemzetőr, meg Rajcsányi Erzszi, illetve a Szedlák Mari édesapja. Nem tudom melyik ismert föl, de azzal a kérdéssel, te meg mit keresel itt, kituszkoltak a kapun. Így aznap végre sikerült lefeküdnöm. Amikor fölébredtem, édesanyámtól hallottam, hogy átaludtam a lincselést. Arról bölcsen hallgattam, hogy a kiváltó események kezdetén én is ott voltam a kapitányság udvarán.

Éjszakai nem unalmas időtöltések után teltek a napok. Nem minden esetben mentem haza váltás után, mert napközben hol élelmiszert rakodtunk és szállítottunk, hol pedig az eseteket temetésén vettünk részt. Az egyikre határozottabban emlékszem. Budapesten, a Műszaki Egyetemen tanult az egyik járdánházi illetőségű srác. Halálos lövés érte. Az ő temetésén az én feladatomból volt, hogy katonának kijáró temetésén én vezényeljem és löjtem a dísztüzet.

Estéknél váltás előtt többször bementem a Tükör-teremben ülésező munkástanács üléseire. Gyakran onnét mentem az ügyeletbe, majd reggelente ismét benéztem, szükség lesz - e aznap rá, illetve akkor adtam át a nappali és az éjszakai ügyeletes feljegyzéseit. Voltak a hallgatódzásnak előnyei is. Volt némi ellenszervezkedés, de zömében pletykálgató, meg bujálkodni vágyó emberek fecsegését hallgattuk. Az volt az igazi élmény, hogy éjszakánként azzal a telefonközpontossal, vagy magamfajttal beszélhettem, akivel akartam. Ezt országom kívülre is értem. Minden esetre nagyon sok használható információ gyűlt így össze és tartós barátságok is alakultak. Egyik éjszaka hosszasan beszélgettem például a későbbi Für Lajossal. Amikor honvédelmi miniszterem lett, ezt a beszélgetést furcsa módon díjazta. Később ugyan bánta, hogy másra hallgatott, de az már az én karrierem törésének következményeit nem enyhítette.

November 3-án éjszaka én voltam ügyeletben. Késő este, jóval 22 óra után Sátoraljaiújhegyre, egy közeli lokátor állomás ügyeletesével, néhány dunántúli megyei várossal, illetve Debrecenben Für Lajossal, mint megyei ügyeletesel beszéltem. Mindenhonnan az jött vissza, hogy erősödik a szovjet katonai gépkocsik mozgása, a keleti határterület ukrán oldalán jól kivehető harcokocsikra jellemző zajt lehetett hallani. Az a bizonyos lokátor állomás telefonos katonája, akivel összejöttem telefonon, azt állította, a lokátor ernyőn több kilométeres összefüggő csapatmozgás látható. Ő azt állította, jelentették a miskolci sziklába (ez egy légvédelmi vezetési pont volt akkor). Amikor haj-

nalban harmadszor beszéltem a Debrecenben lévő Für Lajossal, neki is említettem, mit hallani. Ő is megerősítette, hogy van ilyen jellegű többoldalú információja. Még este, alig 23 óra táján a nemzetőr-ügyeletvezetőt, meg az ügyeletes munkástanácsi elnökhelyettesét személyesen tájékoztattam a telefonon hallottakról. Volt, aki fontoskodásnak, meg másnak vette a késői telefonokat, egyedül a Központi Harcálláspont Ügyeletvezető ezredes rendfokozatú tisztje köszönte az információt. Később, fél öt táján a Für Lajos hívott, elnézést kért a korábbi elutasítás miatt. Hajnalban, alig 4 óra után pár perccel elszabadult a pokol. Alig győztük az ügyeletes kezelőkkel a befutó hívásokat fogadni, a kért mellékeket kapcsolni. Mindegyik vonalon a szovjetek támadásáról volt szó. Egyes mellékeken már a bosszúállásról folyt a diskurzus, de azokat a beszélgetéseket megszakítottuk. Volt ilyen felhatalmazásom. Egy pillanatnyi szünetben elszaladtam szólni az osztályfőnökömnek. Ő a Bartók Béla út elején, az első házban lakott. Felesége nyitott ajtót, behívott. Tanár úr már ébren volt és a felriadt lányát próbálta megnyugtatni. Amikor elmondtam, mit keresek nála hajnal negyed ötkor, először hitetlenül rázta a fejét, meg durva tréfának minősítette. Amikor azonban látta, hogy fölöttébb komoly az ügy, mai napig előttem van, amint fölállt a gyerek mellől, megigazította a pizsamáját és hangos zokogásban tört ki.

November 6-7-e körül azt a feladatot kaptam Balázs András bácsitól, hogy úgy készüljek, egyik reggel a kohászati vezér Tatrappan-jával megyünk Szilvássváradra; nekem biztosítói feladatot szántak. A helyzet úgy hozta, hogy én lettem az utas, biztosíthattam magamat. Bodolaival kellett (ő volt az üdülő főnöke) megbeszélnem, hogy hol és mit készítsen elő a közeli napokra pár összekötő és felderítő elszállásolása, étkeztetése megoldása érdekében, meg a tartalék bűvőhelyeket milyen követelmények szerint válassza ki, mint helyismerettel rendelkező kohászati alkalmazott. Estére valóban visszaértem, de Bodolainak sehogy sem tetszett, hogy én vagyok a tárgyaló meghatározó partnere. Később volt is ebből éppen elég konfliktusom, amikor ott kellett laknom.

Az én feladatom nem változott, csak megszorodott a feljegyzett adatok száma, meg a megszakított beszélgetések mennyisége. Ahogy teltek a napok, egyre kevesebb iskolatársam volt a postán, majd egyik este, amikor szolgálatba mentem, már rendőr volt a társam, vagy én az övé. A karabélyomat valamikor 10-11-e táján vonták be. A vasárnap délelőtt bevonuló szovjetek menetszlopa, a Kaszinóból hazafelé menet akkor ért, amikor a Gyártelepi Iskola tornaterméhez értem, akkor fordult a menetszlop első gépkocsija (BTR) a hétési sorompónál az Olvasó (a Kaszinó) irányába. Befordultam a kapun, a tornaterem takarásában csőre töltöttem a maradék három lőszerem egyikét, majd, mint aki jól végezet a dolgát egyenletes léptekkel szembe mentem a járdán a menetszloppal. Aki az utcán volt, igyekezett onnét elhúzni. Nem mosolyogtak rám a „felszabadítók”, nem is akartam, hogy ezt tegyék. Szerencsére nem vagyok egy orrfolyásos fajta, de állítom, ha csak a zsebem felé mozdult volna a két égimeszelő karom valamelyike, most a visszaemlékezést más írná. Édesanyám azonnal a Keskeny Margóék lakásához küldött, náluk aludtam, onnét mentem este a postára. Úgy emlékszem, hogy a szállásainálók kivételével este a bevonulók elhagyták a várost. A szállás előkészítők a bolyki légvédelmi tüzerek laktanyáját sajátították ki. Hogy ott mit csináltak több mint egy hétig, azt az akkori laktanyaparancsnoktól tudom, akivel később egy katonai szervezetnél szolgáltunk. Őt váltottam a parancsnoki beosztásában.

1956-ban Ózd és Borsodnádasd, illetve a környező szénbányák, vasúti rakodók légi oltalmazását egy 57 mm-es vegyes légvédelmi tüzérezred látta el. Közvetlenül október elején vonták be az ütegeket a dombtetőkről. A laktanya átadására maradt egy szakasznyi katona, akiket a forradalom szétszórt. F. János főhadnagy már nem tudott elmenni, mert a volt ezredparancsnoka úgy ellátta feladatokkal, meg jelenteni valókkal, hogy étkezni sem nagyon maradt ideje. Úgyhogy János a saját laktanyája átadása után, néhány napig a saját katonai fogdájában lakott, AK-43M géppisztolyos szovjet katona ügyelt az álmára. Csak november 19-én, amikor a tényleges lakók megérkeztek, akkor szállították be az övéi Miskolcra.

A postai munka ment a maga módján, a jelentések rendre ott landoltak, mint korábban. Az egyik rendőr kezdte firtatni, mit keresek én itt, tudomása szerint én gimnáziumi tanuló vagyok.

Mondtam neki, hogy a nagy kalamajkában biztosan megfélekezett arról, hogy éppen egyik korábbi főnöke kezdeményezte a kicsapatásomat bizonyos ruhaszárító-szabotázsakció miatt, itt kaptam munkát, műszerész tanuló vagyok. A postamester megnyugtatta és az éjszaka esemény nélkül telt el. Közben megjött november 19-e, a megszállás napja. Még 23-24-ig, mintha mi sem történt volna, végeztem a dolgom a kapcsoló teremben, illetve a műszer szobában. Ott is lehetett! Valamikor 21-22-e táján szolt a Balázs bácsi, hogy a jelentést ne a szokott helyen adjam át, hanem a szovjet Városparancsnokságon, úgyis találkozunk reggel. A megbeszélés időben találok a Balázs bácsival, a Szakács Alberttal, meg két, számomra addig ismeretlen, tőlem idősebb fiatalemberrel. Bevonultunk a Szehovcov városparancsnokhoz. Ismerősként vigyorgott rám, megkérdezte, miért nem vagyok iskolában, mikor szoktam aludni? Tiszteletudóan azt válaszoltam, hogy amíg a hazám szabadsága veszélyben van, itt a helyem, aludni pedig, amikor nem vagyok szolgálatban és nincs egyéb feladat, akkor szoktam. Az igazság az, hogy hamarabb válaszoltam, mint gondolkodtam, sajnos nem utójára! A levegő megfagyott, vártuk a „robbanást!”. Helyette a szeme elmosolyodott, kacsintott egyet és legnagyobb megdöbbenésünkre, megkönnyebbülésemre oroszul annyit mondott: „... mintha magamat hallanám...!” Összeakadt a tekintetünk, annyit mondtam halkan: „Megértettem”. Akkor alig észrevehetően bólintott, majd elmondta, matematika, fizika szakos középiskolai tanár Munkácson, osztályfőnöke egy 16 évesekből álló fiú osztálynak. Szerinte nekem inkább a suliban lenne a helyem.

Pillanatokon belül visszacapcsolt és a leghivatalosabb terminológiát használva megtartotta az eligazítást. Lényege abban állt, hogy tudomásuk szerint a Bükk hegységben, Maléter Pál honvédelmi miniszter parancsnoksága alatt jelentős számú katonai erő rejtőzködik, vannak közöttük hozzám hasonló megtévesztett fiatalok. Az a feladatunk, hogy keressük fel őket, óvatosan sugjuk meg nekik, hogy december 16-án a szovjet katonai erő körül fogja zárni a Bükk hegységet, 18-án átfésülik. Akit elfognak, parancsuk van rá, hogy a helyszínen kivégezzék. Ha találkoznánk a Maléterrel, neki ezt elmondhatjuk, de a helyetteseinek ne szóljunk, mert azok bennünket végeznének ki. Legyünk óvatosak! Megmutatta a Maléter egyenruhás és civil öltözötű fényképét. Még annyit mondott, kár lenne az áldozatokért, még akkor is, ha a katonák között köztörvényesek is vannak, nekik semmi sem drága. Bennünket, hármunkat kivitt a tolmács az irodából és a folyosón várakoztatott, amíg a Szehovcov a Balázs bácsival, meg a Szakács Alberttal még egy 15-20 percg beszélgettek. Mikor újra együtt voltunk és a két társam előre ment a felszereléséért a Tanácsházára Balázs bácsi és a Szakács Albert a Petőfi szobor takarásában elmondták, hogy ez az eligazítás valóban miről szolt. Lényege az volt, hogy Szehovcov, aki jól beszél magyarul, felesége magyar nemzetiségű, rokonszenvezik a forradalmunkkal. Nyíltan nem paktálhat velünk, mert azért golyót kapna. Valahogy segíteni akar, ezt a felderítősdit hármán találták ki, részben azért, mert az oroszok valóban átfésülik a Bükköt, addigra el kell rejteni amit találunk, akiket feltérképezünk, egy későbbi időben kell majd össze hívni őket, ezt kell előkészíteni, meg megszervezni. Ezért ami névsort én kapok a két társamtól, azt írom át, készítek helyette másikat. Az eredeti biztos helyre rejtsem el Szilvásvárad lakott területén kívül. A fiktív névsort pedig, mintha eredeti lenne, küldjem a kohászat sofőrjével, aki a napi ellátmányt szállítja az üdülő személyzetének. Ha lenne nagyon fontos jelenteni valóm, akkor hívjam őket és kérjek valamiből annyi darabot ahány órára le tudok menni a helyi postamester lakására, ahol akkorra vissza fog valamelyikük hívni. A telefonbeszélgetéssel vigyázzak, úgy fogalmazzak, hogy csak ők értsék a szöveget. Kaptam egy táblázatot a Szakács Alberttől, amin egyes kifejezések nyílt változata volt felsorolva.

A partizáncsoport parancsnoka ismeri a feladatunkat, rólam már tud, hisz találkoztam is vele, amikor előkészíteni voltam. Mire kiérünk Szilvásváradra, a két társamról is fog tudni, onnét veszély nem fenyeget, de legyünk óvatosak. Hogy a Szehovcovnak is legyen alibije minden nap 9-kor Bodolai irodájából hívjam a Városparancsnokság ügyeletét és a tolmácsot tájékoztassam. A két társam megbízható srác, de én ne bízzak bennük. Tegyük úgy, mintha valóban

a Szehovcov emberei lennének. Szehovcov tudja, hogy a tolmácsa, az elhárítás (KGB) embere, meg a gépkocsivezetője is az. Ismeri az eldőlt puska esetét is, nála is próbálkoztak, hogy megtaláljanak. Ő miatta nem mernek kutakodni a magyar hatóságok, de ne bízzam el magam. Jóval később, 1963 őszén a Balázs Bácsitól, majd 1991. november közepén Szakács Alberttől tudtam meg, hogy ez az én alibim tulajdonképpen az osztályfőnököm fejében született meg, a Szehovcov csak véletlenül került a képhe. Igaz, azt is a tanár úr szúrta ki, hogy a Városparancsnok jól beszél magyarul és nem ellenség, még ha ő a Városparancsnok, akkor sem. Ez a feltevés a későbbiekben valóban beigazolódott. Szehovcov későbbi, december 18-i letartóztatása valójában azért történt, mert nem járt el szovjet tiszthez méltóan. Fontos katonai adatokat adott át az „ellenforradalmároknak minősített városi vezetőknek”, megtagadta a megnevezett bűnösök kiadását a magyar hatóságoknak. Valójában első fokon halálra ítélték, később változtatták életfogytig tartó, a katonáknak létrehozott Gulágon letöltendő szabadságvesztésre az ítéletét. Az, hogy nem végezték ki, csak 1972-ben derült ki.

Visszatérve még az eligazításra, amit a Petőfi szobor takarásában kaptam. Senkiben ne bízzak! Különösen ügyeljek az üdülő vezetőire, akik már fordítják a köpönyeget. Ha bajt gyanítok, a kohászatnál dolgozó Varrót keressem, ő elrejt bennünket. Közben megérkeztek a szüleim némi váltó és meleg holmival. Édesanyám szemében láttam a rettegést, de tartotta magát, édesapám pedig biztatóan „lapogatta” a hátam, csak a torkát köszörülgette. Néhány perc múlva már a napi ellátmányos Varsávával elhagytuk a várost. Aki ismerős a környéken, az tudja, hogy Szilvásvárad felé a városból leginkább Farkaslyuk bányatelepen keresztül vezet a legrövidebb út. Négyen voltunk a kocsiban, nehezen ment a beszélgetés. Alig szólunk egymáshoz. A kohász Üdülő emeletén kaptunk szállást. Megmutattam a társaimnak, hol vannak a köztisztviselők, hol lakik a postamester, a kohász Varró, szükség esetén honnét lehet nyergelt lovat, kerékpárt, esetleg motorkerékpárt keríteni. Bementünk a Turista házba, ahová a napokban költözött be vagy húsz karcagi tüzér karácsonyfa őrzése céljából. Két társam némi feladategyeztetés után úgy döntött, még ma elindulnak a Bükk fennsíkra. A katonák gépkocsival szállították a délutáni váltást és a parancsnokuk felajánlotta, kísérik bennünket némi fuvarral, ha időben szólnunk, illetve a váltások útvonalát is ismertette, hogy tudjunk tervezni. Volt a fennsíkon is őrőségük, nekünk pedig a közlőben kellett „vizitálni”. Én a csoportunk megbízott parancsnokától azt a feladatot kaptam, hogy az ún. harcálláspontra vigyázzak és a katonák forgalmazását figyeljem, mert a felállított örök rádióját fogják használni, ha valami sürgős közlendőjük lenne.” [...]

1959 után Ivacs István katonai pályára lépett, több helyütt teljesített szolgálatot, majd 1991-ben ment nyugdíjba. Jelenleg is aktívan dolgozik, gondolja az 1956-os emlékeket, tartja a veteránokkal a kapcsolatot, nekünk, a mai fiataloknak pedig példát mutat kitartásból és hazaszeretetből.

Forradalmi sajtó

1956. november 3-án jelent meg a Szabad Ózd I. évfolyam 1. száma. Az Ózdi Forradalmi Munkástanács lapja szerdán és szombaton jelent meg, felelős szerkesztője Szakács Albert. Nehéz volt címet választanunk, mert az elmúlt egy évtized hatalmasai frázissá süllyesztették minden igaz és tiszta szavunkat, bemocskolták, sárral verték le őket. Ők is azt mondták: szabad. De az ávos szuronyok és géppisztolyok erdeje tartották bennünk még a bús gondolatot is. Azt mondták szabadság és új börtönök falait feszegette az ártatlanul elítéltek véget nem érő folyamata. Azt mondták emberség és egy megkínzott nemzet fetrengett embertelen normák, munkakörülmények és lakásviszonyok között a lábuk előtt. A cikk így fejeződik be: „Csak egyetlen akarunk, szolgálni magyar szívvel, akaratlansággal és forradalmi lelkesedéssel a szabad magyar népet, a szabad ózdi lakosságának ügyét. Hisszük, hogy Ózd kohászai, bányászai, parasztjai és értelmiségi dolgozói megérik a sorainkból feléjük áradó őszinte hangot és velünk együtt haladnak a győzelmes forradalom útján.”

Néhány cím ebből a lapszámból:

- Gyűjtés indul a szabadságharc harcosainak megsegítésére
- Az ózdi bányászokban kiolthatatlanul és a forradalom lángja
- Nagy Imre rádió szózata a magyar néphez

1956. november 4.

Váratlan szabadságharcunk gőzelmét már elkönyveltük és a békés munkák megkezdésével szabad nemzeti életünk felé készültünk indulni. Már-már úgy látszott, hogy egünk végleg kiderül, ma hajnalban mégis lecsapott a villám a nemzeti életünk oszló felhőibe. A szovjet hadsereg megtámadta Budapestet. Országszerte föllángoltak a harcok, Kádár János ma, 4-én hajnalban a leggyalázatosabb hazaárulással adta nevét a szovjet hadsereg magyarországi orvttámadása esz-közéül. Ózdon még a délelőtt folyamán összeült a Munkástanács, amely korábban úgy döntött, hogy a győztesnek hitt forradalom után november 5-ére tervezte a gyárnak az indítását. Ezt a korábbi határozatot visszavonta és meghirdette a további sztrájkot mindaddig, amíg orosz csapatok vannak az ország területén.

November 5.

Ózd ma még szabad. Senki sem tudta azonban, hogy mit hoz a holnap. Félve, de gyűlölettel gondolunk a szovjet megszállókra. Ma az ózdi és borsodnádasi Munkástanácsok közös nyilatkozatot hoztak, amely szerint kitartanak a korábbi 21 pontban foglalt követeléseink mellett, amelyekhez hozzáfűzik, mint újabb követelést, Nagy Imre kormányának kiszabadítását és hivatalba való visszaállítását. Gyakorlatilag az ország nagy része szovjet megszállás alá került. Vajon a Munkástanácsaink közös nyilatkozata egyedülálló az országban? Az eredmény bizonytalan. Ózd volt az egyetlen olyan hely itt a széles környéken, ahol forradalmi újság még megjelent.

November 6.

Gyalázat, amit ezekben a percekben hallok a rádióban. Nyíregyházán a szabadságharc dicső napjait borzalomnak nevezik.

November 11.

Ózd a mai napig a második szovjettámadás ellenére is többé-kevésbé szabad volt. Nem tudhatjuk azonban, hogy e szabadság nem szakad-e meg a mai nappal. Délelőtt 11 órakor szovjet csapat érkezett városunkba, a kis csapat mintegy 200-300 főből állt. Ez a látogatás nem tartott sokáig, parancsnokuk tárgyalta a Munkástanács vezetőjével, meggyőződött róla, hogy a városban rend és nyugalom van; néhány óra múlva el is hagyták a várost. Hogy a Szabad Ózd második száma csak november 14-én jelenhetett meg, annak az volt az oka, hogy az ózdi nyomda nem tudott elegendő papírról gondoskodni. Ha majd a magyar szabadságharc történetének teljes és hiteles megírására sor kerül, az eseményeket okvetlenül két szakaszra fogják tagolni. Az első szakasz október 23-án kezdődött és győzelmesen zárult. Szabadon lélegzett az ország, hitt, bízott és reménykedett. November 4-én a hit, bizakodás és a reménység frissen nyílt virágai elfagyva hulltak a véres magyar rögökre. Helyükön ismét vérvirágok fakadtak, vér folyt, amikor mi azt hittük, hogy már vége az áldozatnak.

November 20.

Tegnap hajnalban nagyobb szovjet páncélos alakulat szállta meg városunkat. Az elmúlt vasárnap itt járt szovjet csapat néhány óra tartózkodás után elhagyta Ózdot. Még az éjszakát sem várták meg. Városunk szabadsága így még egy héttel meghosszabbodott. De vajon tudtunk-e élni szabadságunkkal? Tegnap délután már a szovjet városparancsnok hirdette parancsait. Éjszakai kijárási tilalmat és felvonulási tilalmat rendelt el. A szovjet városparancsnok leült az ózdi Munkástanáccsal és nem hitte el, hogy a tagjainak nincsenek fegyvereik. [...]

A következő lapszám már nem Szabad Ózd címen jelent meg, hanem Ózd és Vidéke néven. Ezzel is jeleztük, hogy immár Ózd sem szabad. Ma arról értesültünk, hogy a Munkástanács elnökét, Antalköz Józsefet három társával együtt Miskolcon letartóztatták. Az előző napokban már előkészületek folytak arról, hogy meginduljon a gyárban a munka. Mivel a Munkástanács

négyszáz tagját letartóztatták, ez arra sarkallta a Munkástanács még meglévő tagjait, hogy folytassák a sztrájkolást. A negyedik számon, a cím alatt már az olvasható, hogy az ózdi városi és járási tanács VII. lapja. Valószínű, hogy a Munkástanács és az újjászerveződő közigazgatás között jött létre egy ilyen megállapodás. A szovjet tanácsok megbeszélésre hívták össze a Munkástanácsok vezetőit, az üzemek igazgatóit, valamint a magyar dolgozók pártja volt vezető funkcionálisait. Leszögezték, hogy a Munkástanács jogköre csupán arra a területre korlátozódik, melynek a dolgozói által meg lettek választva. A Munkástanács önkéntesen is kénytelen volt korlátozni saját jogkörét, tudva azt, hogy több száz szovjet katona itt áll a város határában.

Az Ózd és Vidéke ötödik száma kivételes gyorsasággal követte a negyediket. Ennek főcíme, hogy hazaértek az ózdi Munkástanács letartóztatott tagjai. A vezércikke „Október 23-” címen jelent meg: „Tegnap volt egy hónapja, hogy egy eszeveszett, hatalmába belereszegetett és hatalmához az utolsó percen túl is görcsösen ragaszkodó hóhér a mikrofon elé állt, és átszakította a tűz és a vérgátjait.” Megalakult az MSZMP városi és járási ideiglenes intézőbizottsága. Alig kezdte meg ugyan a gyár a működését, amikor újabb események borzolták az ózdi munkások és lakosok kedélyeit. Letartóztatták Tóth Jánost és Labancz Istvánt, az ózdi nemzetőrség parancsnokát és helyettesét. Letartóztatásuk hírére a gyár ismét alapjáraton való működésbe kezdett. Csak annyira fűtötték a kemencéket és kohókat, hogy vissza ne hűljenek. A termelői munka azonban újra leállt. December 1-jei keltezésű a hetedik szám. A vezércikket ismét Szabó Ferenc írta. Munkahelyi leépítések voltak a következményei annak, hogy Antalköz József visszaállt a Munkástanácshoz.

Dél előtt 10 órára összehívtott egy értekezletet a szovjet városi parancsnok. Két tolmács kíséretében megjelent és az őrnagy megköszönte a megjelenteknek azt az együttműködési készséget, amit ő tapasztalt ebben a városban. Egy dolog érdekelte, hogy a rábízott városban nyugalom legyen. Bejelentette, hogy igen rövid időn belül ő és a vezénylete alatt álló alakulat elhagyja Ózd város területét.

A Duna Tv által készített filmből („Szabad Ózd”, rend. Dékány István, 2005) Földvári Rudolf, Bihari Sándor, Szakáts Albert, Szakáts Albertné, Seffer Ferenc, Dr. Roska Tamás, Takács József, Mikola Béla, Mokri Pál és Tóth János visszaemlékezéseiből tájékozódunk. Sajnos mára Szakáts Albert mellett gimnáziumunk egykori tanára, az események egykori aktív résztvevője, Takács József tanár úr sincs közöttünk. Hálásan gondolunk egykori elődeinkre, azokra a diákokra, tanárookra, akik mindent feláldozva kiálltak a szabadságharc ügye mellett sokszor az életüket, egzisztenciájukat is feláldozva. Külön köszönettel tartozunk Ivacs Istvánnak, aki megosztotta velünk emlékeit, példát mutatva a mi generációnknak is.

LENDVAI LILLA – LÉNÁRT MARTINA
(Felkészítő tanár: Tuzáné Mák Zsuzsanna, JAG)

A 165 ÉVES ÓZDI KOHÁSZAT RÖVID TÖRTÉNETE AZ EZREDFORDULÓN

Bevezető

Az idén 165 éves ózdi kohászat története nagyon gazdag eseményekben. Az 1980-ig terjedő 135 éves időszakról a Berend T. Iván szerkesztésében megjelent „Az Ózdi Kohászati Üzemek története” c. monográfia a gyár és mellette a település addigi történetének -**úgy gondolom**- **leg**-**átfogóbb** és legnagyobb nyilvánosságot kapott, tudományos igényű, mégis olvasmányos munkája. Az azóta eltelt időszak is bővelkedett eseményekben, sajnos azonban ezek többsége negatív előjelű. Ebben a kis **dolgozatban megkísérlem vázlatosan bemutatni „gyárunk” legutóbbi ne**-**gyedszázadának** történéseit, eseményeit. A következőkben leírtak bizonyára sok szubjektumot is tartalmaznak, de érzelmi kötődésem a vállalatnál és utódszervezeteinél ledolgozott 31 év munkaviszony ismeretében azt hiszem természetes.

A virágkortól az átalakulásokig

A visszatekintést a 70-as éveknél kicsit korábban kezdem, mert a virágkornak jelzett időszak kezdete az 1965. körüli időkre tehető. Az ÓKÜ ekkortól az ország mindenkori acéltermelésének mintegy 1/3-át adta, kiemelt nagyvállalatként működött. Vezérigazgatója 1974 közepéig Csépanyi Sándor - később kohó- és gépipari miniszterhelyettes - volt. Termékei a magyar piacon kívül külföldön is kelendőek voltak, a nemzetgazdaság szempontjából igen lényeges, dollárbevételt eredményező tőkés exportot bonyolított le és **eredményesen** működött. A folyamatosan növekvő hazai acéligény és az ország „deviza-éhsége” a termelés volumenét viszonylag gyorsan növelő fejlesztéseket és rekonstrukciókat tett szükségessé. A vállalat saját eredményeivel is nagymértékben hozzájárult a jelentős technológiai és ezek mellett környezetvédelmi, informatikai és infrastrukturális fejlesztések megvalósításához. Ezek eredményeként az acéltermelés 1972-ben elérte a bűvös 1 millió tonnát, 1979-ben pedig a rekordnak számító 1,387 millió tonnát. **Időközben az ÓKÜ vezetésében is változás történt:** Csépanyi Sándort 1974-ben Pethes András váltotta a vezérigazgatói poszton. A vállalat félkész- és készáru termelése is az acéltermeléssel arányosan növekedett. Néhány példa erre: a Finomhengermű készáru termelése 1975-ben meghaladta az 500 ezer tonnát, 1978-ban a Durvahengermű blokkSORán pedig 1 millió tonna félterméknek számító **öntecset, hengerrel-**tek ki. A Folyamatos öntőműben 1979-től a szekvens öntés bevezetésével, majd a hetedik öntőszál megvalósításával rendszeressé vált az évi 350-380 ezer tonnás öntött bugatermelés, mely az évi 300 ezer tonna névleges kapacitású rúd-dróthengermű alapanyagául szolgált. A rúd-dróthengermű **termelése 1980-81-ben tetőzött, kb. 375 ezer tonnával. A dolgozói lét-**szám ez időben a legendás 14 000 fő körül mozgott, a belső vasúti anyagmozgatás 5-6 millió tonnát tett ki! A materiális mutatók mellett a gazdasági mutatók is jók voltak, a vállalat eredménye (nyeresége) folyamatosan növekedett, több száz millió Ft-ot tett ki évente, 1974-ben például 1 211 millió Ft volt! A sikeres időszakban az ÓKÜ több magas kitüntetést nyert el, melyek közül kiemelkedik a vállalatok számára adományozható legrangosabb elismerés, a Minisztertanács és a Szakszervezetek Országos Szövetsége által adományozott „Munka Vörös Zászlórendje”¹

1 A tárgyalat korszak személyeknek adható legrangosabb kitüntetése az Állami Díj volt, melyet 1985-ben az ÓKÜ négy szakembere megosztva kapott egy technológiai szabadság kidolgozásáért és üzemszerű alkalmazásáért.: dr. Horogh Lajos, Marczis Gáborné, Mokri Pál és dr. Molnár László.

A lassú hanyatlás a 80-as évek első felében vette kezdetét. Ebben az időszakban fokozatosan előtérbe került nyereségérdekeltség mellett -az olajválság begyűrűző hatása következtében- a gazdaságosság, az anyag- és energiafelhasználás hatékonysága. Már nem a mindenáron való mennyiségi növekedés volt a cél, hanem a hatékonyság javítása.² A vállalat elhatározott nagyobb fejlesztései, mint a „Salakfeldolgozó-mű”, vagy a „Kohók fűvószél hőmérsékletének növelése 1100°C-ra”, a „KORF acélgyártási technológia bevezetése” elnevezésű beruházások döntően ezt a célt szolgálták. Mindezek ellenére a szigorodó világpiaci elvárások, az anyag- és energiaárak folyamatosan -sőt néha drasztikus- emelkedése oda vezetett, hogy a vállalat gazdaságos és eredményes működése bizonytalanra vált. A veszteségmentes gazdálkodás csak nagy nehézségek árán -olykor állami beavatkozásokkal, pl. a tőkés export támogatásával- volt fenntartható. Az egyre súlyosabb helyzetbe kerülő nagyüzem vezetésében is változás következett be, az első számú vezető dr. Pethes András után 1987-ben -a város országgyűlési képviselőjének egy évvel korábban megválasztott- dr. Lotz Ernő lett.

A jelzett körülmények között a 80-as évek második felében a vállalat termelő berendezései egy részének leállítására kényszerült, mint pl. a durvahengermű tartósora, vagy a Finom-hengermű gyors - drótsora. A későbbiekben a kohók, acélműi kemencék ideiglenes leállítására, vagy szakaszos módon való üzemeltetésére is sor került. A hazai acéligények csökkenése és a gazdaságtalan export miatt természetessé vált, hogy a négy nagyolvasztóból kezdetben három, később csak egy-kettő, az intenzifikált, de végsősoron Siemens-Martin acélgyártó eljárás elvén alapuló kilenc acélgyártó kemencéből csak négy-öt működött.

A vállalat helyzetén alapvetően nem segítettek a különböző termékszerkezet-átalakítási, diverzifikációs, cselekvési és egyéb, éppen divatos elnevezésű programok, vagy szervezet-korszerűsítési intézkedések. Hatástalanak bizonyultak a kívülről a vállalatra kényszerített szervezeti átalakítások is, mint pl. az 1988-ban létrehozott és ugyanezen év végén meg is szüntetett, „tiszavirág-életű” Borsodi Vaskohászati Tröszt, melyet a sajtókeresztúri Borsodi Ércelőkészítő Mű, a diósgyőri Lenin Kohászati Művek és az Ózdi Kohászati Üzemek alkotott.

A tröszt létrehozását érdekes módon minden érintett vállalat ellenezte, így érthető, ha bizonyos fókú belső ellenállás mutatkozott ezen intézkedések és meghozóik ellen.

A kohászattal, de különösen a borsodi vaskohászattal kapcsolatos, tervezett és meghozott kormányzati intézkedések közepette a vállalat tulajdonképpen 1987-88-tól önállóságáért, fennmaradásáért, létéért küzdött. A diósgyőri és ózdi kohászatot lényegében összevonó, az ózdi folyamatos öntőművet Diósgyőrbe áttelepíteni szándékozó és Ózdon tulajdonképpen csak a rúd-dróthengerművet meghagyó -Bányai Miklós kormánybiztos nevéhez fűződő- koncepció olyan heves tiltakozást váltott ki, hogy a hatalom visszakozott. A két „szomszédvár” ilyen módon megmenekült, azonban a továbbiakban fokozatosan kevesebb állami támogatásban részesült. Az egyre jobban szigorodó külső és az érdemleges módon nem javuló belső körülmények közepette a vállalatvezetés súlyos, emberi sorsokat alapvetően befolyásoló, népszerűtlen intézkedések meghozatalára kényszerült. Ami korábban elképzelhetetlen volt: kényszerű, előrehozott, korongedményes nyugdíjazások, esetenként elbocsátások következtek be. A szociális rendszer bármilyen humanusan is igyekezett kezelni ezeket az ideológiaiába hehezen beleilleszthető tényeket, a munkahelyek megszűnése és bármilyen okból történt elvesztése hatalmas traumát

2 Ennek egyik érdekes megnyilvánulása volt a vállalati gazdasági munkaközösségek (VGMK-k) létrejötte és működése. Az egyes üzemszervezetekben a termelési fő folyamatok elősegítésére, szükségszerű kiegészítő munkafolyamatok elvégzésére önálló, a szervezeti hierarchiába nem tartozó csoportok szerveződtek. E csoportok meghatározott feladat hivatalos munkaidőn túli elvégzéséért külön díjazásban részesültek. A munkaközösségek -amelyek a később kialakult gazdasági társaságok előhírnökeiként is tekinthetők- szakmai felügyeletét, az adott feladat teljesítésének igazolását az illető szervezet hatáskörileg illetékes vezetője gyakorolta.

okozott az itt élőkben. Megkezdődött a városból való elvándorlás időszaka, elsősorban a fiatalabbak, a változás kockázatát bátrabban vállalók és tegyük hozzá, a képzetettebbek köréből.

Igy érkezünk el a '80-as évtized végéhez. Az Országgyűlés 1988-ban törvényt alkotott a gazdasági társaságokról, amely lehetővé tette a vállalat számára az elsődlegesen nem kohászati célú gazdasági tevékenységek más, önálló társasági formában történő működtetését. A törvénytől a közvélemény a gazdaság megújulását és fellendülését várta és remélte. Az Ózdi Kohászati Üzemek is különböző társaságokat alapított, vagy érdekeltsége volt a létrehozott társaságokban. Ennek nyomán 1989-ben jött létre a számítástechnikai Leányvállalat, a hajdúszoboszlói vállalati üdülőből a GEOTHERM Kft, a szociális feladatok ellátására a MOZAIK Kft, az üzemfenntartási gyáregységből a RIMA kft, a salakfeldolgozó műből a METEOR Kft. A durvahengermű magánvállalkozásba adásával pedig a PEKÓ Acélipari Művek alakult meg. Az így létrejött vállalkozásokban mintegy 4500 fő dolgozott!

Az 1990-es privatizáció, leállítás, csőd, felszámolás

Az átalakulások 1990-ben folytatódtak. A legnagyobb várakozás a német-magyar tulajdonú Ózdi Acélmű Rt megalakítását előzte meg. Az ÓKÜ termelői berendezései nagy részének kivásárlásával a nyersvas- és acélgyártás eszközei, a finomhengermű aroncssora, a rúd-dróthen-germű és az irányítás egy része került a többségi német tulajdonú társasághoz. Az ott dolgozók létszáma mintegy 2200 fő volt, vezetőjének dr. Lotz Ernőt választották meg.

Az ÓKÜ-höz az energiaszolgáltatás, a belső szállítás, a vagyoni- és őrzésvédelem, valamint a központi irányítás „maradék” tartozott, kb. 2100 fős dolgozói létszámmal. Vezetőjének Pálya Károly vezérigazgatót nevezték ki. Az ÓART mellett létrehozott nagyobb társaságok voltak még a hegesztett csövek gyártására szakosodott PROFIL Kft, az ÓKÜ fejlesztő apparátusából létrejött INNTERBER Kft, a tűzálló téglagyárból társasággá alakult ZENIT Kft, a FÉMIKSZ szögygyár, továbbá még 10-12 kisebb gazdasági társaság.³

A legnagyobb reményt és bizakodást a 60%-ban német, 40%-ban magyar tulajdonú Ózdi Acélmű Rt megalakulása jelentette. Tulajdonképpen ennek jó, vagy rossz működésétől függött a magyar tulajdonost megtestesítő ÓKÜ, és az összes többi - általa alapított és érdekeltségi körébe tartozó - társaság és az állományukban lévő kb. 10 000 dolgozó sorsa. Sajnos az utóbbi - a rossz, veszteséges- működés következett be. A nagy reményekkel induló, tehermentes Ózdi Acélmű Rt nem egészen egy év alatt, 1991.májusával bezárólag kb. 1 milliárd Ft veszteséget halmozott fel, termelői berendezéseit leállította, munkavállalóit 80%-os bérrrel „állásidőre” küldte.⁴ A részvénytársaság vezetője a lemondott dr. Lotz Ernő helyett -a német tulajdonosok 2 hónap múlva történő kivonulásáig -dr. Hanák János lett.

Az ózdi kohászat sorsának rendezésére a kormányzat 1991. áprilisában dr. Szőke Tibor személyében miniszteri biztost nevezett ki, s egyben megbízta az ÓKÜ vezérigazgatói teendőinek ellátásával is. Működése idején -munkatársai támogatásával- az éppen hogy

3 Mielőtt még az ózdi kohászat átalakulások utáni időszakára térnék, szólni kell egy tragikus eseményről. A vállalat privatizációját előkészítő tárgyalások idején, éppen 20 évvel ezelőtt, 1990. március 3-án következett be az Ózdi Kohászati Üzemek történetének legsúlyosabb, 13 halálos áldozatot követelő, tömeges balesete. Az acélmű folyamatos öntőművében az öntéshez történő előkészítés közben a folyékony acél találkozott és hidrogén robbanás következett be, az ott dolgozók életét kioltó égési sérüléseket okozva. Kegyelet és tisztelet emléküek előtt!

4 Ezzel az intézkedéssel -bár az emberek érdekében történt- morálisan helyrehozhatatlan hibát követtek el. Az állásidőn lévő dolgozók ugyanis rövid idő alatt „elfelejtették” a munkát. Akkoriban szinte szálólóigévé vált a „20%-ért menjek vissza dolgozni”?c. költői kérdés. Ha viszont arra került a sor, hogy bármilyen oknál fogva a munkahelyen meg kellett jelenni munkavégzés céljából, akkor sokszor problémát jelentett az újbóli berázódás. Ennek a szemléletnek a kialakulásához hozzájárulhatott, hogy az emberek akkor még egyszerűen nem hitték el a munkanélküliség válás lehetőségét.

létrejött társaságok gyors összezuhanását a többségben dolgozói tulajdonú Finomhengermű Munkás Kft megalakításának elősegítésével, az elbocsájtott munkavállalókat befogadó Ózdi Foglalkoztatási Kft létrehozásának „kijáráásával”, valamint a végkielégítésekre állami pénzforrások megszerzésével sikerült megakadályozni. További „keserű” eredmény volt a német tulajdonosok csendes kivonulása az Ózdi Acélmű Rt-ből. Tulajdonrészüket az Állami Fejlesztési Intézet vette át.

Ezt követően, 1991. júliustól az Ózdi Acélmű részvénytársaság elnök-vezérigazgatója - miniszteri biztosi funkcióját megtartva - dr. Szőke Tibor, az OKÚ vezérigazgatója dr. Kormos Imre lett. A termelés újraindítása érdekében tett erőfeszítések eredményeként - Kupa Mihály, akkori pénzügyminiszter szavaival - „az utolsó sült galamb Ózdnak” címkével ellátott, 1 milliárd Ft kormányzati támogatást kapott az ózdi kohászat. Ebből az Rt. a legégetőbb, működést gátló tartozásait kifizette (áram- és földgázszolgáltatók), valamint a hengerléshez szükséges, a kapacitásához képest igen szerény mennyiségű alapanyagot (bugát) vásárolt meg. 1991 őszén a rúd-dróthengermű időszakos működtetésével, majd 1992 februárjában egy(!) kemencét üzemeltetve az acélgyártás beindításával (teljes mennyiségben hideg vashulladék betéttel) még néhány hétig volt - gyakorlatilag jelentéktelen - termelés az Ózdi Acélmű Rt-ben. Bebizonyosodott azonban, hogy az ózdi vaskohászat az adott piaci, politikai körülmények között a meglévő eszközállománnyal versenyképesen nem működik.⁵ Új, más technológián alapuló acélgyártás kell ahhoz, hogy a nagy hagyományokkal rendelkező kohászatkodás fennmaradjon. A vállalatcsoport helyzete annyira megrendült, hogy szinte minden társaságnál 1992. tavaszára csődhelyzet alakult ki, majd következett be. Egymást követték a különböző, a vállalatcsoport helyzetével kapcsolatos, indulatoktól sem mentes gyűlések, demonstrációk, miniszteri látogatások. Ilyen körülmények között kezdődtek meg a felszámolási eljárások, először a RIMA Kft -nél 1992. március 30-án.

Szomorú egybeesés, hogy az utolsó acéladag csapolása ugyanezen a napon történt, ezzel az acélgyártás is hosszú időre megszűnt Ózdon. Ez után a felszámolási eljárások következtek, amelyek időszakában a rúd-dróthengerműben sikerült a felszámolónak a termelést beindítani és fenntartani. Ez tette később lehetővé a felszámolás alatt álló ÓART tovább működtethető termelő berendezéseinek és vagyontárgyainak állami visszavásárlását. A felszámolások egészen 1995. június 30-ig tartottak, amikor is az OKÚ felszámolási eljárása fejeződött be.⁶

A nagyműltű vállalat - és vele szinte párhuzamosan az általa alapított társaságok nagyobb része - jogutód nélkül megszűnt. A kohók és kiszolgáló létesítményei, továbbá az acélmű berendezéseinek bontása megkezdődött. A bontást többnyire a Foglalkoztatási Társaság dolgozói, egykori kohászati alkalmazottak végezték. A törzsgyár területén nagy nehézségek között, de működött a Finomhengermű Munkás Kft, a durvahengermű trió hengersorát működtető PEKÓ Művek, majd -csődje után- Ózdi Hengermű Kft, és a kohászat bázisán létrejött új vállalkozások. Közülük kiemelésre kívánkozik az energiaszolgáltatást végző ÓERG Kft, a szállítási tevékenységet folytató Ózdi Acél-Trans Kft, a gépipari gyártást és szerelést képviselő SPAL és PIRAMIS Kft-k, a FÉMIKSZ szögygyár, a faipari FAFEL Kft, a ZENIT Kft, az ACÉLSZER Kft, a hegesztett drótháló gyártó FERALPI Kft. A törzsgyár területének kezelésére, hasznosítására, gondnoki feladatainak ellátására hozták létre 1995-ben Ózdi Ipari Park Kft-t.

5 Ne feledjük! A politikai rendszerváltás időszaka pontosan egybeesett az ózdi kohászat legnehezebb éveivel. Általános, mindenre kiterjedő válság volt abban az időben Magyarországon. Az előző rendszer általános tagadása, benne a rossz emlékü „vas és acél országa” szemlélet Ózdot, a vaskohászatra épülő települést halmozottan hátrányos helyzetbe hozta, amit a város a mai napig nem hevert ki. Ilyen körülmények között kész csoda, hogy Ózdon a mai napig működő vaskohászat létezik.

6 A felszámolás megkezdésével és annak ideje alatt Ózdi Acélmű Rt irányításában változások történtek. A cég felszámolására a bíróság CO-NEXUS Rt-t jelölte ki, a felszámoló megbízottja, azaz az első számú vezető László Tamás lett, dr. Szőke Tibor miniszteri biztos pedig az ózdi kohászat reorganizációjával foglalkozott.

Az Ózdi Acélművek Kft létrejötte és működése 1997-ig

Az ózdi kohászat reorganizációjának kidolgozására és menedzselésére kormányzati és pénzügyi segítséggel 1992. decemberében megalakult az Ózdi Acélarugyár Kft, dr. Szőke Tibor miniszteri biztos vezetésével. A versenyképes ózdi kohászat létrehozására a kanadai HATCH tanácsadó cég elkészített egy megvalósíthatósági tanulmányt és üzleti tervet, melynek eredménye „megdöbbentő” volt. Mintegy 85 millió dolláros (80 Ft/\$), tehát kb. 6,8 milliárd Ft befektetéssel, egy új acélműnek a korszerűsített rúd-dróthengermű elé telepítésével létrehozható egy korszerű, versenyképes, évi 400 ezer tonna hengerelt terméket előállító, 600 főt(!) foglalkoztató üzem. Ez volt a **miniacélmű koncepció**, amely dr. Szőke Tibor nevével fonódott össze. Fő technológiai berendezései és jellemzői: elektrokemence, üstkemence, folyamatos öntőmű, hengermű; a felhasznált alapanyag vashulladék, a gyártási folyamat számítógéppel irányított, teljeskörű környezetvédelem, minőségbiztosítás.

A tanulmány elég nagy publicitást kapott, szakmai berkekben országosan ismert lett, sőt még a TV Híradó is beszámolt ózdi bemutatásáról. Szakmai szempontból senki sem bírálta, támadhatatlan volt. Az egyetlen fő ellenérv a bekerülési összeg volt, de ez meghatározta viszonytagságos jövőjét. Felmerültek más, olcsóbb -vagy annak gondolt- megoldási lehetőségek egy ózdi acélgyártó bázis létrehozására pl. a tőzsgyárban. Emiatt rengeteg energiát emésztett fel a miniacélmű projekt optimális lehetőségként való elfogadtatása. A megalakulást követő két évben az Ózdi Acélarugyár Kft az ózdi miniacélmű létrehozásának előkészítésében végzett jelentős munkát. Legfontosabbak voltak közülük az elektromos ívkemence kiválasztásával és szállítási szerződésével kapcsolatos előkészítések, a tervezett folyamatos öntőmű piacutatása, a már korábban elhatározott hengermű fejlesztés szerződés-előkészítő munkái, a társaság tőkeemelése a rúd-dróthengermű energia-fogadó állomások megvásárlása, valamint a befektetők keresése.

A borsodi vaskohászat reorganizációjával kapcsolatban ugyanakkor **több kormányzati intézkedést** is hoztak a diósgyőri és ózdi kohászat tekintetében, szervezeti és pénzügyi kereteket adva az abban foglaltak végrehajtásához.

Ózdi esetében a legfontosabbak a következők voltak:

- Az ÓART vagyontárgyait az Állami Vagyonkezelő Rt megvásárolta a felszámolótól és azokat az Ózdi Acélarugyár Kft jogutódjaként 1995. január 1-jével létrehozott Ózdi Acélművek Kft-be vitte egyszemélyes tulajdonosként.
- Az ózdi acélgyártás fejlesztésére a rúd-dróthengermű térségébe telepítésre tervezett elektrokemence megvásárlására 1,5 milliárd Ft állami pénzfedezet biztosítása.
- A hengermű már korábban elhatározott és előkészített korszerűsítésére 1 milliárd Ft állami forrás biztosítása.
- Az ügyvezető felhatalmazása az ÓAM Kft privatizációjának előkészítésére, pénzügyi befektetők keresésére.
- A borsodi vaskohászat reorganizációjának irányítására, koordinálására és ellenőrzésére dr. Szabó Zsolt személyében kormánybiztos kinevezése.

Ezzel kapcsolatban meglehetősen ellentmondásos helyzet alakult ki, ugyanis a kormánybiztos feladatkörével gyakorlatilag megegyező funkciók ellátására -szintén kormányzati elhatározásra- ezt megelőzően már létrehozták a miskolci székhelyű BORSODFERR Rt-t.

A vázolt körülmények között 1995. január 1-jén kezdte meg működését az állami tulajdonú, ÓAM Ózdi Acélművek Kft, teljesen új alapokon, mintegy 750 fős létszámmal, egy termelő egységgel, a rúd-dróthengerművel. **Ügyvezető igazgatója - ekkor már nem miniszteri biztosként- dr. Szőke Tibor volt.**

A tulajdonosi jogokat az Állami Vagyonkezelő Rt, később Állami Privatizációs és Vagyonkezelő Rt gyakorolta. Az üzem Diósgyőrből, illetve külföldről vásárolt kohászati félterméket(bugát) használt fel alapanyagként, termékeit hazai piacon értékesítette.

A kezdet biztató volt! A villamos ívkemence szállítási szerződését az olasz DANIELI céggel már 1995. január elején aláírták,⁷ majd nem sokkal később a hengermű korszerűsítésére vonatkozó szerződés is életbe lépett a német SCHLOEMANN-SIEMAG céggel. Úgy nézett ki, hogy az éppen 150 éves ózdi kohászat⁸ megújulása zökkenőmentesen halad előre.

A biztató kezdetet azonban az ózdi acélgégyártás újbóli meghonosításának ügyét nagyon hátrányosan érintő események követték. Az ország megromlott gazdasági egyensúlyának helyreállítását szolgáló „Bokros-csomag” meghiúsította a szépműnyű az ózdi fejlesztést. A korábban megítélt állami támogatásokat - a hengerműi korszerűsítésre előirányzott 1 milliárd Ft kivételével - visszavonták, így a kemence beszerzése saját forrás hiányában lehetetlenné vált. A „baj nem jár egyedül” közmondás „kísértette” akkor az éppen erőre kapott társaságot, amikor késő ősszel a termelést két hónapra megbénító tüzeset következett be a hengerműben. Ráadásul a társaság privatizációjára 1996. év elején kiírt pályázat is eredménytelenül zárult.

Az Ózdi Acélművek Kft privatizációja és jelenkora

Nem sokkal a sikertelen privatizáció után, 1996. májusában dr. Szőke Tibort –meglehetősen különös körülmények között- ügyvezető igazgatói tisztségéből felmentették. A társaság új ügyvezetője Horémusz Gábor lett.⁹ A továbbiakat illetően lényeges, hogy ha nehézségek árán is, de a társaság működőképes maradt. Az ózdi acélmű megvalósításának gondolata annyiban maradt életben, hogy a következő privatizációs pályázatban az acélmű létesítését vállaló pályázó előnyt élvezett. A tulajdonos ÁPV Rt 1997-ben újból meghirdette a társaság eladását, s ez a pályázat már eredményes volt.

1997. májusában újból jelentős eseményre került sor a kohászat történetében, az Ózdi Acélművek Kft új tulajdonosa 85%-ban a német Max Aicher Unternehmensgruppe, 15%-ban pedig a társaság munkavállalói lettek. A német tulajdonos és az ÁPV Rt képviselője a privatizációs szerződést ünnepélyes formában komoly sajtó-érdeklődés mellett - **Horn Gyula miniszterelnök** jelenlétében - a Kaszinó tükörműben írták alá.¹⁰ Az új tulajdonos a szerződésben vállalta, hogy záros határidőn belül acélművet épít a rúd-dróthengermű térségében. A társaság ügyvezetője Stefan Biricz¹¹ lett. Rövidesen, 1997 őszén sor került az acélmű **alapkővének** letételére. A német tulajdonos lehetőségeit jól kihasználva a lehető legkevesebb külső cég igénybe vételével valósította meg a kb. 46 millió márkás beruházást! A társaság szakemberei végezték a tervezési munkák jelentős részét, a volt hozaganyag tároló áttelepítését a Sárli telepről és még az ősszel megkezdték az acélműi csarnok alapozását.

Lebontották és itthon újra telepítették a Max Aicher által megvásárolt, Olaszországban, Róma közelében lévő, leállított - tehát használt- acélmű berendezéseit és elvégezték azokon a szükséges felújításokat. Új, vasbeton szerkezetű csarnokot építettek az acélmű számára. A nagy áramfogyasztónak számító elektromos ívkemence megtáplálására új villamos célvezeték épült Sajóivánka és az ÓAM között. Az ívkemence teljesítményének javítására helyi oxigénfejlesztő épült. Összességében: használt berendezésekből ugyan, de megépült a hengermű közvetlen

7 A szerződés aláírásának érdekessége, hogy azt az érdekelt cégvezetőkön kívül a magyar tulajdonos képviselőjében az ÁPV Rt akkori vezérigazgató helyettese, dr. Kocsis István, a BKV jelenlegi vezérigazgatója is ellenjegyezte.

8 A sors különös játéka: az ÓKÜ jogutód nélküli megszűnése és az ÓAM működésének kezdete éppen 1995-re, a gyáralapítás 150. évfordulójára esik.

9 A körülmények „viharosságát” jól jellemezte, hogy pl. az igazgatói irodát lepecsételve lezárták. A történeti hűséghez hozzátartozik, hogy röviddel dr. Szőke Tibor menesztése után megszűnt a BORSODFERR Rt is, és visszavonták dr. Szabó Zsolt kormánybiztos megbízatását is.

10 Ismét egy érdekesség: az aláírási ceremónián –a vevő meghívására- részt vett dr. Szőke Tibor is.

11 A társaság jelenlegi ügyvezetője -1997-től kezdődően immár a 12.(!)- dr. Kocsis Róbert.

közelében az acélmű (hulladék-tér--villamos ívkemence—üstkemence--folyamatos öntőmű technológiai egységek, környezetvédelmi berendezések), ezzel a vaskohászat fennmaradásának hosszabb távú lehetősége teremtdőtt meg. Az így létrejött termelőrendszer 2001-től működik, mintegy 600 főt foglalkoztatva. Éves kapacitása 350 ezer tonna. Eddigi működése során a legnagyobb teljesítményét 2008-ban érte el, készáru termelése 250 ezer tonna, értékesítése pedig 220 ezer tonna volt. Sajnos a 2009-es év az egész ország számára a válságról szólt, nem kímélte az ÓAM-ot sem, így ugyanezek a mutatói is sokkal szerényebbek az előző évihez képest.

Összegzés, befejezés

Az ózdi kohászat történetének legújabb, s talán legdrámaibb fejezetét éltük meg az utóbbi 25 évben. Ez a negyedszázad világossá tette, hogy véglegesen elmúlt az az idő, ami Ózdot évtizedeken keresztül jellemezte. Már nincs szükség annyi acélra, mint a fénykorban és különösen nincs szükség annyi emberre a kohászatban. Tudomásul kellett vennünk, hogy az Európához történő közeledés, majd az uniós csatlakozás egy sor olyan fájdalmas következménnyel jár, amilyenre talán nem is gondoltunk. Ezek egyike volt pl. a hazai acéltermelés kb. 2 millió t/év mennyiségben való limitálása, az európai elvárásoknak ebben a tekintetben mindenképpen megfelelően. A magyar gazdaságpolitika tehát a kohászati kapacitások leépítésére törekedett, amely még társadalompolitikai biztatással is párosult. Ennek is „köszönhetően” Magyarország acéltermelése az 1980-as, kb. 3,3 millió tonnáról mára szinte a felére csökkent úgy, hogy Diósgyőrben 2009-ben nem volt acélgyártás! Csak Dunaújvárosban és Ózdon „folyt az acél” az elmúlt évben. A jövő szempontjából kérdéses, hogy jó-e számunkra ez? Mindenesetre az tény, hogy Magyarország jelenleg igen sok olyan acéltermék behozatalára szorul, amelyet régebben saját kohászata állított elő (ilyenek pl. az idomacélok, csövek, vasúti sín).

Az is **tény ugyanakkor, hogy Ózdon továbbra is fennmaradt a vaskohászat, és ez mindenképpen hasznot jelent a nagy kohászati tradícióval rendelkező város számára.** A miniacélmű koncepció, ha nem is ideálisan, de tendenciájában megvalósult!

A privatizáció óta eltelt időszakban az Ózdi Acélművek Kft több kisebb-nagyobb fejlesztést hajtott végre termékei korszerűsítése, minőségük javítása érdekében. Jelenleg is a térség meghatározó gazdasági egysége, Borsod megyében is jelentős vállalkozásnak számít. Bízunk benne, hogy tartósan! A reményt táplálhatja bennünk az, hogy az ország válságból való kilábalása végre valóban megkezdődik, ezzel párhuzamosan az építőanyagok iránti kereslet, ezen belül az ÓAM Kft fő termékét képező betonacéloké megélnék. A folyamatos piaci igény és kereslet pedig alapját képezheti a társaság stabil működésének, így az ózdi kohászat fennmaradásának.

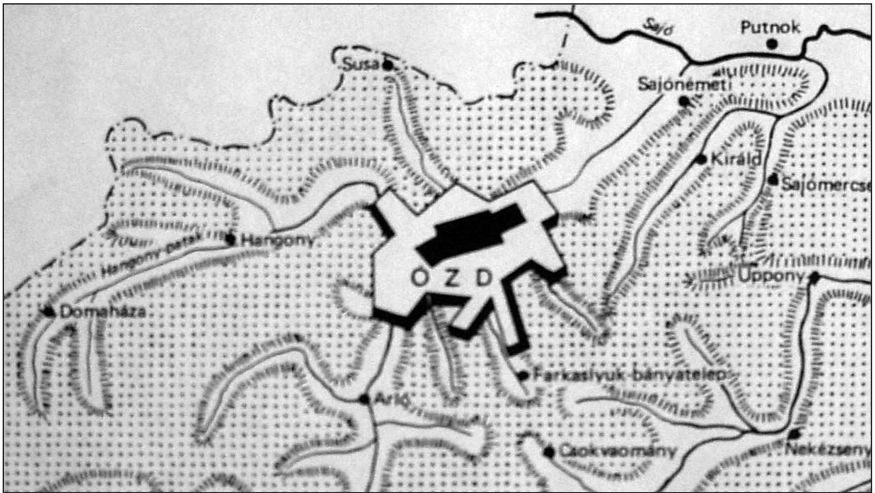
A város közepén fekvő egykori ózdi vasgyár területe, a rajta lévő arra érdemes épületei és létesítményei pedig legyenek a hagyományörzés, az emlékezés és a megújulás, azaz új ipari kultúrák meghonosodásának a helyszínei.

BENYHE LÁSZLÓ

Felhasznált irodalom, forrásjegyzék

1. Az Ózdi Kohászati Üzemek története; szerkesztette Berend T. Iván; Ózdi Kohászati Üzemek, 1980.
2. 150 éves az ózdi kohászat; ÓAM Ózdi Acélművek Kft, 1995.
 - Marczis Gáborné dr: Gondolatok a 150 éves ózdi gyárról
 - Dr. Kormos Imre: A kohászati törzsgyári terület komplex hasznosítása
 - Dr. Szőke Tibor: Az Ózdi Acélművek Kft fejlesztése a jövő záloga
3. Az Ózdi Vasas helyi újság korabeli számai.
4. dr. Szőke Tibor visszaemlékezései.
5. Mokri Pál közlései.

Függelék

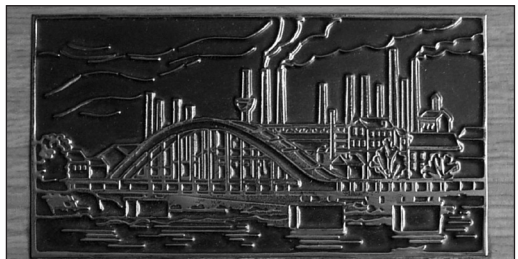
Az ózdi kohászat elhelyezkedése a településünkön

Az ÓKÜ látképe 1980. körül

Az Ózdi Acélművek Kft látképe napjainkban

ÓKÜ, ÓAM emblémák

TARTALOMJEGYZÉK

VOLT EGYSZER ... BÁNSZÁLLÁS	6
AZ IPAROSÍTÁS TÁRSADALMI HATÁSAI BORSODNÁDASDON	20
A „LAKÓHELYÜNK ÓZD” BIBLIOGRÁFIÁJA	28
A SPORTOK KIRÁLYNŐJE ÓZDON	43
A PUSZTULÁSTÓL AZ ICOMOS DÍJIG	50
AZ URAJI RÓMAI KATOLIKUS EGYHÁZKÖZSÉG ANYAKÖNYVEINEK VIZSGÁLATA A 20. SZÁZADBAN	56
LAJOS ÁRPÁD ÉS DOMAHÁZA	64
KÖNYVSZEMLE	67
AZ ÓZD KÖRNYÉKI FALVAK BEMUTATÁSA... ..	71
A BOLYOKI KOVÁCS CSALÁD NEMESI OKLEVELE	74
AZ 1956-OS FORRADALOM ÉS SZABADSÁGHARC ESEMÉNYEI AZ ÓZDI GIMNÁZIUMBAN	78
A 165 ÉVES ÓZDI KOHÁSZAT RÖVID TÖRTÉNETE AZ EZREDFORDULÓN	88